HELSINGIN KÄRÄJÄOIKEUS
3. osasto

VÄLITUOMIO **36492**
(käräjäoikeuden toimivallasta, saatavan vanhentumisesta ja kantajan asiavaltuudesta)
Annettu kansliassa
4.7.2013 11/16750

Asian ovat ratkaisseet:
Käräjätuomarit Tarja Ryhänen-Dahlman,
Kari Lappi ja Katja Öörni

Kantaja	CDC Hydrogen Peroxide Cartel Damage Claims SA (jäljempänä myös CDC)
Vastaaja	Kemira Oyj (jäljempänä myös Kemira)
Asia	Kilpailunrajoituksista annetun lain (480/1992) mukainen vahingonkorvaus ym.
Vireille	20.4.2011

KANNE

Vaatimukset

CDC Hydrogen Peroxide Cartel Damage Claims SA on vaatinut, että Kemira Oyj velvoitetaan suorittamaan CDC:lle

1. kilpailusääntöjen rikkomiseen perustuen pääomaa 21 412 366 euroa;

2. vaatimuskohdan 1. mukaiselle 21 412 366 euron pääomalle ajalta ennen viivästyskoron maksuvelvollisuuden alkamista

a) ensisijaisesti saamatta jääneeseen pääoman tuottoon perustuvaa vahingonkorvausta yhteensä 56 562 101 euroa,

b) toissijaisesti Kemiran varojen hallussapidosta saaman pääomalle laskettavan todellisen tuoton mukaan laskettuna yhteensä 33 624 958 euroa,

c) kolmassijaisesti korkolain 3 §:n 2 momentin mukaisen korkokannan mukaan laskettuna tuottona yhteensä 10 563 923 euroa;

3. vaatimuskohdan 1. mukaiselle 21 412 366 euron pääomalle ja vaatimuskohdan 2. mukaiselle tuotolle korkolain 4 §:n 1 momentin mukaista viivästyskorkoa 10.11.2008 lukien; ja

4. korvaukseksi oikeudenkäynti- ja asianosaiskuluista myöhemmin esitettävän laskun mukaisen määrän korkolain 4 §:n 1 momentin mukaisine viivästyskorkoineen siitä lukien, kun kuukausi on kulunut käräjäoikeuden tuomiosta.

Perusteet

Euroopan komissio oli 3.5.2006 antamallaan päätöksellä vahvistanut vetyperoksidikartellin olemassaolon, sen asiallisen ja ajallisen vähimmäislaajuuden sekä kartelliin kuuluneet yritykset. Päätöksen mukaan Kemira ja muut päätöksessä mainitut yritykset olivat toiminnallaan ainakin ajalla 31.1.1994 - 31.12.2000 syyllistyneet erittäin vakavaan ja yhtäjaksoisesti jatkuneeseen EY:n perustamissopimuksen 81 artiklassa ja ETA-sopimuksen 53 artiklassa kiellettyyn kilpailunrajoitukseen vaihtamalla keskenään liiketoiminnan kannalta merkityksellisiä ja luottamuksellisia tietoja, rajoittamalla ja valvomalla tuotantoa sekä tuotantokapasiteettia, jakamalla keskenään markkinoita ja asiakkaita sekä sopimalla sovellettavista myyntihinnoista.

Komissio oli lisäksi päätöksessään todennut, että vetyperoksidikartelliin osallistuneiden yritysten nimenomainen tarkoitus oli toiminnallaan vaikuttaa vetyperoksidin hintaan ja että kartellin johdosta hintataso oli myös tosiasiassa noussut.

Komissio oli määrännyt päätöksessään Kemiran maksettavaksi 33 miljoonan euron sakon kilpailusääntöjen rikkomisesta. Kemira ei ole valittanut päätöksestä.

Kemira oli ollut kartellin ajan Oy Metsä-Botnia Ab:n ja M-real Oyj:n (jäljempänä yhdessä M-yhtiöt) hankkiman vetyperoksidin päätoimittaja. M-yhtiöt olivat ostaneet Kemiralta vuosina 1994 - 2002 vetyperoksidia yhteensä noin 150 000 tonnia ja maksaneet tästä Kemiralle yhteensä noin 70 miljoonaa euroa.

M-yhtiöt olivat ostaneet Kemiralta komission päätöksen mukaisena kartellin toiminta-aikana sekä ennen sitä ja sen jälkeen huomattavat määrät vetyperoksidia. M-yhtiöt olivat kartellin seurauksena joutuneet maksamaan Kemiralta ostamastaan vetyperoksidista huomattavaa ylihintaa. Kyse oli M-yhtiöille kartellilla aiheutetusta taloudellisesta vahingosta, josta Kemira kartellin jäsenenä ja hyödyn saajana oli korvausvastuussa. Kemira oli aiheuttanut kanteen perusteena olevan vahingon tahallisesti tai vähintään tuottamuksellisesti.

Komissio oli päätöksessään vahvistanut, että Kemiran kilpailusääntöjen vastainen toiminta oli johtanut vetyperoksidin hinnannousuun. Kemiran tuottamuksellisen menettelyn ja M-yhtiöille aiheutuneen vahingon välillä oli Kemiran korvausvastuun edellytyksenä oleva syy-yhteys. Lisäksi Kemiran kilpailunrajoituksilla keräämä ylihinta oli jäänyt vuosiksi sen käyttöön ja Kemira oli näin ollen saanut hyväkseen myös kyseisten summien tuoton, jonka se oli voinut edelleen sijoittaa tai hyödyntää ja saada tuotolleen tuottoa. Vastaavasti M-yhtiöt eivät olleet voineet hankkia Kemiralle maksamallaan ylihinnalla tuottoa eivätkä tuotolle tuottoa, jonka saamiseen niillä lainmukaisessa tilanteessa olisi ollut mahdollisuus.

M-yhtiöt olivat siirtäneet korvausoikeutensa ja -saatavansa sopimuksilla CDC:lle, joka oli esillä olevan asian kantaja. CDC oli oikeutettu saamaan täysimääräisen korvauksen siitä vahingosta, jonka Kemira oli kilpailusääntöjen rikkomisella M-yhtiöille aiheuttanut.

Metsäliitto Osuuskunnan (jäljempänä Metsäliitto) ja Kemiran edustajat kävivät lokakuussa 2008 asiaa koskevan neuvottelun, jossa Metsäliitto totesi Kemiran olevan vastuussa kartellilla tytäryhtiöille aiheutetusta vahingosta ja vaati yhtiötä korvaamaan näiltä perimänsä ylihinnan. Kemira kuitenkin kiisti aiheuttaneensa vahinkoa asiakkailleen ja kieltäytyi maksamasta korvauksia.

M-yhtiöt antoivat 30.4.2009 Kemiralle tiedoksi yksilöidyt vahingonkorvausvaatimuksensa, joiden liitteenä oli yhtiöille aiheutuneen vahingon määrää koskevat professori Vesa Kanniaisen asiantuntijalausunnot. Kemira oli tämän jälkeenkin kieltäytynyt maksamasta M-yhtiöiden vaatimia vahingonkorvauksia.

CDC:n käsityksen mukaan riidanalaiset niin sanotut esikysymykset tulisi käsitellä alla esitetyssä järjestyksessä.

Kemiran valeoikeustoimiväite on perusteeton

Aluksi

Kemiran valeoikeustoimiväite tuli ratkaista ensimmäisenä esikysymyksenä. Mikäli valeoikeustoimiväite hyväksyttäisiin, eivät M-yhtiöiden kor-

vaussaatavat olisi pätevästi siirtyneet CDC:lle. Tällöin myöskään Kemiran toimivaltaväitteensä perusteena vetoamat M-yhtiöiden ja Kemiran välisiin vetyperoksidin toimitussopimuksiin sisältyvät välityslausekkeet eivät edes teoriassa voisi sitoa CDC:tä. Käräjäoikeus voi arvioida esimerkiksi sitä, sitoivatko välityslausekkeet CDC:tä vasta sen jälkeen, kun se oli vahvistanut, että M-yhtiöiden korvausoikeudet ja -saatavat olivat siirtyneet CDC:lle.

Valeoikeustoimiväitteen ratkaiseminen ei edellyttänyt sitä, että käräjäoikeus joutuisi tulkitsemaan tai soveltamaan toimitussopimuksia. Valeoikeustoimiväite oli näistä sopimuksista irrallinen kysymys, joka ei kuulunut välityslausekkeiden soveltamisalaan ja välimiesmenettelyssä ratkaistavaksi.

M-yhtiöiden korvausoikeuksien ja -saatavien siirto CDC:lle ei ole valeoikeustoimi

CDC oli yritys, joka tarjosi lainvastaisista kilpailunrajoituksista vahinkoja kärsineille mahdollisuuden saada korvausta rikkomuksiin syyllistyneiltä.

M-yhtiöiden ja CDC:n tarkoituksena oli ollut toteuttaa siirtosopimusten mukainen oikeustila ja näin oli myös tehty. Molemmat osapuolet olivat toimineet sopimusten mukaisesti ja olivat yhtä mieltä siitä, että sopimusten sisältö vastasi niiden tarkoitusta. Se, että M-yhtiöt olivat jo saamansa kauppahinnan lisäksi oikeutettuja saamaan CDC:ltä lisäkauppahinnan, joka laskettiin siirtosopimusten mukaisesti Kemiran CDC:lle maksettavaksi tuomittavasta korvauksesta, ei tehnyt siirtosopimuksista valeoikeustoimia.

CDC ei myöskään ollut miltään osin "näennäistoimija". CDC oli hankkinut korvaussaatavat M-yhtiöiltä täydellä omistusoikeudella. CDC ajoi tätä korvauskannetta omissa nimissään ja omalla vastuullaan.

Erilaisten saatavien myyminen esimerkiksi perintäyhtiöille oli osa normaalia nykypäivän liiketoimintaa. Mikäli hyväksyttäisiin Kemiran ajatus siitä, että saatavien siirto perintää varten tähän erikoistuneille yrityksille olisi valeoikeustoimi, veisi tämä pohjan erityisesti osalta perintä- ja rahoitusyhtiöiden vakiintunutta ja hyväksyttyä toimintaa ja koko perintämarkkinoita.

Korvaussaatavien siirto CDC:lle oli pätevä ja yhtiöllä oli kanneoikeus asiassa.

Asian arviointi kilpailunrajoituksista annetun lain (jäljempänä kilpailunrajoituslaki) 18 a §:n (303/1998) vahingonkorvaussäännöksen perusteella (ensisijainen)

Yleistä

CDC vetoaa asiassa ensisijaisena oikeudellisena korvausperusteena kilpailunrajoituslain 18 a §:n vahingonkorvaussäännökseen.

Osapuolet olivat yhtä mieltä siitä, että ainakin 1.10.1998 alkaen maksettuun ylihintaan sovelletaan oikeudellisena korvausperusteena kilpai-

lunrajoituslain vahingonkorvaussäännöstä. Koska asianosaisten yksimielisyys oikeustosiseikkojen juridisesta luonteesta sitoi tuomioistuinta, käräjäoikeus oli sidottu siihen, että tässä asiassa ainakin 1.10.1998 jälkeiseltä ajalta sovelletaan kilpailunrajoituslain 18 a §:ää. Erimielisyys kohdistui siis tältä osin ainoastaan siihen, soveltuiko sanottu säännös myös 1.10.1998 edeltävään kartelliaikaan ja tuolloin aiheutuneeseen vahinkoon.

CDC:n korvaussaatavat eivät olleet vanhentuneet sen paremmin velan vanhentumisesta annetun lain (jäljempänä vanhentumislaki) kuin kilpailunrajoituslain 18 a §:n mukaan.

Asiassa oli heti valeoikeustoimiväitteen ratkaisemisen jälkeen syytä ratkaista, soveltuiko kilpailunrajoituslain 18 a § koko kartelliaikaan. Jos näin oli, käräjäoikeudella ei ollut tarvetta arvioida vanhentumista lainkaan vanhentumislain perusteella. Samalla se tarkoitti myös sen vahvistamista, ettei Kemiran korvausvastuuta ollut tarvetta arvioida sopimusperusteisena vastuuna ja sitä koskevien normien valossa, jolloin myöskään Kemiran vetoamilla välitys- ja siirtokieltolausekkeilla ei ollut merkitystä asian ratkaisun kannalta.

Kilpailunrajoituslain 18 a § soveltuu koko kartellirikkomukseen ja sillä aiheutettuun vahinkoon

Kilpailunrajoituslain 18 a §:n vahingonkorvaussäännös lisättiin lakiin 1.10.1998 voimaan tulleella lainmuutoksella. Siirtymäsäännöksen mukaan 18 a §:n vahingonkorvaussäännöksiä sovelletaan lain voimaantulon jälkeen toteutettuihin 4 - 7 §:ssä tarkoitettuihin kilpailunrajoituksiin ja lain voimaantulon jälkeen annettujen kilpailuneuvoston päätösten rikkomiseen.

Komission vetyperoksidikartellipäätöksen mukaan kartelli ja osana sitä Kemiran kilpailusääntöjen vastainen toiminta oli ollut yksi yhtenäinen ja jatkuva rikkomus koko kartelliajan. Kemira oli siten toteuttanut kyseistä kilpailunrajoitusta vahingonkorvaussäännöksen voimaantulon jälkeen, joten siihen (kokonaisuudessaan) sovelletaan kilpailunrajoituslain 18 a §:ää siirtymäsäännöksen mukaan.

Tästä seurasi, että Kemira oli kilpailunrajoituslain 18 a §:n nojalla vastuussa kaikesta siitä vahingosta, jonka se oli aiheuttanut M-yhtiöille kartellin alusta 31.1.1994 lukien.

Kilpailunrajoituslain 18 a §:n soveltaminen ei ollut vastoin taannehtivuuskieltoa ensinnäkään, koska kyseisellä säännöksellä ei luotu uutta korvausperustetta, vaan ainoastaan täsmennettiin oikeustilaa ja muun muassa saatettiin kaikki kilpailunrajoituksen vuoksi vahinkoa kärsineet yhdenvertaiseen asemaan keskenään. Kartellitoiminta oli EY:n perustamissopimuksen ja kilpailunrajoituslain mukaan kiellettyä ja johti korvausvastuuseen aiheutetuista vahingoista jo ennen lainmuutosta 1.10.1998. Säännöksen keskeinen muutos oli erityinen kanneaika, joka lähti kulumaan vasta tietoisuuden syntymisestä.

Lainsäätäjän tarkoitusten ja tavoitteiden osalta oli lisäksi todettava olevan käytännössä selvää, että kilpailunrajoituslain 18 a §:n voimaantulon

tarkoituksena ei ollut heikentää ja vaikeuttaa vahingonkärsijöiden asemaa pilkkomalla kilpailuoikeudellinen ja toiminnallinen kokonaisuus erillisiksi jaksoiksi, joihin sovellettiin erilaisia oikeudellisia vastuuperusteita. Kartellirikkomusta oli esillä olevassa asiassa tarkasteltava yhtenä kokonaisuutena.

Toiseksi taannehtivuuskielto ei soveltunut tässä asiassa, koska Kemira oli jatkanut kartellirikkomustaan myös kilpailunrajoituslain 18 a §:n voimaantultua. Uuden lain soveltaminen ei loukannut taannehtivuuskiellon suojan kohteena olevaa oikeusvarmuutta, jos tekijän teko oli jatkuva lainrikkomus, jota tekijä (tietoisesti) jatkaa ja siten pitää yllä lainvastaista asiantilaa vielä silloinkin, kun tekoon soveltuvaa lakia muutetaan. Tällöin uutta lakia tuli soveltaa jatkuvaan tekoon kokonaisuudessaan.

CDC:n korvaussaatavat eivät ole vanhentuneet kilpailunrajoituslain 18 a §:n perusteella

CDC oli nostanut vahingonkorvauskanteen kilpailunrajoituslain 18 a §:n mukaisessa viiden vuoden määräajassa siitä, kun M-yhtiöt olivat saaneet tietää tai niiden oli pitänyt saada tietää siitä, että Kemira oli aiheuttanut vetyperoksidikartellilla niille vahinkoa.

Yleisesti vanhentumisajan alkamisesta

Vanhentumisaika oli alkanut (aikaisintaan), kun komission vetyperoksidikartellipäätös oli tullut julkiseksi 27.8.2007.

Oli selvää, että kilpailunrikkomusasioiden erityispiirteiden johdosta kilpailunrajoituslain 18 a §:n mukainen vanhentuminen voi alkaa käytännössä vasta, kun kartellin olemassaolo oli vahvistettu (päätöksellä) ja vahingonkärsijällä oli muun ohella tieto aiheutuneesta vahingosta. Vahingonkärsijän voitiin katsoa saavan tiedon relevanteista tosiseikoista / tapahtumainkulusta, kun sen käytettävissä oli kilpailunrikkomuksen vahvistavan päätöksen perusteluista ilmenevä kuvaus rikkomuksesta sekä sen toteutuksesta ja vaikutuksista. Perusteltu ja vanhentumisajan alkamisen kannalta relevantti tietoisuus kartellista voi syntyä aikaisintaan kartellin olemassaolon vahvistavalla viranomais- tai tuomioistuinpäätöksellä.

Korkeimman oikeuden ennakkoratkaisu KKO 2012:18 havainnollisti sitä, milloin käsillä oli riittävät tiedot vanhentumisajan käynnistämiseksi. Sanottu ratkaisu osoitti yksiselitteisesti sen, että vanhentumisajan alkamisen käynnistävä tietoisuus koski nimenomaan tietoisuutta korvausvastuun perusteena olevista tosiseikoista. Vahingonkärsijän tulee olla saanut tieto erityisesti (i) niistä teoista / laiminlyönneistä, jotka synnyttävät korvausvastuun, (ii) tämän perusteella muodostuvasta vahingosta ja syy-yhteydestä, sekä (iii) vastuussa olevista tahoista. Sen sijaan epäilyt tai yleisluonteiset tiedot siitä, että jokin toiminta voisi synnyttää korvausvastuun, eivät olleet riittäviä vanhentumisajan käynnistämiseksi.

Erityisesti ennakkoratkaisu KKO 2005:127 osoitti, että edes reklamaatioaika ei alkanut kulua vielä ongelmien havaitsemisesta eikä virheepäilyistä, vaan vasta silloin, kun riittävä varmuus virheestä oli saatu.

Vanhentumisajan käynnistävä tietoisuus edellytti kartellikorvausasioissa siis sitä, että vahingonkärsijä oli saanut tiedon - tai sen olisi pitänyt saada tieto - ainakin seuraavista seikoista:

- vastaaja oli toiminut kartellikiellon vastaisesti;
- mitkä muut tahot olivat olleet mukana kielletyssä kartellitoiminnassa;
- millä tavoin ja missä laajuudessa kartelli oli toiminut, eli miten rikkomusta oli toteutettu, ja mikä oli ollut vastaajan osallisuus siinä;
- mihin ajankohtaan rikkomus kohdistui;
- mihin maantieteelliseen alueeseen rikkomus kohdistui;
- mihin tahoihin rikkomus kohdistui;
- oliko ja missä määrin kantajalle aiheutunut vahinkoa (esimerkiksi ylihinnan muodossa); ja
- oliko vahinko (ylihinta) johtunut kielletystä kartellista (syy-yhteys).

Lisäksi vanhentumisajan käynnistävä tietoisuus näistä seikoista edellytti sitä, että tämä tietoisuus oli riittävällä varmuudella perusteltua, eikä esimerkiksi pelkkä epäilys. Kartellitapauksissa tämä tarkoitti viranomais-/tuomioistuinpäätöksen kautta tullutta vahvistusta rikkomuksen olemassaololle ja kartellin toiminnalle.

Vanhentumisaika ei ollut alkanut ennen komission päätöksen julkiseksi tuloa 27.8.2007

Vanhentumisaika ei ole alkanut vuonna 1995

Vetyperoksidin ja vastaavanlaisten aineiden hinnoissa oli aina vaihtelua. Ostajilla ei ollut käytännössä mahdollisuutta tietää, mistä kaikista tekijöistä hinnanmuutokset kulloinkin johtuivat, eikä sitä, oliko hinnanmuutosten (tai muuttumattomuuden) taustalla kartelli.

Myöskään Kemiran kartellin avulla vuonna 1995 perimä ylihinta ei ollut ollut millään tavalla M-yhtiöiden havainnoitavissa tuolloin. Kuten muun muassa professori Gehrigin vahingon määrää koskevasta asiantuntijalausunnosta ilmeni, vetyperoksidin hinta Suomessa oli pysynyt itse asiassa suhteellisen vakaana vuosina 1993 - 1996. M-yhtiöt eivät olleet hinnan perusteella edes teoriassa voineet havaita merkkejä kartellista.

Vuoden 1995 merkittävä ylihinta johtui siitä, että kilpailluilla markkinoilla - eli ilman kartellia - vetyperoksidin hinta olisi tuolloin laskenut huomattavasti erityisesti, koska käyttöön oli otettu huomattavasti lisää uutta tuotantokapasiteettia. Tätä ylihinnan määrää vetyperoksidin ostajat eivät olleet voineet havaita, vaan se oli selvinnyt vasta viime vuosina tehdyissä selvityksissä ja laskelmissa.

M-yhtiöillä ei vuonna 1995 ollut todellisuudessa ollut mitään tietoa vetyperoksidikartellista. Niillä ei siten myöskään ollut voinut olla vanhentumisajan käynnistäviä tietoja siihen perustuvasta Kemiran vahingonkorvausvastuusta (ja vastuun perusteena olevista tosiseikoista).

Vähintäänkin ajalla 31.1.1994 - 31.12.2000 Euroopan talousalueen laajuudella toiminut vetyperoksidikartelli oli salainen, mikä ilmeni myös komission päätöksestä.

Mitä ilmeisimmin ensimmäisenä kartellin ulkopuolisena tahona siitä sai tietää komissio, jolle yksi kartelliyrityksistä (Degussa AG) ilmoitti kartellista vuoden 2002 lopulla hakiessaan niin sanotulla leniency-hakemuksella vapautusta sakoista.

Vanhentumisaika ei ole alkanut huhtikuussa 2003

Oli selvää, etteivät M-yhtiöt olleet huhtikuussa 2003 (komission tiedotteesta uutisoiminen) saaneet tietoa, eikä niiden olisi pitänyt saada tietoa, Kemiran vetyperoksidikartellilla niille aiheuttamasta vahingosta. Uutisoinnissa ei ollut esitetty mitään tosiseikkoja, jotka olisivat kertoneet epäillystä kartellista, sen toiminnasta, saati sen mahdollisesti aiheuttamista vahingollisista vaikutuksista. Tiedotteessa ja uutisessa ei edes ollut mainittu Kemiraa, joten M-yhtiöt eivät olleet niiden perusteella teoriassakaan voineet tulla tietoisiksi Kemiran mahdollisesta korvausvastuusta. Lisäksi tuossa vaiheessa kyse oli ollut tiedotteen ja uutisen perusteella vasta alustavasta epäilystä ja sen johdosta tehtävistä komission alustavista toimenpiteistä. Oli selvää, etteivät Kemiran viittaamat komission tiedote ja Chemical Week -lehden uutinen olleet synnyttäneet sellaista perusteltua tietoisuutta Kemiran vetyperoksidikartellilla M-yhtiöille aiheuttamasta vahingosta, että ne olisivat saaneet aikaan vanhentumisajan alkamisen.

Olisi ylipäätään kohtuutonta, mikäli yritykset menettäisivät kartelliin perustuvat korvausoikeutensa, jos ne eivät aktiivisesti seuranneet komission tiedotteita ja (toisen) toimialan julkaisuja sekä ryhtyneet oikeudellisiin toimenpiteisiin, kun näissä mainittiin epäillyistä kilpailunrikkomuksista.

Vanhentumisaika ei ole alkanut tammikuussa 2005

Väitetiedoksiannossa oli yleisesti ottaen kyse siitä, että komissio esittää kilpailunrikkomuksesta epäilly(i)lle alustavan näkemyksensä väitetystä kilpailunrikkomuksesta ja varaa tilaisuuden esittää huomautuksia komission havainnoista ja väitteistä. Väitetiedoksiantoa ei julkisteta eikä anneta menettelyn ulkopuolisille. Komissio ei ollut väitetiedoksiannon yhteydessä julkaissut minkäänlaista tiedotetta, jossa se olisi kertonut väitetiedoksiannon sisällöstä, epäillystä kilpailunrajoituksesta tai tutkimuksestaan.

Myöskään Kemiran saaman väitetiedoksiantoa koskevan tiedotteen ja uutisoinnin perusteella M-yhtiöt eivät olleet saaneet tietoa, eikä niiden olisi pitänyt saada tietoa, Kemiran vetyperoksidikartellilla niille aiheuttamasta vahingosta. Kemiran tiedotteessa oli mainittu ainoastaan, että se oli saanut komissiolta väitetiedoksiannon, joka koski sen vetyperoksidiliiketoimintaa, ja että kilpailusääntöjen rikkomisepäily kohdistui vuosiin 1994 - 2001. YLE:n uutisessa oli kerrottu tämän lisäksi, että epäily koski kartellitoimintaa ja epäiltynä oli Kemiran lisäksi 17 muuta yritystä.

Lisäksi tuossa vaiheessa kyse oli tiedotteen ja uutisen perusteella ollut vasta kilpailunrikkomuksen epäilystä ja sitä koskevan virallisen tutkinnan aloittamisesta. Edes tietoisuus Kemiran saamasta väitetiedoksiannosta ja sen sisällöstä eivät edes teoriassa olisi saaneet aikaan van-

hentumisajan käynnistävää perusteltua tietoisuutta vetyperoksidikartellin olemassaolosta ja sen aiheuttamasta vahingosta.

Kemiran tiedote ja YLE:n uutinen Kemiran saamasta väitetiedoksiannosta eivät olleet synnyttäneet sellaista perusteltua tietoisuutta Kemiran vetyperoksidikartellilla M-yhtiöille aiheuttamasta vahingosta, että ne olisivat saaneet aikaan vanhentumisajan alkamisen tammikuussa 2005.

Vanhentumisaika on alkanut kulua aikaisintaan elokuussa 2007

Komissio antoi tutkimustensa päätteeksi 3.5.2006 päätöksen, jossa se katsoi Kemiran yhdessä kahdeksan muun yrityksen kanssa osallistuneen kartelliin vetyperoksidi- ja perboraattimarkkinoilla. Komissio julkaisi päätöksestä lyhyen tiedotteen. Itse päätös ei kuitenkaan tuossa vaiheessa tullut julkiseksi. Komission päätöksen julkinen versio julkistettiin vasta 27.8.2007.

Koska vanhentumisajan käynnistävä tietoisuus oli sidottu tietoon tosiseikoista, tarkoitti tämä sitä, että tietoisuus syntyi vasta päätöksellä, jossa kartellimenettely (tosiseikat) oli kuvattu ja olemassaolo vahvistettu. M-yhtiöt olivat voineet tulla vanhentumisajan käynnistävällä tavalla tietoisiksi näistä seikoista aikaisintaan 27.8.2007, jolloin komission kartellipäätös tuli julkiseksi. Tästä päätöksestä ilmenivät ja siinä oli vahvistettu muun muassa seuraavat Kemiran vahingonkorvausvastuun kannalta merkitykselliset seikat:

- päätöksessä oli kuvattu se, millä tavoin ja missä laajuudessa vetyperoksidikartelli toimi, sekä millä ajanjaksolla.
- päätöksessä oli myös arvioitu kartellin ja siihen kuuluneiden yritysten toimintaa kilpailuoikeudellisesta näkökulmasta komission käytössä olleen tutkinta-aineiston perusteella. Aineiston perusteella oli todettu Kemiran ja muiden päätöksessä mainittujen yritysten syyllistyneen erittäin vakavaan ja vuosia yhtäjaksoisesti jatkuneeseen kartellirikkomukseen.
- päätöksen mukaan vetyperoksidikartellin päämääränä oli Euroopan talousalueen laajuisen vetyperoksidin hintojen muokkaaminen, ja vetyperoksidin hinta oli kartellin jäsenten välisen yhteistyön johdosta myös tosiasiassa noussut.
- päätöksessä oli myös todettu se, mitkä yritykset olivat olleet mukana kartellissa ja minkä ajanjakson. Päätöksessä oli vahvistettu Kemiran osallistuneen kartelliin koko sen voimassaoloajan.

Komission 27.8.2007 julkaistuun päätösversioon sisältyvien kartellin toimintaa, laajuutta ja sen vetyperoksidin hintoja korottanutta vaikutusta koskevien tietojen voitiin katsoa olevan sellaiset, että ne (lainvoimaisesti vahvistettuina) olivat saaneet aikaan vanhentumisajan alkamisen.

Tätä tulkintaa, jonka mukaan vanhentumisaika oli alkanut vasta itse päätöksen tultua vahingonkärsijöiden saataville, tukivat niin vanhentumislain ja uuden kilpailulain esitöissä kuin korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuissa KKO 2012:18 ja KKO 2005:127 esitetyt kannanotot. CDC:n kantaa asiassa tuki vahvasti myös EU-julkaisussa (Collective Redress in Antitrust, 2012, s. 86) esitetty kannanotto siitä, että lähtökohtaisesti ja pääsääntöisesti vasta päätöksen avulla kilpailunrikko-

muksen uhrit voivat saada tiedon faktoista, joiden perusteella oli mahdollista arvioida kilpailunrikkomuksen aiheuttamaa vahinkoa.

Kanne on nostettu kilpailunrajoituslain 18 a §:n edellyttämällä tavalla viiden vuoden kuluessa vanhentumisajan alkamisesta

CDC oli nostanut esillä olevassa asiassa kanteen 20.4.2011. Kanne oli siis nostettu viiden vuoden kuluessa 27.8.2007 jälkeen. Se oli nostettu myös viiden vuoden kuluessa komission päätöksen 3.5.2006 antamisesta.

Kemiran väitteet koskien vanhentumislain 7 §:n 2 momentin soveltumista ja sen mukaista vanhentumista ovat perusteettomia

Vanhentumislain 7 §:n 2 momentti ei sovellu kilpailunrajoituslain 18 a §:n rinnalla

Vanhentumislain 2 §:ssä oli nimenomainen säännös, jonka mukaan muussa laissa olevaa erityistä vanhentumis- tai kanneaikaa noudatetaan vanhentumislaissa säädetyn vanhentumisajan sijasta. Siten kilpailunrajoituslain 18 a §:n kanneajan rinnalla ei sovellettu vanhentumislain mukaisia vanhentumisaikoja miltään osin.

CDC:n korvaussaatavat eivät olisi vanhentuneet vanhentumislain 7 §:n 2 momentin nojalla vaikka sen katsottaisiin soveltuvan kilpailunrajoituslain 18 a §:n rinnalla

Kun kyse oli jatkuvasta tapahtumasta kuten esillä olevassa kartellitapauksessa, vanhentumisajan katsottiin alkavan siitä, kun viimeinen vahinkoon johtanut tapahtuma sattui tai teko tehtiin.

Jo ennen vanhentumislain säätämistä oli rikkomusperusteisten saatavien osalta vakiintuneesti katsottu, että vahingon tapahtumisajankohdan kannalta ratkaisevaa oli vahingon aiheuttaneen teon päättymisajankohta. Tätä tulkintaa ei vanhentumislailla muutettu.

Huomionarvoista oli myös, että uudessa kilpailulaissa vanhentumissäännöksiä selkeytettiin ja lakiin kirjattiin selvyyden vuoksi nimenomaisesti vanhentumisajan alkavan kartellin kaltaisen jatkuvan rikkomuksen tilanteissa rikkomuksen päättymishetkestä. Jos rikkomuksen päättymisestä oli vähemmän kuin kymmenen vuotta, oikeus korvaukseen ei ollut vanhentunut, vaikka kartellista johtuvaa ylihintaa olisi maksettu huomattavastikin tätä ennen. Myös tämän valossa väitetysti soveltuva kymmenen vuoden vanhentumisaika olisi alkanut kulua nimenomaan kartellin päättymisestä.

Erityisesti koska esillä olevassa hardcore-kartelli tapauksessa oli kyse lainvastaisella menettelyllä aiheutetusta vahingosta, voitiin analogista tukea hakea myös rikosoikeudesta. Syyteoikeuden ja siihen kytkeytyvän vahingonkorvausvastuun vanhentumisen laskettiin alkavan ajallisesti pitkäkestoisen rikoksen viimeisestä teosta, vaikka jatkuva rikos olisi toteutettu erillisinä tekoina. Kun kyse oli lainvastaisen asiantilan ylläpitämisestä, vanhentumisaika alkoi vasta tällaisen tilan päättymisestä.

Esillä olevassa asiassa vahinkoon johtanut tapahtuma (eli kartelli) oli päättynyt komission päätöksen mukaisesti vasta 31.12.2000, joten M-yhtiöt olivat joka tapauksessa katkaisseet vanhentumisen kymmenen vuoden kuluessa tästä 10.10.2008 (ja 30.4.2009).

Vanhentumislain 7 §:n 2 momenttia ei voitu EU-oikeuden tehokkuusperiaate ja tulkintavaikutus huomioon ottaen soveltaa Kemiran esittämällä tavalla, koska se johtaisi esillä olevassa asiassa siihen, että vanhentumisaika olisi osalta korvaussaatavaa (1994 -1997) kulunut umpeen jo ennen kuin M-yhtiöillä oli ollut edes tietoa kartellista, saati sen aiheuttamasta vahingosta. Tällainen lopputulos tarkoittaisi sitä, että korvausoikeuden käyttäminen olisi muodostunut tehokkuusperiaatteen vastaisesti M-yhtiöille/CDC:lle käytännössä mahdottomaksi (tai ainakin suhteettoman vaikeaksi). EU-oikeuden tulkintavaikutuksen johdosta vanhentumislain 7 §:n 2 momenttia tulisi tällöin tulkita siten, että vanhentumisaika alkaisi joka tapauksessa kulua vasta rikkomuksen päättymisestä. Tätä ajankohtaa oli esittänyt myös komissio valkoisessa kirjassaan ja siihen liittyvässä työasiakirjassa.

Kemiran esittämä tulkinta olisi myös yleisellä tasolla täysin kestämätön kilpailuoikeudellisissa vahingonkorvausasioissa. Pitkäkestoisten (yli 10 vuotta toimivien) kartellien kohdalla kymmenen vuoden vanhentumisaika kuluisi Kemiran tulkinnalla osalta korvaussaatavia umpeen jo ennen rikkomuksen päättymistä eikä vahingonkärsijöillä olisi tällöin edes teoreettista mahdollisuutta täyteen korvaukseen.

Mikäli käräjäoikeus katsoisi, että vanhentumislain 7 §:n 2 momentin vanhentumisaika soveltui kilpailunrajoituslain 18 a §:n kanneajan rinnalla ja vanhentumisaika oli alkanut kustakin maksusuorituksesta, vanhentumislain 7 §:n 3 momentin nojalla Kemiran korvausvastuu ei kuitenkaan ollut vanhentunut. Kemiran hardcore-kartellirikkomuksen täyttäessä petosrikoksen tunnusmerkistön (törkeä petos), syyte koko rikkomuksesta olisi voitu nostaa kymmenen vuotta rikkomuksen päättymisen jälkeen. Rikkomukseen perustuva korvaussaatava ei siten ollut vanhentunut miltään osin ainakaan ennen 31.12.2010. Tätä ennen korvaussaatavan vanhentuminen oli katkaistu 10.10.2008 ja 30.4.2009.

Kemiran korvausvastuu ei ole pienentynyt vanhentumislain 19 §:n nojalla yhteisvastuun väitetyn vanhentumisen vuoksi

Korvausvastuu ei hajaudu vanhentumislain 19 §:n 2 momentin perusteella

Kartelliyritykset olivat yhteisvastuussa kartellilla aiheuttamistaan vahingoista. Oli riittävää, että vahingonkärsijä esittää vaatimuksensa yhteisvastuussa olevaa vahingonaiheuttajaa kohtaan ennen kuin korvaussaatava tältä oli vanhentunut. Kuten edellä oli todettu, CDC:n saatavat Kemiralta eivät olleet vanhentuneet.

Kemira ei ollut (sopimuksella) sitoutunut maksamaan CDC:n vaatimaa korvausvelkaa (eikä liioin yksikään muu kartelliyritys), eikä Kemiraa ollut myöskään määrätty (tuomioistuinratkaisulla) maksamaan mitään rahasummaa. Vanhentumislain 19 §:n 2 momentti ei siten soveltunut esillä olevaan tilanteeseen. Säännöstä oli tulkittava siten, että yhteisvastuu

hajautuu vain, kun velallisten yhteisvastuu perustui sopimukseen tai tuomioistuinratkaisuun; ei sen sijaan esillä olevan kaltaisissa vahingonkorvausvastuissa.

Kemiran korvausvastuu ei ollut pienentynyt väitetyn yhteisvastuun vanhentumisen johdosta. Kemira oli täysimääräisessä vastuussa kanteessa vaaditusta vahingonkorvauksesta.

Kemiran korvausvastuu on täysimääräistä vaikka korvausvastuu hajautuisi vanhentumislain 19 §:n 2 momentin perusteella

Vaikka käräjäoikeus katsoisi Kemiran korvausvastuun hajautuvan vanhentumislain 19 §:n 2 momentin nojalla, Kemiran vastuu ei tässäkään tapauksessa muuttuisi pääluvun mukaiseksi, vaan olisi sen ylihinnasta saamaa hyötyä vastaten silloinkin täysimääräistä.

Yhteisvastuullisten korvausvelvollisten välinen vastuu jakautui vahingonkorvauslain 6 luvun 3 §:n mukaan. Korkeimman oikeuden käytännössä korvausvastuu oli vakiintuneesti jaettu siten, että teosta hyödyn saanut taho vastasi korvauksesta kokonaisuudessaan tai ainakin suurelta osin (ks. KKO 1965 II 20 ja KKO 1968 II 64).

CDC:n kannevaatimusten kohteena oleva vahinko oli M-yhtiöiden nimenomaan Kemiralle maksamaa kartellista johtunutta ylihintaa. Vahinko oli siis kokonaisuudessaan Kemiran saamaa taloudellista hyötyä. Kemiran korvausvastuu oli näin ollen täysimääräistä, vaikka vanhentumislain 19 §:n 2 momentti soveltuisi asiassa.

Kansallisten säännösten tulkinnassa noudatettavista periaatteista

Siinä tapauksessa, että käräjäoikeus katsoisi vanhentumiskysymysten olevan joiltain osin tulkinnanvaraisia, tuli sovellettavan normin tulkinta tehdä kilpailuoikeuden tavoitteiden ja EU-oikeuden tehokkuusperiaatteen mukaisesti vahingonkärsijämyönteisesti siten, ettei oikeutta täyteen korvaukseen estetty tai rajoitettu.

Yksi keskeisistä EU-oikeuden periaatteista oli tehokkuusperiaate, jonka mukaan kansalliset säännökset eivät saaneet tehdä EU-oikeudessa oikeussubjekteille vahvistettujen oikeuksien käyttämistä käytännössä mahdottomaksi tai suhteettoman vaikeaksi. EU-oikeusliitännäisissä asioissa jäsenvaltioiden tuomioistuinten tuli ottaa kansallisten säännösten tulkinnassa huomioon EU-oikeus (EU-oikeuden tulkintavaikutus).

Lainsäätäjän selvä ja nimenomainen tarkoitus oli, että kilpailunrajoituksella aiheutetun vahingon korvaamista koskevat säännökset turvasivat tehokkaan ja täysimääräisen korvauksen EU-oikeuden vaatimusten mukaisesti. Esillä olevassa asiassa sovellettavaksi tulevia kansallisia normeja tuli tulkita tämän tavoitteen mukaisesti.

EU-oikeuden tulkintavaikutus huomioon ottaen esillä olevassa asiassa sovellettavaksi tulevia kansallisia oikeussääntöjä tuli tulkita siten, että CDC:n oikeus täysimääräiseen vahingonkorvaukseen Kemiralta turvataan. Niitä ei voitu tulkita siten, että korvauksen saaminen estyisi osaltakaan.

Asiassa ei ollut mitään perusteita tulkita kilpailunrikkomuksella aiheutettuun vahingonkorvaukseen soveltuvia suomalaisia oikeussääntöjä vahingonaiheuttajan (eli Kemiran) kannalta myönteisellä ja sen lainvastaista menettelyä ja siitä saatua hyötyä suojelevalla tavalla.

Mikäli käräjäoikeus katsoisi, etteivät asiassa sovellettavat Suomen kansallisen lain säännökset edes EU-oikeuden periaatteiden mukaan tulkittuina mahdollistaneet Kemiran täysimääräistä korvausvastuuta, käräjäoikeuden tuli jättää kansallisen lain säännökset tältä osin soveltamatta. Täysimääräisen korvausoikeuden toteutumatta jääminen olisi EU-oikeuden ja sen tehokkuusperiaatteen vastainen lopputulos. Yleisen EU-oikeuden periaatteen mukaan kansallisen lain ja EU-oikeuden ollessa ristiriidassa etusija tuli antaa EU-oikeudelle ja tarvittaessa jättää kansallinen säännös soveltamatta.

Asian arviointi vahingonkorvauslain mukaan (toissijainen)

Yleistä

Vahingonkorvauslaki tuli asiassa sovellettavaksi, jos käräjäoikeus katsoisi

- että kilpailunrajoituslain 18 a §:ää ei sovelleta ennen sen voimaantuloa 1.10.1998; tai
- kanteen kohteena olevan korvaussaatavan (osin tai kokonaan) vanhentuneen kilpailunrajoituslain 18 a §:n perusteella.

CDC oli haastehakemuksessaan todennut, että Kemiran kartellilla aiheuttama taloudellinen vahinko tuli vahingonkorvauslain nojalla korvattavaksi, koska käsillä oli lain 5 luvun 1 §:n tarkoittama erityisen painava syy. Kemira ei ollut tätä kiistänyt, joten korvausvastuun tämän oikeudellisen perusteen olemassaolo oli riidatonta.

Kemiran korvausvastuuta arvioitiin vahingonkorvauslain nojalla, koska kyse oli (riidattomasti) sopimuksenulkoisesta vastuusta.

Korvaussaatavat eivät ole vanhentuneet vanhentumislain perusteella

Vanhentumislain 7 §:n 1 momentin vanhentumisaika on alkanut aikaisintaan 27.8.2007 ja lain 7 §:n 2 ja 3 momenttien vanhentumisajat aikaisintaan 31.12.2000

Vanhentumisajan alkaminen oli sidottu tietoisuuteen vahingosta ja sitä koskevista tosiseikoista, kuten kilpailunrajoituslain 18 a §:n osalta. Myös vanhentumislain mukainen kolmen vuoden vanhentumisaika oli alkanut esillä olevassa asiassa kulua aikaisintaan 27.8.2007, jolloin komission päätös oli tullut julkiseksi.

Edellä oli osoitettu, että vanhentumislain 7 §:n 2 momentin mukainen kymmenen vuoden vanhentumisaika oli esillä olevassa asiassa alkanut kulua kilpailunrikkomuksen päättymisestä eli aikaisintaan 31.12.2000.

Vanhentumislain 7 §:n 1 ja 2 momentin mukaisia vanhentumisaikoja soveltaen kanteen perusteena olevien korvaussaatavien vanhentumi-

nen oli tullut katkaista 27.8.2010 mennessä (ennen kolmen vuoden vanhentumisajan umpeen kulumista).

Mikäli käräjäoikeus katsoisi, että vanhentumislain 7 §:n 1 tai 2 momentin mukainen vanhentumisaika olisi kulunut umpeen ennen vanhentumisen katkaisua, CDC:n korvaussaatavat eivät olleet vanhentuneet vanhentumislain 7 §:n 3 momentin nojalla. Kemiran hardcore-kartellirikkomuksen täyttäessä petosrikoksen tunnusmerkistön rikkomukseen perustuvan korvaussaatavan vanhentumisaika ei ollut kulunut miltään osin umpeen ennen kuin kymmenen vuotta oli kulunut rikkomuksen päättymisestä (eli 31.12.2010).

Korvaussaatavien vanhentuminen on katkaistu 10.10.2008 ja 30.4.2009

M-yhtiöt olivat katkaisseet korvaussaatavien vanhentumisen esittämällä Kemiraa kohtaan vanhentumislain 10 §:ssä tarkoitetut vapaamuotoiset katkaisutoimet 10.10.2008 ja 30.4.2009.

Esillä olevassa asiassa M-yhtiöiden emoyhteisön Metsäliiton ja Kemiran edustajat olivat 10.10.2008 pidetyssä tapaamisessa keskustelleet vetyperoksidikartellista ja sitä koskevasta komission päätöksestä. Tapaamisessa esitetystä powerpoint-esityksestä ilmeni, että M-yhtiöt olivat katsoneet Kemiran olevan korvausvastuussa kartellilla M-yhtiöille aiheuttamastaan vahingosta ja vaatineet sen korvaamista. Powerpoint-esitys osoitti, että tapaamisessa oli katkaistu korvaussaatavien vanhentuminen.

Kemira oli ollut täysin tietoinen M-yhtiöille aiheuttamansa vahingon määrästä eli veloittamastaan ylihinnasta, tai ainakin sen olisi kartellissa ja sen hintasopimuksissa mukana olleena ollut huomattavasti M-yhtiöitä helpompi se selvittää. M-yhtiöiden ei ollut siten ollut tarpeen katkaisutoimessaan esittää velan perustetta ja määrää (normaalia yksilöintiä tarkemmin). Metsäliiton ja Kemiran edustajien välisessä 10.10.2008 pidetyssä tapaamisessa oli kuitenkin keskusteltu myös vahingon määrästä. Tätä osoitti tapaamisen powerpoint-esitys, johon oli kirjattu: "Metsäliitto on tehnyt omat laskelmansa em. tavoin, jotka johtavat [ ] meuron vahinkoon." Summaa ei ollut esitetty kalvolla, vaan Kemiran korvausvastuun suuruusluokasta oli puhuttu ainoastaan suullisesti, koska vahingon määrästä oli tuolloin vain hyvin alustavia laskelmia. Tämä oli riittävää vanhentumisen katkaisemiseksi. Kuten vanhentumislain esitöissä oli todettu, katkaisutoimessa ei ollut tarpeen ilmoittaa tarkkaa rahamäärää, vaan tavoitteena oli ainoastaan, että velallinen saa tietoonsa velkojan käsityksen korvausvelvollisuudestaan (ks. myös KKO 2012:75). Esillä olevassa asiassa myös Kemiran Metsäliitolle tapaamisen jälkeen 31.10.2008 lähettämän kirjeen sisältö vahvisti vanhentumisen katkenneen (10.10.2008).

Vaikka korvaussaatavien vanhentuminen ei olisi katkennut jo 10.10.2008, 30.4.2009 katkaisutoimet oli tehty ennen vanhentumisajan umpeutumista, koska vanhentumislain 7 §:n 1 momentin mukainen kolmen vuoden vanhentumisaika oli alkanut kulua vasta 27.8.2007 (tai joka tapauksessa aikaisintaan 3.5.2006) ja vanhentumislain 7 §:n 2 ja 3

momenttien mukaiset vanhentumisajat (tässä tapauksessa molemmat kymmenen vuotta) aikaisintaan 31.12.2000.

Kemiran korvausvastuu ei ole pienentynyt vanhentumislain 19 §:n nojalla yhteisvastuun väitetyn vanhentumisen vuoksi

Jo edellä kerrotun perustein Kemiran vetoama vanhentumislain 19 §:n 2 momentti ei vapauttanut Kemiraa korvausvastuusta miltään osin.

CDC:n kanteen kohteena olevat vetyperoksidikartelliin perustuvat korvaussaatavat Kemiralta eivät olleet miltään osin vanhentuneet myöskään vanhentumislain nojalla. Mikäli käräjäoikeus kuitenkin katsoisi vanhentumiskysymysten olevan joltain osin tulkinnanvaraisia, tulkinta tuli tältäkin osin tehdä kilpailuoikeuden tavoitteiden ja EU-oikeuden tehokkuusperiaatteen mukaisesti vahingonkärsijämyönteisesti siten, ettei oikeutta täyteen korvaukseen estetty edellä jo perustelluin tavoin.

Asian arviointi sopimusperusteisena vastuuna (kolmassijainen)

Yleistä

CDC oli kanteessaan vedonnut varmuuden vuoksi vaihtoehtoisina oikeudellisina korvausperusteina myös sopimusperusteiseen vahingonkorvaukseen, sopimusoikeuden yleisten oppien mukaiseen palautusvelvollisuuteen ja oikeustoimilain 36 §:n sovittelusäännökseen.

CDC:n vaihtoehtoisesti vetoama sopimusperusteinen vastuu tuli asiassa sovellettavaksi ja siihen liittyvät kysymykset arvioitavaksi ainoastaan siinä tilanteessa, että käräjäoikeus katsoisi, (i) etteivät kilpailunrajoituslain 18 a § ja/tai vahingonkorvauslaki soveltuisi, tai (ii) ettei Kemira olisi täysimääräisessä korvausvastuussa kannevaatimusten perusteena olevasta vahingosta sanottujen lakien perusteella. Kemira olisi tällöinkin velvollinen korvaamaan kilpailusääntöjen rikkomisella aiheuttamansa vahingon täysimääräisesti tai vaihtoehtoisesti palauttamaan perimänsä ylihinnan tuottokorkoineen myös sopimusoikeudellisten vastuuperusteiden nojalla.

Mikäli käräjäoikeus katsoisi tarpeelliseksi arvioida Kemiran vastuuta näillä perusteilla, arvioitaviksi tulivat tällöin Kemiran sen ja M-yhtiöiden välisiin vetyperoksidin toimitussopimuksiin perustuvat väitteet siitä, että (i) sopimusten välityslausekkeiden johdosta käräjäoikeudella ei olisi toimivaltaa tutkia asiaa, ja että (ii) sopimusten siirtokieltolausekkeiden johdosta korvaussaatavien siirto CDC:lle olisi tehoton suhteessa Kemiraan. Lisäksi myös tässä tilanteessa käräjäoikeuden ratkaistavaksi tulivat Kemiran väitteet korvaussaatavien vanhentumisesta.

Kemira oli väittänyt, että 17.1.1994 päivätty Kemiran sekä Oy Metsä-Botnia Ab:n ja Metsä-Serla Oy:n välinen sopimus olisi ollut voimassa koko kilpailunrikkomuksen ajan. Tämä ei pitänyt paikkaansa, vaan kyseinen sopimus oli irtisanottu päättymään 31.12.1996. Kemiran viittaamat toimitussopimukset eivät kattaneet Oy Metsä-Botnia Ab:n ja Metsä-Serla Oy:n vetyperoksidiostoja Kemiralta ajanjaksoilta 1.1. - 30.6.1997 ja 1.1. - 30.6.1998 eivätkä 1.1.2000 lukien (Rauman sellutehdasta lukuun ottamatta). Toimitussopimukset eivät siten edes teoriassa voisi

estää käräjäoikeutta käsittelemästä asiaa ainakin näiltä osin eivätkä tehdä korvaussaatavien siirrosta tehotonta.

CDC:n kannevaatimukset eivät perustu välityslausekkeet sisältäviin toimitussopimuksiin

Kannevaatimukset perustuvat Kemiran kartellitoimintaan

CDC:n kannevaatimukset eivät perustuneet Kemiran viittaamiin toimitussopimuksiin, vaan Kemiran ja muiden vetyperoksidikartellin jäsenten EU:n toiminnasta tehdyn sopimuksen (SEUT) 101 artiklan (aiemmin EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan) kartellikiellon vastaiseen kartellitoimintaan. CDC:lle korvaussaatavansa ja kanneoikeutensa siirtäneet M-yhtiöt eivät olleet toimitussopimuksissa - eivätkä muuten - sopineet Kemiran kanssa, että tällaiset korvausasiat ratkaistaisiin välimiesmiesmenettelyssä.

CDC:n korvausvaatimuksen perusteena oleva teko/toiminta muodostui komission vahvistamasta kartelliyritysten kielletystä tietojenvaihdosta, markkinoiden jakamisesta ja hinnoista sopimisesta. Kyse oli yhdestä jatkuvasta toiminnallisen kokonaisuuden muodostavasta kartellirikkomuksesta, joka oli kestänyt ainakin 31.1.1994 - 31.12.2000. Kartelli oli salainen, joten M-yhtiöt eivät olleet voineet kilpailunrikkomuksesta täysin tietämättöminä toimitussopimuksia tehdessään sitoutua siihen, että rikkomukseen perustuvat korvausvaatimukset ratkaistaisiin välimiesmenettelyssä.

CDC ei vaatinut korvausta sillä perusteella, että Kemira olisi rikkonut jotakin toimitussopimuksen ehtoa. CDC:n korvausvaatimusten perusteena oleva kartelli oli ollut ajalliselta kestoltaan täysin erillään yksittäisistä vetyperoksidin toimitussopimusten voimassaoloajoista. Vaatimusten ajallinen rajaus ei perustunut sopimusten voimassaoloon tai niiden mukaisten toimitusten ajankohtiin. Vaatimukset perustuivat kartellitoimintaan, jonka oli vahvistettu kestäneen ainakin 31.12.2000 asti ja jolla oli ollut vahingollisia vaikutuksia vielä tämänkin ajankohdan jälkeen. Tämä osoitti, etteivät CDC:n kannevaatimukset perustuneet toimitussopimuksiin.

Vetyperoksidikartellin M-yhtiöille aiheuttamasta vahingosta olivat Kemiran lisäksi yhteisvastuullisesti korvausvastuussa myös muut kartelliin kuuluneet yhtiöt. CDC velkojana oli käyttänyt esillä olevassa asiassa oikeuttaan vaatia korvausta vain yhdeltä yhteisvastuulliselta velalliselta, Kemiralta.

Mikäli Kemiran välityslausekkeisiin perustuva toimivaltaväite hyväksyttäisiin, tarkoittaisi se samalla sitä, että jos vastaajia olisi kartelliin perustuvassa korvausasiassa useita, osa samaa asiaa koskevista yhteisvastuuvaatimuksista tulisi käsiteltäväksi yleisessä tuomioistuimessa ja osa välimiesmenettelyssä. Käytännössä tällainen tulkintalinja johtaisi todennäköisesti siihen, että vahingonkärsijät nostaisivat tulevaisuudessa kanteensa ainoastaan muita kartellin jäseniä kuin omia sopimuskumppaneitaan kohtaan välttääkseen useamman samaa asiaa koskevan erillisen prosessin. Tämä olisi täysin kestämätön tilanne sekä ristiriidassa EU-kilpailuoikeuden periaatteiden kanssa. EU-oikeuden asettaman

tehokkuusperiaatteen vastaisesti tällainen tulkintalinja tekisi korvausvaatimusten esittämisen kaikkia SEUT 101 artiklaa yhdessä rikkoneita kartellin jäseniä vastaan suhteettoman vaikeaksi.

Kartellirikkomukseen osallistuneiden yhteisvastuullinen vahingonkorvausvastuu osoitti, että kartelliin perustuvat korvausvaatimukset eivät olleet sopimusperusteisia. Korvausvastuussa sanotuista vahingoista olivat myös sopimussuhteen ulkopuoliset kartelliyritykset.

Kartellikiellon rikkomiseen perustuvat korvausvaatimukset ovat sopimuksenulkoisia

Kartelliin perustuvien korvausvaatimusten oli erityisesti EU-oikeudessa katsottu olevan nimenomaan sopimukseen perustumattomia:

i. Euroopan komission mukaan SEUT 101 artiklan kartellikiellon rikkomiseen perustuvat korvausvaatimukset koskivat sopimuksenulkoista vastuuta ("Damages claims are tort claims").

ii. Sopimuksenulkoista lainvalintaa koskevassa Rooma II -asetuksessa todettiin nimenomaisesti, että kilpailun rajoittamisesta johtuvat velvoitteet ovat sopimukseen perustumattomia. Asetuksen johdannon mukaan kyseisen asetuksen 6 artikla koskee nimenomaan muun muassa kartellilla aiheutettua vahinkoa.

iii. Myös oikeuskirjallisuudessa oli katsottu, että kilpailuoikeudellisia korvausvaatimuksia pidetään yleisesti sopimuksenulkoisina.

Vaikka Kemira väitti vastauksessaan toimivaltaväitteensä yhteydessä, että CDC:n kannevaatimukset perustuivat toimitussopimuksiin, Kemira totesi toisaalla vastauksessaan itsekin nimenomaisesti, että CDC:n kannevaatimuksia ei voitu pitää sopimusperusteisina.

EU:n kilpailuoikeusjärjestelmässä kilpailuoikeussääntöjen yksityisoikeudellinen soveltaminen ja sääntöjen oikeussubjekteille perustamien oikeuksien suojeleminen oli määrätty nimenomaan kansallisten tuomioistuinten - ei välimiesoikeuksien - tehtäväksi. Myös EU-tuomioistuimen oikeuskäytännössä kartellikiellon rikkomiseen perustuvat vahingonkorvauskanteet oli nähty kansallisissa tuomioistuimissa käsiteltävinä asioina (ks. C-295-298/04, Manfredi). Siten EU:n kilpailuoikeussääntöjen yksityisoikeudellinen täytäntöönpano eli sääntöjen rikkomiseen perustuvat vahingonkorvausasiat oli järjestelmätasolla uskottu kansallisten tuomioistuinten tehtäväksi.

Tästä lähtökohdasta ja pääsäännöstä oli perusteltua poiketa vain ja ainoastaan siinä tapauksessa, että asianosaiset olivat nimenomaisesti ja selvästi sopineet tällaisten(kin) riitaisuuksien ratkaisemisesta välimiesmenettelyssä.

Kannevaatimukset eivät ole toimitussopimusten välityslausekkeiden soveltamisalan piirissä

Välityslausekkeen soveltamisala määräytyy osapuolten välisen sopimuksen perusteella

Välimiesmenettelyn peruslähtökohta oli, että se perustuu osapuolten väliseen sopimukseen ja välimiesten toimivalta ulottuu vain ja ainoastaan niihin riitaisuuksiin, jotka välityssopimuksessa oli määrätty heidän päätettäväkseen.

Välityslausekkeiden tulkinnassa oli pidetty yleisenä tulkintaohjeena sitä, että välityssopimusta oli tulkittava suppeasti.

Välityslausekkeiden sanamuotojen mukaan ne eivät kata kartelliin perustuvia sopimuksenulkoisia korvausvaatimuksia

Esillä olevassa asiassa Kemira ei edes väittänyt, että se ja M-yhtiöt olisivat erikseen sopineet kilpailusääntöjen rikkomiseen perustuvien korvausvaatimusten ratkaisemisesta välimiesmenettelyssä. Toisin kuin Kemira väitti, CDC:n kannevaatimukset eivät sanamuotojen mukaisen tulkinnan perusteella kuuluneet välityslausekkeiden soveltamisalan piiriin.

Sanamuotonsa mukaan vuoden 1994 toimitussopimuksen välityslauseke kattoi vain kyseisen sopimuksen tulkintaa ja soveltamista koskevat riidat. Vuoden 1995 sopimuksen välityslausekkeen piiriin taas kuuluivat kyseisestä toimitussopimuksesta johtuvat riidat. Välityslausekkeiden mukaan ne eivät sen sijaan koskeneet kilpailusääntöjen kartellikiellon vastaiseen toimintaan perustuvia vaatimuksia.

Kemiran väite siitä, että välityslausekkeen tulisi kattaa kaikki osapuolten liikesuhteeseen "tavalla tai toisella" liittyvät erimielisyydet oli kestämätön. Näin epämääräinen yksilöinti tekisi itse asiassa välityslausekkeesta pätemättömän.

CDC:n korvausvaatimusten perusteena oli komission vahvistama Kemiran ja muiden vetyperoksidikartellin jäsenten välinen (a) liiketoiminnallisesti merkittävien ja luottamuksellisten tietojen vaihto, (b) tuotannon ja kapasiteettien rajoittaminen ja kontrollointi, (c) markkinaosuuksien ja asiakkaiden jakaminen sekä (d) hinnoista sopiminen ja niiden valvominen, joka oli kestänyt ainakin 31.1.1994 - 31.12.2000.

M-yhtiöt eivät ole tarkoittaneet välityslausekkeiden kattavan kartelliin perustuvia korvausvaatimuksia eivätkä ne ole perustellusti voineet tällaista odottaa

M-yhtiöiden tarkoituksena ei ollut ollut, että toimitussopimusten välityslausekkeet kattaisivat esimerkiksi Kemiran kilpailusääntöjen vastaiseen toimintaan perustuvat korvausvaatimukset. M-yhtiöt olivat tarkoittaneet välityssopimusten sanamuotojen mukaisesti, että toimitussopimuksista - niiden tulkinnasta ja soveltamisesta - johtuvat riidat käsitellään välimiesmenettelyssä. Tällaisten riitojen ratkaisemiseen välimiesmenettelyssä M-yhtiöt olivat antaneet tahdonilmaisunsa. Ne eivät sen sijaan olleet tarkoittaneet, että kaikki mahdolliset erimielisyydet ja korvausasiat

niiden ja Kemiran välillä näiden perusteesta riippumatta tulisi ratkaista kyseisten yhtiöiden välisessä välimiesmenettelyssä.

M-yhtiöt eivät olleet voineet toimitussopimuksia solmiessaan perustellusti ennakoida ja odottaa, että ne joutuisivat Kemiran ja muiden kartelliyritysten lainvastaisen salaisen toiminnan uhreiksi, ja että välityslausekkeet kattaisivat tähän perustuvat korvausvaatimukset Kemiraa kohtaan.

Kemiran ajatus siitä, että M-yhtiöt olisivat sitoutuneet siihen, että esillä olevan kaltainen asia ratkaistaisiin toimitussopimusten välityslausekkeiden mukaisesti, oli täysin kestämätön myös ottaen huomioon, mihin lausekkeiden soveltaminen johtaisi.

Kemiran viittaamat kaksi välityslauseketta olivat erilaiset ja johtivat erilaisiin välimiesmenettelyihin. Vuoden 1994 toimitussopimuksesta johtuvat riidat ratkaisee yksi välimies ja vuoden 1995 toimitussopimuksesta johtuvat riidat kolmen välimiehen muodostama välimiesoikeus. Lisäksi osaan vetyperoksidiostoista ei sovellu kumpikaan toimitussopimus. Kemiran väitteen hyväksyminen johtaisi siihen, että M-yhtiöiden/CDC:n tulisi esittää vetyperoksidikartelliin perustuvat korvausvaatimuksensa Kemiraa vastaan useassa välimiesmenettelyssä, ja siltä osin kuin ostot eivät olleet välityslausekkeen alaisia, ne tulisivat käsiteltäväksi yleisissä tuomioistuimissa. Kemiran mahdollinen väite siitä, että tämä olisi ollut sopijapuolten yhteinen tarkoitus, ei ollut uskottava.

M-yhtiöt eivät olleet sitoutuneet - eivätkä olisi missään tapauksessa sitoutuneet - siihen, että kartelliin perustuvat, tosiseikastoltaan ja määrältään yhtenevät korvausvaatimukset käsiteltäisiin joitakin kartelliyrityksiä vastaan osin erillisissä välimiesmenettelyissä ja osin yleisissä tuomioistuimissa ja joitakin kartelliyrityksiä vastaan yleisissä tuomioistuimissa.

Edellä sanottu osoitti, että M-yhtiöiden tarkoituksena ei välityslausekkeisiin sitoutuessaan ollut ollut, että yhtiöiden mahdolliset kartelliperusteiset korvausvaatimukset Kemiraa kohtaan ratkaistaisiin välimiesmenettely(i)ssä, eivätkä M-yhtiöt olleet voineet perustellusti ennakoida sitoutuvansa tähän.

Vaikka käräjäoikeus - vastoin Kemiran ja CDC:n näkemystä - katsoisi CDC:n kannevaatimusten olevan sopimusperusteisia, vaatimukset eivät edellä sanotusta johtuen tällöinkään kuuluisi välityslausekkeiden soveltamisalaan, vaan käräjäoikeudella oli toimivalta tutkia vaatimukset.

Kemiran esittämä tulkinta, joka johtaisi siihen, että kanteen perusteena olevat korvausvaatimukset tulisi käsitellä useassa erillisessä välimiesmenettelyssä ja yhdessä oikeudenkäynnissä sekä mahdolliset muita yhteisvastuussa olevia kartelliyrityksiä vastaan esitettävät vaatimukset erillisissä oikeudenkäynneissä/välimiesmenettelyissä, oli EU-oikeuden tehokkuusperiaatteen vastainen. Se tekisi vahingonkorvauksen vaatimisen vähintäänkin suhteettoman vaikeaksi (ks. C-295-298/04, Manfredi, kohta 72).

Oikeuskäytäntö tukee CDC:n kantaa asiassa

Myös kansainvälisessä oikeuskäytännössä oli katsottu, että sopimukseen sisältyvä oikeuspaikkalauseke ei ulottunut kattamaan toisen sopijapuolen sopimuskumppaniinsa kohdistamaa kartellikiellon rikkomiseen perustuvaa korvausvaatimusta (ks. Provimi v. Roche Products, EWHC961, 2.5.2003). Tuomioistuimen sanotussa tapauksessa esittämät johtopäätökset soveltuivat myös esillä olevassa asiassa. CDC:n kannevaatimukset eivät perustuneet Kemiran ja M-yhtiöiden välisiin toimitussopimuksiin, vaan Kemiran ja muiden kartelliyritysten lainvastaiseen kartellitoimintaan. M-yhtiöt eivät olleet toimitussopimuksiin sitoutuessaan voineet ennakoida kartelliin perustuvia korvausvaatimuksia eivätkä sitä, että ne Kemiran väittämällä tavalla sitoutuisivat tällaisten korvausasioiden ratkaisemiseen välimiesmenettelyssä.

Johtopäätökset

Edellä sanottu osoitti yksiselitteisesti, että CDC:n kannevaatimukset eivät kuuluneet Kemiran ja M-yhtiöiden välisten vetyperoksidin toimitussopimusten välityslausekkeiden soveltamisalaan. Vaatimuksissa ei ollut kyse toimitussopimuksiin perustuvista korvausvaatimuksista, vaan Kemiran SEUT 101 artiklan kartellikiellon vastaiseen yhteen ja jatkuvaan kartellirikkomukseen perustuvasta korvausvaatimuksesta.

Kemira piti tosiasiassa itsekin kannevaatimuksia sopimuksenulkoiseen korvausvastuuseen perustuvina. Tämä osoitti perusteettomaksi yhtiön täysin päinvastaisen väitteen siitä, että CDC:n vaatimukset perustuisivat Kemiran ja M-yhtiöiden välisiin toimitussopimuksiin ja ne tulisi tämän johdosta ratkaista välimiesmenettelyssä.

Kemiran toimivaltaväite oli tehty ainoastaan tämän oikeudenkäynnin viivyttämiseksi ja vaikeuttamiseksi. Tätä osoitti jo se, että Kemira oli vuonna 2009 nimenomaisesti kieltäytynyt korvausasian käsittelemisestä välimiesmenettelyssä.

Mikäli käräjäoikeus täysin vastoin CDC:n käsitystä katsoisi välityslausekkeiden soveltuvan edes osin CDC:n korvausvaatimuksiin käräjäoikeuden toimivaltaan vaikuttavalla tavalla, käräjäoikeuden tuli kaiken edellä esitetyn perusteella, erityisesti tehokkaisiin oikeussuojakeinoihin pääsemisen turvaamiseksi ja Kemiran kunnianvastaisen ja arvottoman menettelyn johdosta, jättää välityslausekkeet huomiotta oikeustoimilain 36 §:n perusteella.

Kemira oli pyytänyt, että käräjäoikeus antaisi sille oikeudenkäymiskaaren 16 luvun 3 §:n 3 momentin nojalla mahdollisuuden hakea erikseen muutosta toimivaltaväitteen hylkäävään päätökseen. Kemiran pyyntö oli perusteeton ja se tulee hylätä. Esillä olevassa asiassa ei ollut kyse lainsäätäjän tarkoittamasta tilanteesta, jossa Kemiran mahdollinen muutoksenhaku toimivaltakysymykseen kävisi hyödyttömäksi, jos asian käsittelyä käräjäoikeudessa jatketaan toimivaltaväitteen hylkäämisen jälkeen. Kemira tulee joka tapauksessa esittämään toimivaltaväitteen myös siinä vaiheessa, kun (koko) asiaa käsitellään hovioikeudessa.

Kemiran ja M-yhtiöiden välisten toimitussopimusten siirtokieltolausekkeet eivät tee korvaussaatavien siirtoa CDC:lle tehottomaksi

Asiassa ei ollut - kuin vasta viimesijaisesti - kyse toimitussopimuksiin perustuvista oikeuksista ja niiden siirtämisestä. CDC:n kanteen perustuessa ensisijaisesti muuhun kuin sopimusperusteiseen vastuuseen eivät toimitussopimusten siirtokieltolausekkeet, joissa käsiteltiin sopijapuolten oikeutta siirtää sopimuksesta johtuvia oikeuksia ja velvollisuuksia, lainkaan soveltuneet.

Missään tapauksessa toimitussopimusten siirtokieltolausekkeet eivät voisi edes teoriassa soveltua niiltä (edellä mainituilta) osin kuin M-yhtiöiden vetyperoksidiostoihin Kemiralta ei sovelleta Kemiran viittaamia toimitussopimuksia.

Edes siinä tapauksessa, että käräjäoikeus katsoisi CDC:n kanteen kohteena olevien korvaussaatavien perustuvan toimitussopimuksiin, siirtokieltolausekkeet eivät estäneet rahamääräisten korvaussaatavien siirtoa, eivätkä ne tehneet siirrosta tehotonta. M-yhtiöiden tarkoituksena ei siirtokieltolausekkeisiin sitoutuessaan ollut ollut, että yhtiöt eivät voisi siirtää mahdollisia Kemiran kartellirikkomuksiin perustuvia korvausvaatimuksia kolmansille tahoille, eivätkä M-yhtiöt olleet voineet perustellusti ennakoida sitoutuvansa tähän. Lainvastaisen toimintansa salannut Kemira ei voinut estää korvaussaatavien siirtoa väittämällä, että M-yhtiöt olisivat sopineet sen kanssa, etteivät nämä siirtäneet tällaisia saatavia.

Sopimusoikeudessa oli katsottu rahamääräisten saatavien luovutukset ja siirrot päteviksi ja tehokkaiksi, vaikka sopimukseen perustuvien oikeuksien ja/tai velvollisuuksien siirtämistä olisikin rajoitettu siirtäjän ja velallisen välisessä sopimuksessa. Periaate ilmeni esimerkiksi kansainvälisessä sopimusoikeudellisessa Unidroit-periaatekokoelmassa, jonka kohdan 9.1.9 mukaan rahamääräisen saatavan siirto on tehokas huolimatta tämän kieltävästä sopimuksesta siirtäjän ja velallisen välillä.

Vaikka kartellikorvaussaatavien katsottaisiin perustuvan siirtokieltolausekkeet sisältäviin toimitussopimuksiin, ja vaikka siirtokiellon katsottaisiin soveltuvan kanteen kohteena oleviin saataviin, Kemira oli joka tapauksessa menettänyt passiivisuutensa perusteella oikeutensa vedota siirron väitettyyn sopimuksenvastaisuuteen.

M-yhtiöiden emoyhteisö Metsäliitto oli jo tapaamisessa 10.10.2008 todennut, että Kemiran kieltäytyessä korvauksen maksamisesta, M-yhtiöt mahdollisesti myyvät saatavat ulkopuoliselle taholle (CDC), joka hoitaa korvausprosessin. Metsäliitto oli 7.9.2009 ilmoittanut Kemiralle luovuttavansa korvaussaatavat CDC:lle. CDC oli ilmoittanut Kemiralle saatavien siirrosta 20.4.2011.

Kemira ei ollut missään vaiheessa reklamoinut siirron väitetystä sopimuksenvastaisuudesta. Tällainen väite oli esitetty vasta Kemiran tässä asiassa 15.9.2011 antamassa vastauksessa, eikä tällöinkään siis väitetyn sopimusrikkomuksen tekijöille (eli M-yhtiöille). Kemira ei näin ollen ollut reklamoinut väitetystä rikkomuksesta kohtuullisessa ajassa ja oli siis joka tapauksessa menettänyt oikeutensa vedota siirron väitettyyn sopimuksenvastaisuuteen.

Vaikka kartellikorvaussaatavien katsottaisiin olevan sopimusperusteisia, ja vaikka siirtokiellon katsottaisiin soveltuvan myös niihin, eikä Kemiran katsottaisi menettäneen oikeuttaan vedota kiellon väitettyyn rikkomiseen, tämä ei silti tekisi korvaussaatavien siirrosta tehotonta eikä poistaisi Kemiran korvausvastuuta. Kyse olisi ainoastaan M-yhtiöiden toimitussopimuksiin kohdistuvasta sopimusrikkomuksesta, joka voisi joka tapauksessa johtaa korkeintaan siirtäjien (eli M-yhtiöiden) vahingonkorvausvastuuseen rikkomisen aiheuttamasta vahingosta.

Vaikka siirtokieltolausekkeiden katsottaisiin rajoittavan kartellikorvaussaatavien siirtoa, kyse oli tällöin joka tapauksessa mitättömästä sopimusmääräyksestä. Kilpailunrajoituslain 18 a §:n esitöissä (HE 243/1997 vp. 33) oli todettu kilpailurikkomukseen perustuvaa korvausoikeutta etukäteen rajoittavien määräysten olevan mitättömiä. Ei ollut mitään syytä tulkita tätä kannanottoa niin, että kyseinen periaate rajoittuisi ainoastaan kartellivahinkoon, joka tuli korvattavaksi kyseisen säännöksen nojalla. Päinvastoin, oli johdonmukaista ja kilpailuoikeudellisen vahingonkorvauksen tehokkuuden kannalta perusteltua, että periaatetta sovellettiin myös tilanteissa, joissa korvaus perustui muihin oikeudellisiin vastuuperusteisiin.

Mikäli siirtokieltolausekkeita sovellettaisiin Kemiran väittämällä tavalla, rajoittaisivat ne yleisesti ja myös tässä tapauksessa mahdollisuutta saada korvausta kartellivahingosta. Ilman siirtokieltoa vahingonkärsijöillä (M-yhtiöillä) olisi mahdollisuus korvausoikeuden toteuttamiseksi siirtää saatavansa haluamalleen taholle. Siirtokieltolausekkeiden väitetysti estäessä tämän ne rajoittaisivat M-yhtiöiden korvausoikeutta ja sen toteuttamista. Tällaiset rajoitukset olivat mitättömiä - vähintäänkin ne tuli näissä olosuhteissa jättää oikeustoimilain 36 §:n nojalla huomioon ottamatta.

Myös EU-tuomioistuimen oikeuskäytäntö tuki tätä tulkintaa. Siinä oli katsottu, että kilpailunrikkomukseen perustuvien vahingonkorvauskanteiden välttäminen ei ollut sellainen kaupallinen intressi, joka ansaitsisi saada oikeudellista suojaa. Näin ollen pyrkiäkseen vahingonkorvausvastuunsa toteuttamisen välttämiseen kartelliyrityksen esittämä vetoaminen siirtokieltolausekkeeseen ei myöskään ansainnut oikeudellista suojaa. EU-oikeuden tehokkuusperiaatteen ja tulkintavaikutuksen johdosta siirtokieltolausekkeiden soveltumista oli joka tapauksessa tulkittava siten, etteivät ne estäneet kartellikorvaussaatavien siirtoa.

Korvaussaatavat eivät ole vanhentuneet vanhentumislain perusteella

Mikäli Kemiran korvausvastuuta arvioitiin sopimusvastuun sääntöjen mukaan, sovellettiin saatavien vanhentumiseen vanhentumislakia. Kolmen vuoden vanhentumisaika oli alkanut esillä olevassa asiassa kulua aikaisintaan 27.8.2007. Vastaavasti edellä todetulla tavalla

- vanhentumislain 7 §:n 2 momentin (ja 3 momentin) mukainen kymmenen vuoden vanhentumisaika oli alkanut kulua kartellirikkomuksen päättymisestä, eli aikaisintaan 31.12.2000; ja
- korvaussaatavien vanhentuminen oli katkaistu 10.10.2008 tai joka tapauksessa viimeistään 30.4.2009.

Mikäli Kemiran vastuu M-yhtiöille kilpailunrikkomuksella aiheuttamastaan kartellivahingosta katsottiin sopimusperusteiseksi, ei kyse ollut tällöin Kemiran ja muiden kartelliyritysten yhteisvastuusta. Tällöin Kemiran korvausvastuu CDC:tä kohtaan ei ollut pienentynyt yhteisvastuun vanhentumista koskevan vanhentumislain 19 §:n 2 momentin nojalla. Sopimusperusteisena Kemiran korvausvastuu oli siten joka tapauksessa täysimääräistä.

Ylihinnan kohtuuttomuuteen ja oikeustoimilain 36 §:n mukaiseen sovitteluun on vedottu ajoissa

Oikeustoimen ehdon sitomattomuuteen oikeustoimilain 36 §:n nojalla tuli vedota kohtuullisessa ajassa. Tämän vetoamisajan voidaan esillä olevan kaltaisissa tilanteissa katsoa alkavan siitä, kun kohtuuttomuus ilmeni. Vetoamisajan pituus arvioitiin tapauskohtaisesti ja sitä pidentävät muun muassa vastapuolen moitittava menettely, vilpillinen mieli ja tietoisuus ehdon kohtuuttomuudesta.

Esillä olevassa asiassa kohtuuttomuuteen vetoamisaika oli alkanut, kun komission päätös oli julkistettu 27.8.2007. Ottaen huomioon, että Kemiran perimän ylihinnan syynä oli ollut pitkäaikainen lainvastainen ja tahallinen kartellitoiminta, kohtuuttomuuteen vetoamisajan oli katsottava olevan pitkä ja vähintäänkin useita vuosia. M-yhtiöt olivat vedonneet ylihinnan kohtuuttomuuteen tämän ajan kuluessa ilmoittaessaan Kemiran olevan korvausvastuussa kartellilla aiheuttamastaan vahingosta (eli perimästään ylihinnasta) 10.10.2008 ja 30.4.2009.

Oli selvää, että CDC:n kanteen kohteena olevat vetyperoksidikartelliin perustuvat korvaussaatavat Kemiralta eivät olleet miltään osin vanhentuneet eikä CDC ollut myöskään menettänyt oikeuttaan vedota oikeustoimilain 36 §:n kohtuullistamissäännökseen. Siinä tapauksessa, että käräjäoikeus kuitenkin katsoisi näiden kysymysten olevan joltain osin tulkinnanvaraisia, tulkinta tuli tältäkin osin tehdä kilpailuoikeuden tavoitteiden ja EU-oikeuden tehokkuusperiaatteen mukaisesti vahingonkärsijämyönteisesti siten, ettei oikeutta täyteen korvaukseen estetty.

Asian arviointi perusteettoman edun palautusvelvollisuutena (neljässijainen)

Yleistä

Perusteettoman edun palautuksen osalta ainoana esikysymyksenä tuli ratkaistavaksi korvaussaatavien väitetty vanhentuminen.

Korvaussaatavat eivät ole vanhentuneet vanhentumislain perusteella

Myös perusteettoman edun palautusvelvollisuuden vanhentumista arvioitiin vanhentumislain säännösten mukaan. Käytännössä vanhentumisajan alkamishetki oli sama kuin sopimuksenulkoisen ja sopimusvastuun tilanteissa.

Kuten edellä oli todettu, kolmen vuoden vanhentumisaika oli alkanut esillä olevassa asiassa kulua aikaisintaan 27.8.2007. Koska korvaussaatavien vanhentuminen oli katkaistu 10.10.2008 ja 30.4.2009, saata-

vat eivät olleet vanhentuneet miltään osin tämän vanhentumisajan umpeen kulumisella.

Perusteettoman edun palautustilanteiden osalta vanhentumislain esitöissä (HE 187/2002 s. 51) esitettyä olisi mahdollista tulkita siten, että kymmenen vuoden vanhentumisaika alkaisi kulua jo siitä, kun "erhemaksu tai muu palautettava suoritus on tehty". Tämä johtaisi siihen, että Kemiran palautusvastuu olisi vanhentunut siltä osin kuin ylihinta oli maksettu ennen 10.10.1998 (kymmenen vuotta ennen 10.10.2008 tapahtunutta vanhentumisen katkaisua).

Lain esitöistä ei kuitenkaan käynyt ilmi sellaista tarkoitusta, että vanhentumislain 7 §:n 2 momentin mukainen vanhentumisaika alkaisi oikeusperusteesta riippuen, mutta samojen tosiseikkojen vallitessa eri ajankohdista. Näin ollen oli tulkittava, että lainsäätäjän tarkoitus oli ollut, että vanhentumisaika alkoi samasta ajankohdasta, joka kartelliasioissa oli kartellin päättymishetki.

Mikäli Kemiran vastuu M-yhtiöiltä kartellin avulla perimästä ylihinnasta katsottiin perusteettoman edun palautusvelvollisuudeksi, ei kyse ollut tällöin Kemiran ja muiden kartelliyritysten yhteisvastuusta. Tällöin Kemiran korvausvastuu CDC:tä kohtaan ei ollut edes teoriassa voinut pienentyä yhteisvastuun vanhentumista koskevan vanhentumislain 19 §:n 2 momentin nojalla. Kemiran palautusvastuu oli siten joka tapauksessa ylihinnan ja sen tuoton osalta täysimääräistä.

Lopuksi

CDC:n käsityksen mukaan asia tuli ratkaista seuraavasti:

i. käräjäoikeus hylkää Kemiran väitteen korvaussaatavien siirron pätemättömyydestä valeoikeustoimiperusteella selvästi perusteettomana;

ii. käräjäoikeus vahvistaa kilpailunrajoituslain 18 a §:n soveltumisen koko kartelliajanjaksoon (jolloin Kemiran toimitussopimusten siirtokieltoja välityslausekkeisiin perustuvat sopimusoikeudelliset väitteet olivat jo yksinomaan tästä syystä merkityksettömiä);

iii. käräjäoikeus vahvistaa, että CDC:n kilpailunrajoituslain 18 a §:ään perustuvat korvausvaatimukset eivät olleet vanhentuneet; ja

iv. käräjäoikeus käsittelee ja vahvistaa Kemiran korvattavaksi tulevan vahingonkorvauksen määrän.

VASTAUS

Vaatimukset

Kemira Oyj on kiistänyt kanteen kokonaisuudessaan ja vaatinut ensisijaisesti, että kanne jätetään tutkimatta. Toissijaisesti Kemira on vaatinut, että kanne hylätään. Se on lisäksi vaatinut, että CDC velvoitetaan korvaamaan Kemiran oikeudenkäyntikulut asiassa 1 637 516,53 eurolla korkolain 4 §:n 1 momentin mukaisine viivästyskorkoineen siitä lukien, kun kuukausi on kulunut käräjäoikeuden ratkaisun antamisesta.

Perusteet

Kemira ei ollut perinyt M-yhtiöiltä kilpailurikkomuksesta johtuvaa ylihintaa, eikä M-yhtiöille näin ollen ollut syntynyt vahinkoa. Kemiran ja M-yhtiöiden yhdessä sopiman hinnan ja kilpailurikkomuksen välillä ei myöskään ollut syy-yhteyttä. CDC:n väitetyn ylihinnan tuottoa ja tuottokorkoa koskevat kannevaatimukset olivat perusteettomia ja joka tapauksessa määrällisesti ylimitoitettuja.

Kemiran ehdotus asian käsittelyjärjestykseksi

Tämän oikeudenkäynnin asiakokonaisuuksia oli tarkoituksenmukaisinta tutkia seuraavassa järjestyksessä:

(i) Välimiesmenettelyä koskeva toimivaltaväite

(ii) Korvausvaatimuksen siirron pätemättömyys

(iii) Korvausvaatimuksen vanhentuminen

(iv) Vastuuperuste

(v) Syy-yhteys ja väitetyn vahingon määrä

Kemira on pyytänyt käräjäoikeutta ratkaisemaan yllä listatut asiakokonaisuudet kolmessa perättäisessä vaiheessa. Välimiesmenettelyä koskeva toimivaltaväite tulisi ratkaista ensimmäisessä vaiheessa yksin oikeudenkäymiskaaren 16 luvun 2 §:n nojalla. Toimivaltaväitteen hylkäävään päätökseen tulisi voida hakea muutosta erikseen. Asian käsittely käräjäoikeudessa koko laajuudessaan kävisi turhaksi, mikäli ylemmät oikeusasteet myöhemmin katsoisivat, että asia olisi tullut käsitellä välimiesmenettelyssä. Toisessa vaiheessa korvausvaatimuksen siirron pätemättömyyttä ja vanhentumista koskevat asiaväitteet tulisi ratkaista välituomiolla (OK 24 luku 6 § 2 mom). Kolmannessa vaiheessa tulisi ratkaista CDC:n varsinaiset kannevaatimukset perusteiltaan ja määriltään.

Käräjäoikeus ei ole toimivaltainen - Asia on ratkaistava välimiesmenettelyssä

Käräjäoikeus ei ollut asiassa toimivaltainen, vaan asia oli ratkaistava välimiesmenettelyssä.

Kilpailurikkomuksen aikaisiin myynteihin sovellettiin vuosina 1994 ja 1995 allekirjoitettujen toimitussopimusten ehtoja. Kemiran ja M-yhtiöiden välisissä vetyperoksidin toimitussopimuksissa osapuolet olivat sopineet riitojen ratkaisemisesta välimiesmenettelyssä.

CDC:n kannevaatimukset kuuluivat toimitussopimusten sisältämien välityslausekkeiden soveltamisalaan. Kanne oli jätettävä välimiesmenettelystä annetun lain 5 §:n 1 momentin nojalla tutkimatta.

Välimiesmenettelyä koskeva toimivaltaväite oli prosessiväite. Vaikka kaikki esikysymykset käsiteltäisiinkin kerralla, toimivaltaväite tulisi ratkaista esikysymysten keskinäisessä järjestyksessä ensimmäisenä, koska kyseessä oli prosessiväite. Käräjäoikeus ei voinut ratkaista asiaväit-

teitä (kuten esimerkiksi siirtokieltoa tai vanhentumista koskevaa väitettä) ennen kuin se oli todennut olevansa asiassa toimivaltainen. Toimivaltaväitteen ratkaiseminen esikysymyksenä oli myös prosessiekonomisesti perusteltua. Mikäli käräjäoikeus päätyisi jättämään kanteen tutkimatta sillä perusteella, että se kuului osapuolten sopimusten mukaan ratkaista välimiesmenettelyssä, käräjäoikeuden ei tarvitsisi ottaa kantaa muihin riitaisiin kysymyksiin enemmälti.

Kemiran toimivaltaväite johti menestyessään kanteen tutkimatta jättämiseen.

Välityslausekkeet sitovat CDC:tä

Vaikka CDC ei ollut toimitussopimusten alkuperäinen osapuoli, sopimusten sisältämät välityslausekkeet sitoivat sitä erityisseurannon perusteella. Välityssopimuksen tehnyt osapuoli voi siten kiistatta vedota välityslausekkeeseen myös alkuperäisen sopimuskumppanin tilalle tullutta tahoa vastaan. Kemiran ja M-yhtiöiden väliset välityslausekkeet sitoivat siten CDC:tä M-yhtiöiden oikeuksien siirronsaajana.

Toimivaltaväitteeseen liittyvän erimielisyyden kohde

CDC ei kiistänyt sitä tosiasiaa, että välityslausekkeet sitoivat CDC:tä M-yhtiöiden siirronsaajana. CDC ei kiistänyt sitä tosiasiaa, että kilpailuoikeudellinen vahingonkorvauskanne oli välityskelpoinen (eli, että se voitiin Suomen oikeuden mukaan ratkaista välimiesmenettelyteitse). Osapuolten erimielisyys toimivaltaväitteen osalta koski ainoastaan kysymystä siitä, kuuluiko CDC:n kanne välityslausekkeiden soveltamisalan piiriin.

Välityslausekkeiden tulkintasäännöt ohjaavat CDC:n kannevaatimukset väistämättä välimiesmenettelyyn

Välityslauseke kattaa kaikki erimielisyydet, joilla on liityntä pääsopimukseen

Välityssopimusta tulkittaessa ratkaisevaa oli riitakysymyksen liityntä siihen pääsopimukseen, johon välityslauseke sisältyy. Tulkinnassa lähdettiin siitä, että osapuolet olivat tarkoittaneet ratkaista välimiesmenettelyssä kaikki sellaiset erimielisyytensä, joilla on liityntä välityslausekkeen sisältävään pääsopimukseen. Tästä peruslähtökohdasta vallitsi Suomessa ja Pohjoismaissa laaja yksimielisyys.

Välityslausekkeen ulottuvuuden kannalta ei siten ollut merkitystä sillä, oliko kyse korvausvaatimusten siirron tehokkuudesta tai siitä, perustuiko CDC:n kanne sopimusrikkomukseen, sopimuksenulkoiseen vahingonkorvausvastuuseen vai perusteettoman edun palautukseen. Kaikkiin korvausperusteisiin nojaavat kannevaatimukset sopimuskumppanien välillä kuuluivat välityslausekkeiden soveltamisalaan, edellyttäen että vaatimuksilla oli liityntä välityslausekkeen sisältävään pääsopimukseen. Välityslausekkeen tulkintaperiaatteet soveltuivat sellaisinaan myös kilpailuoikeudellisiin vahingonkorvauskanteisiin.

CDC:n kannevaatimukset käsillä olevassa asiassa koskivat väitettyä ylihintaa sovituissa välityslausekkeiden alaisissa vetyperoksidimyynneissä. Ilman kyseisiä välityslausekkeen alaisia sopimuksia M-yhtiöt eivät olisi maksaneet Kemiralle mitään, ei siis myöskään väitettyä ylihintaa. CDC:n kannevaatimuksilla oli siten kiistaton liityntä sopimuksiin, joita koskevat erimielisyydet oli ohjattu ratkaistavaksi välimiesmenettelyssä. CDC:n kannevaatimukset kuuluivat siten välityslausekkeiden soveltamisalan piiriin täysin CDC:n vetoamasta korvausperusteesta riippumatta. CDC ei esittänyt mitään uskottavaa syytä, miksi Kemiran ja M-yhtiöiden välisiä välityslausekkeita olisi perusteltua tulkita tavanomaisesta poikkeavalla tavalla.

Toisin kuin CDC esitti, Kemira ei ollut esittänyt, että CDC:n kannevaatimukset olisivat sopimusperusteisia. Osapuolet olivat päinvastoin yhtä mieltä siitä, että CDC:n vaatimuksia tuli pitää sopimuksenulkoisina. Koko asialla ei kuitenkaan ollut toimivaltaväitteen kannalta mitään merkitystä, sillä yllä selostetusti kaikilla CDC:n kannevaatimuksilla - korvausperusteesta riippumatta - oli liityntä liikesuhteeseen, jota koskevat riidat oli ohjattu ratkaistavaksi välimiesmenettelyssä.

Välityslausekkeen nimenomaisella sanamuodolla ei ole merkitystä lausekkeen tulkinnan kannalta

Välityslausekkeen nimenomaisella sanamuodolla ei ollut vaikutusta lausekkeen ulottuvuuden tulkintaan ellei osoitettu, että osapuolet olivat nimenomaisesti tarkoittaneet rajata välityslausekkeen alaa tavanomaisesta poikkeavalla tavalla.

Käsillä olevassa asiassa ei ollut mitään syytä otaksua, että Kemira ja M-yhtiöt olisivat toimitussopimuksia neuvotellessaan nimenomaisesti tarkoittaneet rajata välityslausekkeiden ulkopuolelle tietyntyyppisiä riitoja. Toimitussopimusten välityslausekkeiden tuli siten tulkita kattavan kaikki erimielisyydet, joilla oli liityntä M-yhtiöiden ja Kemiran väliseen liikesuhteeseen. Liikesuhteen puitteissa tapahtuneet vetyperoksidin myynnit kuuluivat siten välityslausekkeiden soveltamisalaan.

Oikeuskäytäntö tukee Kemiran toimivaltaväitettä

Välityslausekkeita koskeva Suomen (KKO 2008:102) ja Ruotsin (NJA 1913 s. 415, NJA 1919 s. 396, NJA 1919 s. 497, NJA 1948 s. 590, NJA 2007 s. 475 ja NJA 2008 s. 120) oikeuskäytäntö tuki Kemiran toimivaltaväitettä. Vastoin CDC:n väitteitä myös Englannin oikeuskäytäntö (ET Plus SA v Welter [2005] EWHC 2115 ja Fiona Trust -tapaus vuodelta 2007) johti samankaltaisiin lopputuloksiin kuin pohjoismainenkin.

Kokoavasti pohjoismaisesta oikeuskäytännöstä voitiin todeta seuraavaa:

a) Välityslausekkeita tulee tulkita laajasti.

b) Välityslausekkeen osapuolten tulee katsoa tarkoittaneen, että kaikki heidän liikesuhteeseensa liittyvät erimielisyydet - myös sopimuksenulkoiseen vastuuseen perustuvat - tulee ratkaista välityslausekkeen mukaisessa menettelyssä.

c) Välityslausekkeiden nimenomaisella sanamuodolla ei ole merkitystä välityslausekkeen ulottuvuuden tulkinnassa.

d) Kilpailuoikeudelliset vahingonkorvauskanteet lukeutuvat välityslausekkeen soveltamisalaan, kuten NJA 2008 s.120 yksiselitteisesti osoittaa.

Kokoavasti englantilaisesta oikeuskäytännöstä voitiin todeta seuraavaa:

a) Välityslausekkeita tulee - vastoin CDC:n väittämää - tulkita laajasti.

b) Välityslausekkeiden nimenomaisella sanamuodolla ei ole Fiona Trustin jälkeen merkitystä välityslausekkeen ulottuvuuden tulkinnassa.

c) Välityslausekkeen osapuolten tulee katsoa tarkoittaneen, että kaikki heidän liikesuhteeseensa liittyvät erimielisyydet - myös sopimuksenulkoiseen vastuuseen perustuvat - tulee ratkaista välityslausekkeen osoittamassa menettelyssä.

d) Kilpailuoikeudelliset vahingonkorvauskanteet lukeutuvat välityslausekkeen soveltamisalaan ellei toisin ole nimenomaisesti sovittu.

e) CDC:n selostama Provimi-ratkaisu ei vastaa miltään osin vallitsevaa oikeustilaa edes Englannissa saati muualla Euroopassa.

<u>CDC:n vastaväitteet ovat perusteettomia, harhaanjohtavia ja asiaan vaikuttamattomia</u>

CDC:n väite välityslausekkeiden suppeasta tulkinnasta on virheellinen

Suppean tulkintasäännön ideologinen ja juridinen perusta oli murentunut jo aikaa sitten. Suppean tulkinnan periaate oli väistynyt, eikä se saanut tukea mistään tällä hetkellä sovellettavasta oikeuslähteestä.

Kotimainen, pohjoismainen ja kansainvälinen oikeuskäytäntö osoitti, että myös kilpailuoikeudellisissa vahingonkorvausasioissa välityslausekkeita oli tulkittu laajasti (NJA 2008 s. 120 ja ET Plus v Welter).

CDC:n väitteet M-yhtiöiden tarkoituksesta välityslausekkeita solmittaessa ovat merkityksettömiä

Yhden osapuolen väitetty tarkoitus ei ensinnäkään ollut merkityksellinen kahdenvälisen sopimuksen tulkintaohje. Oikeuskäytäntö ja kirjallisuus vahvistivat yksiselitteisesti, että osapuolten hypoteettiselle tai pikemminkin fiktiiviselle tarkoitukselle välityslauseketta solmittaessa ei tullut antaa merkitystä sen tulkinnassa.

Myöskään CDC:n väitteellä M-yhtiöiden mahdollisuuksista ennakoida kilpailuoikeudellisia vahingonkorvauskanteita toimitussopimuksia solmittaessa ei ollut mitään merkitystä välityslausekkeen tulkinnan kannalta.

Kemira ei ole kieltäytynyt välimiesmenettelystä

CDC väitti, että Kemira olisi vuonna 2009 kieltäytynyt asian käsittelemisestä välimiesmenettelyssä. Väitteellään CDC viittasi Kemiran ja M-yhtiöiden edustajien silloisiin keskusteluihin, jotka koskivat M-yhtiöiden korvausvaatimuksia. Näissä keskusteluissa M-yhtiöt ehdottivat uuden, erillisen välityssopimuksen tekemistä ja M-yhtiöiden vaatimusten ratkaisua uuden välityssopimuksen mukaisessa menettelyssä, mihin Kemira ei suostunut. M-yhtiöt eivät vuonna 2009 eivätkä sen jälkeenkään olleet esittäneet nyt kyseessä olevan riidan ratkaisemista olemassa olevien välityslausekkeiden mukaisesti.

CDC:n väitteellä Kemiran kieltäytymisestä välimiesmenettelystä ei ollut mitään relevanssia Kemiran toimivaltaväitteen kannalta.

CDC:n EU-oikeudelliset väitteet ovat perusteettomia ja asiaan vaikuttamattomia

Sillä seikalla, että kaikkien oikeudenalojen erimielisyydet lähtökohtaisesti ohjautuivat tuomioistuimille, ei ollut mitään merkitystä Kemiran toimivaltaväitettä arvioitaessa. Oli yleisesti tunnustettua, että EU-lainsäädäntöön sisältyvät viittaukset kansallisiin tuomioistuimiin (välimiesoikeuksia nimenomaisesti mainitsematta) eivät merkinneet sitä, että välimiesoikeudet suljettaisiin EU-oikeuden soveltamisen ulkopuolelle. EU:n kilpailusääntöjen uudistusten ja yksityisoikeudellisen täytäntöönpanon korostamisen oli päinvastoin katsottu lisäävän kilpailuoikeusasioiden ratkaisemista välimiesmenettelyssä kansallisten tuomioistuinten sijasta.

CDC ja M-yhtiöt itsekin myönsivät, että kilpailuoikeuden yksityisoikeudellisia vaikutuksia voitiin pätevästi ratkaista välimiesmenettelyssä. CDC:n väitteet olivat merkityksettömiä siitäkin syystä, että EU:n kilpailuoikeutta soveltavat toimielimet olivat jo pitkään suhtautuneet välimiesmenettelyyn positiivisesti ja hyväksyneet sen, että välimiehet soveltavat EU:n kilpailuoikeutta ja ratkaisevat EU:n kilpailuoikeuden yksityisoikeudellisia vaikutuksia.

Korvausasian jakautuminen ei vaikuta Kemiran toimivaltaväitteeseen

Käsillä olevassa asiassa vastaajia ei ollut CDC:n esimerkin tavoin "useita", vaan CDC nimenomaan "ei ole nostanut kannetta muita kuin Kemiraa vastaan". Koska muita kilpailurikkomukseen osallisia vastaan ei ollut nostettu yhteisvastuuperusteista kannetta, CDC:n hypoteettisilla useita vastaajia koskevilla väitteillä ei ollut mitään merkitystä tässä asiassa.

EU-oikeudellinen tehokkuusperiaate kohdistui EU-tuomioistuimen oikeuskäytännön perusteella ainoastaan kansallisiin menettelysääntöihin ja asetti vaatimuksia kansallisille lainsäätäjille ja tuomioistuimille.

Tehokkuusperiaate siis edellytti, että kansalliset menettelysäännöt täyttivät tehokkaan oikeussuojan minimivaatimukset. Ne eivät saaneet tehdä vahingonkorvauksen vaatimisesta käytännössä "mahdotonta tai suhteettoman vaikeaa". Tehokkuusperiaatteen asettamat vaatimukset

eivät sen sijaan kohdistuneet yksityisiin oikeussubjekteihin (Kemira, M-yhtiöt ja CDC) tai näiden välisiin tahdonilmaisuihin kuten välityssopimuksiin. Tehokkuusperiaate ei kieltänyt yksityisiä oikeussubjekteja poikkeamasta tai luopumasta kansallisten menettelysääntöjen tarjoamista perusratkaisuista. Mikäli osapuoli oli sopinut välimiesmenettelystä, hän oli sidottu sopimukseensa täysin riippumatta siitä, oliko välimiesmenettely yksittäistapauksessa tehokas riidanratkaisukeino vai ei.

Ruotsin korkein oikeus oli vahvistanut asian aiemmin mainitussa ratkaisussa NJA 2008 s. 120, joka koski muun ohella kilpailuoikeudellista vahingonkorvausta. Joka tapauksessa riidan käyminen yhden sijasta kahdessa tai kolmessa foorumissa ei mitenkään voinut tehdä kantajan väitettyjen oikeuksien toteuttamista "mahdottomaksi tai suhteettoman vaikeaksi".

Tässä yhteydessä oli myös tärkeää havaita, että CDC oli itse nostanut samaan kilpailurikkomukseen perustuvan vahingonkorvauskanteen Kemiraa vastaan kahdessa eri tuomioistuimessa, ensin vuonna 2009 Saksassa ja sittemmin vuonna 2011 Suomessa. CDC oli näin ollen omatoimisesti ja vapaaehtoisesti jakanut riidan kahtia.

M-yhtiöiden irtisanomisilmoitus ei vaikuta Kemiran toimivaltaväitteeseen

Lähes vuosi Kemiran toimivaltaväitteen tekemisestä CDC oli 14.9.2012 jättänyt käräjäoikeudelle asiakirjan, jonka mukaan Metsä-Botnia oli irtisanonut Kemiran kanssa 17.1.1994 tehdyn toimitussopimuksen päättymään 31.12.1996. Ilmeisesti CDC pyrki väittämään, että välityslausekkeet eivät soveltuneet kaikkiin vetyperoksidin toimituksiin Kemiran ja M-yhtiöiden välillä ja että Kemiran toimivaltaväite tulisi siten hylätä ainakin osittain.

Vetyperoksidikauppa oli jatkunut M-yhtiöiden kanssa entisellään 31.12.1996 jälkeenkin. Kemiran ja Metsä-Rauman välinen vuoden 1995 toimitussopimus oli pysynyt voimassa koko komission vahvistaman kilpailurikkomuksen ajan. Vuoden 1994 toimitussopimuksen irtisanomisella ei ollut vaikutusta Kemiran toimivaltaväitteeseen tai sen ajalliseen ulottuvuuteen. Vetyperoksidikauppa oli jatkunut irtisanomisesta huolimatta entisellään. Kemiran arkistoista löytyneissä hintavahvistuksissa oli viittaukset toimitussopimuksiin, jotka sisälsivät välityslausekkeen.

CDC:n kannevaatimukset oli ratkaistava kokonaisuudessaan välimiesmenettelyssä siinäkin tapauksessa, että Kemiran ja M-yhtiöiden välillä ei olisi nimenomaista kirjallista välityslauseketta koko siltä ajalta, jona osapuolet olivat käyneet vetyperoksidikauppaa. Sama kauppasuhde oli joka tapauksessa jatkunut asiallisesti muuttumattomana ja katkeamattomana. Pääsopimuksen jälkeen tehdyt lisäsopimukset lukeutuivat pääsopimukseen sisältyvän välityslausekkeen soveltamisalan piiriin.

Yhteen sopimukseen sisältyvän välityslausekkeen katsottiin monissa muissakin tilanteissa ulottuvan ainakin sellaisiin liitännäissopimuksiin, joissa ei ollut eriävää riidanratkaisulauseketta. Näin esimerkiksi korkeimman oikeuden ennakkoratkaisussa KKO 1997:200.

Lopuksi: johtava asiantuntija tukee Kemiran toimivaltaväitettä

Oikeusneuvos Gustaf Möller oli hiljattain antanut välityslausekkeiden tulkintaa Suomen lain nojalla koskevan asiantuntijalausunnon Hollannissa käytävässä, CDC:n aloittamassa kilpailuoikeudellisessa vahingonkorvausasiassa. Möller katsoi välityslausekkeiden soveltuvan CDC:n kannevaatimuksiin, sillä ne joko perustuivat tai liittyivät välityslausekkeet sisältäviin toimitussopimuksiin.

Vahingonkorvausvaatimusten siirto CDC:lle on pätemätön

Toimitussopimusten siirtokieltolausekkeet estävät korvausvaatimusten siirrot

CDC perusti kanneoikeutensa 1.4.2011 päivättyihin siirtosopimuksiin. Sopimuksissa M-yhtiöt sitoutuivat itsensä ja konserniyhtiöidensä puolesta siirtämään CDC:lle kilpailurikkomukseen perustuvat Kemiraan kohdistuvat vahingonkorvausvaatimuksensa. Vahingonkorvausvaatimusten siirto CDC:lle oli pätemätön suhteessa Kemiraan eikä CDC:llä siten ollut oikeutta vaatimaansa korvaukseen ja kanne oli hylättävä.

Toimitussopimuksissa oli siirtokieltolausekkeet, joissa kiellettiin nimenomaisesti sopimuksiin perustuvien oikeuksien ja velvoitteiden yksipuolinen siirtäminen. Sopimusta täytettäessä syntyvä vahinko ja siitä seuraava oikeus korvaukseen kuului kiistatta siirtokiellon soveltamisalaan. Siirtokielto soveltui siten myös CDC:n vahingonkorvausvaatimuksiin käsillä olevassa asiassa.

CDC:n väite siitä, ettei siirtokieltolausekkeilla ollut asiassa merkitystä, oli varsin yllättävä ottaen huomioon, että se oli suorassa ristiriidassa CDC:n oman toiminnan kanssa. CDC itse oli sisällyttänyt korvausoikeutta koskeviin siirtosopimuksiinsa kategoriset ja kattavat siirtokiellot. Jos CDC tosiasiassa olisi sitä mieltä, että siirto oli tehokas sen kieltävästä sopimusehdosta huolimatta, se tuskin käyttäisi siirtokieltoja omassa toiminnassaan.

CDC pyrki esittämään, että siirtokieltolausekkeiden tehokkuuden arviointi olisi relevanttia vain siinä tapauksessa, että vastuun katsottaisiin olevan sopimusperusteista. Väite oli virheellinen. Siirtokieltolausekkeiden piiriin kuuluivat kaikki oikeudet ja velvollisuudet, joiden voitiin katsoa johtuvan siirtokieltojen alaisista toimitussopimuksista. Ilman toimitussopimuksia M-yhtiöt eivät olisi maksaneet Kemiralle kauppahintaa, ei siis myöskään väitettyä ylihintaa. CDC:n vaatimuksilla oli kiistaton liityntä siirtokieltojen alaisiin toimitussopimuksiin ja siirtokiellot soveltuivat näin ollen myös kilpailunrajoituslain 18 a §:ään ja vahingonkorvauslakiin perustuviin väitettyihin saataviin.

CDC oli harhaanjohtavasti esittänyt, etteivät siirtokieltolausekkeet estäneet rahamääräisten korvaussaatavien siirtoa. Käsillä olevassa tapauksessa ei ylipäätään ollut kyse minkään "rahamääräisen saatavan" siirrosta. Minkään saatavan olemassaoloa ei ollut vahvistettu, joten kyse oikeammin oli korvausvaatimuksen siirrosta. Osapuolten tosiasiallinen tarkoitus kävi ilmi siirtosopimusten sanamuodosta, joissa oli sovittu

korvausvaatimuksen ("damage claim") eikä saatavan ("receivable") siirrosta.

Edelleen CDC oli esittänyt, etteivät siirtokieltolausekkeet estäneet korvausoikeuden siirtoa, koska M-yhtiöiden tarkoituksena ei olisi ollut sitoutua siihen, etteivät yhtiöt voi siirtää mahdollisiin kilpailurikkomuksiin perustuvia saatavia kolmannelle taholle. CDC:n väite oli virheellinen ja asiaan vaikuttamaton. Vaikka tällainen tarkoitus olisikin ollut, ei sillä ollut tässä asiassa siirtokieltojen tulkinnan kannalta merkitystä. Kyse oli M-yhtiöiden yksipuolisesta tarkoituksesta. Yksipuolinen tarkoitus vaikutti tulkintaan vain, jos sopimuskumppani oli ollut siitä tietoinen.

Käsillä olevassa tapauksessa M-yhtiöt eivät olleet millään tavoin ilmaisseet Kemiralle (väitettyä) tarkoitustaan rajoittaa siirtokieltolausekkeiden soveltamisalaa. Sopimuksen tulkinnassa oli siis voitava lähteä siitä, että siirtokiellot kattoivat kaikki sopimuksesta johtuvat oikeudet ja velvollisuudet. M-yhtiöiden jälkisyntyinen rajoitustarkoitus ei vaikuttanut siirtokieltolausekkeiden kattavuuteen eikä soveltamisalaan.

Myös CDC:n väite siitä, että Kemira olisi passiivisuutensa vuoksi menettänyt oikeuden vedota siirron sopimuksenvastaisuuteen, oli asiaan vaikuttamaton eikä perustunut mihinkään. Kemira ei tässä asiassa vedonnut M-yhtiöiden sopimusrikkomukseen vaan siihen, että CDC:n saanto oli siirtokiellon johdosta tehoton, eikä CDC:llä siten ollut oikeutta vaatimaansa korvaukseen. Toisin kuin CDC väitti, siirtokieltolausekkeiden vaikutus ei rajoittunut vain Kemiran ja M-yhtiöiden väliseen suhteeseen, vaan siirtokielto, eli M-yhtiöiden luovutuskompetenssin rajoitus johti siihen, että CDC:n saanto oli tehoton suhteessa Kemiraan.

Merkityksetön oli myös CDC:n väite siitä, että lausekkeet tulisi jättää oikeustoimilain 36 §:n nojalla huomiotta. M-yhtiöt olivat pyrkineet siirtämään CDC:lle ainoastaan vahingonkorvausvaatimuksensa, eivät sopimuksia kokonaisuudessaan tai oikeutta vaatia sopimuksen kohtuullistamista. Koska CDC ei ollut Kemiran ja M-yhtiöiden välisten toimitussopimusten osapuoli, sillä ei ollut oikeutta vaatia näihin sopimuksiin sisältyvien ehtojen kohtuullistamista.

Siirtokiellot eivät myöskään olleet tehokkuusperiaatteen vastaisia. Tehokkuusperiaate ja tulkintavaikutus kohdistuivat kansallisiin oikeussäännöksiin ja niiden soveltamiseen, eivät yksityisoikeudellisiin oikeustoimiin. Sellainen sopimuslauseke, joka edellytti vahingonkärsijän itse vetoavan oikeuksiensa väitettyyn loukkaukseen, ei tehnyt oikeuksien käyttämisestä EU-tuomioistuimen määrittelemällä tavalla käytännössä mahdotonta tai suhteettoman vaikeaa.

Mitä edellä oli esitetty välityslausekkeiden soveltumisesta vuoden 1994 sopimuksen jälkeisenä aikana, koski vastaavasti myös siirtokieltoja.

Siirtokiellot olivat sitovia ja päteviä eikä CDC:llä ollut oikeutta vaatimaansa korvaukseen.

Siirrot on hylättävä valeoikeustoimina

Siirtosopimusten sisältö selvästi osoitti, että tarkoituksena oli ollut korvausvaatimuksiin liittyvien oikeuksien ja velvollisuuksien erottaminen.

CDC:n ja M-yhtiöiden väliset siirtosopimukset vahvistivat Kemiran esittämän eli että CDC ajaa kannetta muodollisesti omissa nimissään ja omalla riskillään, mutta asiallisesti ottaen palauttaa valtaosan (75 %) Kemiralta mahdollisesti saatavista korvauksista M-yhtiöille.

Tarkoitus oli siis ollut se, että M-yhtiöillä säilyi oikeus korvausvaatimuksiin perustuvaan korvaukseen, mutta CDC otti kannettavakseen prosessiriskin ja oikeudenkäyntikuluvelvoitteet, ja sai tästä palkkiona 25 prosentin suuruisen provision Kemiralta peritystä korvauksesta.

Kuten oikeuskirjallisuudessa oli vahvistettu, valeoikeustoimen motiivilla (kuten velkojien vahingoittamisella) oli oikeustoimen luonteen arvioinnissa keskeinen merkitys. Valeoikeustoimiväitettä tuki myös siirtosopimusten huomattava alivastikkeellisuus CDC:n väitteisiin ja vaatimusten määriin suhteutettuna. CDC esitti oikeudelle omistavansa 80 miljoonan euron arvoisen korvausvaatimuksen, mutta oli silti maksanut siitä M-yhtiöille vain 681,38 euroa.

Asiassa ei siis ollut epäilystä siitä, että CDC tosiasiassa ajaa kannetta M-yhtiöiden lukuun. M-yhtiöiden ja CDC:n tosiasiallisena tarkoituksena ei ollut ollut korvausvaatimukseen kohdistuvan omistusoikeuden siirtäminen, vaan asianosaisaseman perustaminen CDC:lle tulevaa vahingonkorvausoikeudenkäyntiä varten, eli niin kutsuttu prosessimandaatti. Se seikka, että prosessimandaatin luominen oli CDC:n ja M-ryhmän välisissä sopimuksissa verhottu omistusoikeuden siirroksi, oli luonteva seuraus siitä, että prosessimandaatin luominen oli 1900-luvun alusta asti katsottu oikeusturvasyistä Suomen oikeudessa kielletyksi. Siirtosopimukseen vetoaminen oli siis lisäksi kunnianvastaista ja arvotonta, eikä sille ollut perusteltua antaa oikeussuojaa.

CDC:n kyky vastata oikeudenkäyntikuluista oli vähintäänkin kyseenalainen.

CDC:n toiminta ei myöskään ollut perintätoimintaa. CDC:n toiminta johti perintätoimintaan vasta, jos sen vaatimus ensin todetaan oikeaksi ja syntyy jokin perintäkelpoinen saatava.

Siirtosopimukset olivat valeoikeustoimina pätemättömiä eikä CDC:llä ollut oikeutta vaatimaansa korvaukseen.

CDC:n väitetty vahingonkorvaussaatava on vanhentunut

EU-oikeus ei tee CDC:n saatavista vanhentumattomia

CDC pyrki lausumassaan luomaan vaikutelman siitä, että oikeus täysimääräiseen korvaukseen olisi ehdoton oikeus, joka olisi täysin riippumaton kansallisen vanhentumislainsäädännön sisällöstä.

EU-tuomioistuimen vahvistaman kannan mukaan EU-oikeudessa lähtökohtana oli kansallinen prosessiautonomia. Siltä osin kun jotain asiaa ei ollut unionitasolla säännelty, EU-tasolla turvattuja materiaalisia oikeuksia toteutettiin kansallista lainsäädäntöä soveltaen. EU-oikeus asetti sanotuille kansallisille säännöksille ainoastaan tietyt vähimmäisvaatimukset (vastaavuus- ja tehokkuusperiaate).

Mikäli kansallinen säännös täytti tehokkuusperiaatteen asettamat vähimmäisvaatimukset (eli ei kyseisessä soveltamisyhteydessä käytännössä johda siihen, että oikeuksien käyttäminen olisi mahdotonta tai suhteettoman vaikeaa), kansallista säännöstä sovellettiin sellaisenaan.

Lähtökohtana kilpailuoikeudellista vahingonkorvausta koskevissa asioissa oli siis kansallisen lainsäädännön soveltaminen. Kansallinen lainsäädäntö voi syrjäytyä vain täysin poikkeuksellisesti silloin, kun kansallinen lainsäädäntö ei täyttänyt tehokkuusperiaatteen asettamia vähimmäisvaatimuksia. Kynnys kansallisen lain syrjäytymiseen tehokkuusperiaatteen nojalla oli korkea, eikä ollut mitään syytä katsoa, että tämä kynnys olisi kilpailuoikeudellisen vahingonkorvauksen yhteydessä mitenkään alhaisempi kuin muiden yhteisön oikeusjärjestelmässä tunnustettujen oikeuksien yhteydessä.

EU-tuomioistuimen vakiintuneen kannan mukaan kohtuulliset ja katkaistavissa olevat vanhentumisajat olivat tehokkuusperiaatteen mukaisia. Viiden ja kolmen vuoden määräaikojen oli tässä yhteydessä katsottu olevan kohtuullisia. EU-tuomioistuimen mukaan tehokkuusperiaate ei johtanut kansallisen lain syrjäytymiseen siinäkään tilanteessa, että lain soveltaminen johti oikeudenmenetykseen.

Tehokkuusperiaatteen suhdetta vanhentumissäännöksiin oli linjattu myös EU-tuomioistuimen kilpailuoikeudellista vahingonkorvausta koskevassa Manfredi-tapauksessa. Nyt käsillä olevat Suomen oikeuden vanhentumissäännökset täyttivät kaikilta osin Manfredi-tapauksessa vahvistetut EU-oikeuden mukaisuuden kriteerit.

Käsillä olevassa tapauksessa kilpailunrajoituslain 18 a §:n ja vanhentumislain säännökset olivat kaikilta osin yhteensopivia EU-oikeuden asettamien vaatimusten kanssa. Vanhentumisaika ei alkanut siitä päivästä, kun kilpailunrajoitus otettiin käyttöön. Vanhentumisajat olivat myös kohtuullisen pituisia ja katkaistavissa olevia.

Kohtuullisten vanhentumisaikojen soveltaminen turvasi oikeusvarmuutta, eikä CDC:n kanteen hylkääminen vahingonkärsijän passiivisuudesta johtuvan korvausoikeuden vanhentumisen perusteella millään tavoin ollut vastoin EU-oikeuden tavoitteita tai tehokkuusperiaatetta.

Saatava on vanhentunut kilpailunrajoituslain 18 a §:n ja vanhentumislain 7 §:n 1 momentin nojalla

Kilpailunrajoituslain 18 a § ei sovellu ennen sen voimaantuloa sattuneisiin vahinkotapahtumiin

Kilpailunrajoituslain 18 a §:ää ei sovelleta taannehtivasti. Ennen lain voimaantuloa eli ennen 1.10.1998 sattuneisiin vahinkotapahtumiin tuli

soveltaa vahingonkorvauslakia. Vahingonkorvauslakia tuli siis soveltaa ennen 1.10.1998 tehtyihin vetyperoksiditilauksiin, koska M-yhtiöiden tilaus merkitsi sopimuksen syntyä Kemiran ja M-yhtiöiden välille kyseessä olevan vetyperoksidierän toimittamisesta. Toissijaisesti vahingonkorvauslakia tuli soveltaa M-yhtiöiden ennen 1.10.1998 suorittamiin ylihintaa sisältäneisiin maksuihin.

Kilpailunrajoituslain voimaantulosäännöksessä nimenomaisesti todettiin, että lain 18 a §:ää sovelletaan lain voimaantulon jälkeen toteutettuihin kilpailunrajoituksiin. Jos lainsäätäjä olisi kilpailunrajoituslain 18 a §:n säätämisen yhteydessä halunnut poiketa tästä vakiintuneesta pääsäännöstä, olisi tämä tarkoitus tuotu esiin lain esitöissä. Kun mitään maininta tällaisesta ei ollut, ei ollut mitään perustetta soveltaa lakia taannehtivasti.

Tuomioistuinratkaisuissa omaksutun kannan mukaan lakia voitiin soveltaa taannehtivasti vain silloin, kun tämä tarkoitus kävi selvästi ilmi lain sanamuodosta. Kyseinen kanta oli vahvistettu niin Suomen, Ruotsin kuin Euroopan unioninkin oikeuskäytännössä.

Yleistä vanhentumisajan alkamisen ajankohdasta

Vanhentumisaika oli alkanut jo huomattavasti ennen komission päätöksen julkituloa.

Mikään kilpailunrajoituslain 18 a §:n (tai vanhentumislain) esitöissä ei viitannut siihen, että vaadittavaa tietotasoa olisi kanteella katkaistavien vanhentumisaikojen yhteydessä ollut tarkoitus tulkita eri tavalla kuin vapaamuotoisesti katkaistavien vanhentumisaikojen yhteydessä. Vanhentumisajan katkaisutapa ei siis vaikuttanut siihen, minkälaista tietotasoa vanhentumisajan käynnistyminen edellytti.

Vanhentumisajan alkamisajankohta määräytyi sen perusteella, milloin vahingonkärsijä oli saanut riittävät tiedot tosiasioista. Hallituksen esityksen (187/2002 vp s. 48) perusteella vahingonkärsijällä oli riittävät tiedot siinä vaiheessa, kun hän kykeni esittämään asiassa vaatimuksensa. Vaatimuksella tarkoitettiin tässä yhteydessä vanhentumisen katkaisevaa suoritusvaatimusta (vanhentumislaki 10 § 1 mom. 3 kohta).

Laki ei asettanut katkaisutoimelle (tehtiin se sitten kanteen muodossa tai vapaamuotoisesti) kovinkaan korkeita yksityiskohtaisuusvaatimuksia. Tämä tarkoitti sitä, ettei vanhentumisajan käynnistäviltä riittäviltä tiedoiltakaan vaadittu kovin suurta laajuutta tai yksityiskohtaisuutta. Vanhentumisajan alkaminen ei siis edellyttänyt tarkkoja tietoja kilpailunrajoitukseen osallistuneiden yritysten toimintatavoista.

1.11.2011 voimaan astuneen kilpailulain esitöiden perusteella CDC:n väite (vanhentumisaika kilpailurikkomustapauksissa alkaisi kulumaan vasta viranomais-/tuomioistuinpäätöksellä) oli perusteeton. Esitöissä (HE 88/2010 vp s. 41, 47 ja 67) oli peräti kolmeen otteeseen korostettu, ettei uuden lain alla kanteiden nostaminen ennakolta olisi "enää tarpeen". Toisin sanoen kilpailunrajoituslain 18 a §:n alaisissa tilanteissa kanteiden nostaminen ennen kilpailurikkomuksen olemassaolon vahvistavaa päätöstä oli ollut tarpeen. Näin ollen oli selvää, ettei vanhentu-

misajan alkaminen edellyttänyt sitä, että tosiasiat oli vahvistettu viranomaispäätöksessä. Vanhentumisaika alkoi siis jo siinä vaiheessa, kun velkojalla oli aihetta olettaa vahingon syntyneen, vaikkei velkoja vielä voinut näyttää väitettään toteen.

Korvausvaatimus oli siis sekä kilpailunrajoituslain 18 a §:n että vanhentumislain osalta tullut esittää jo silloin, kun vahingonkärsijä epäili kilpailurikkomuksen aiheuttaneen hänelle vahinkoa, vaikkei epäilystä kilpailurikkomuksen olemassaolosta vielä ollut vahvistettu, eikä vahingon aiheutumista vielä ollut voitu näyttää toteen.

CDC:n vanhentumisajan alkamista koskevat väitteet ovat virheellisiä ja asiaan vaikuttamattomia

Vanhentumisaika oli sekä kilpailunrajoituslain 18 a §:n että vanhentumislain osalta alkanut kulua jo vuonna 1995, ainakin huhtikuussa 2003 ja viimeistään tammikuussa 2005.

Vaikkei uutisoinnissa suoraan todettu Kemiran osallisuutta ja väitetyn vahingon syntyä, oli uutisoinnissa kuitenkin annettu sellaiset tiedot, joiden perusteella M-yhtiöiden olisi tullut ymmärtää keskeisten tosiasioiden olemassaolo ja ryhtyä sen perusteella toimenpiteisiin. Vanhentumislakia koskevassa hallituksen esityksessä vahingonkärsijälle oli asetettu selonottovelvollisuus, jonka mukaan vahingonkärsijältä edellytettiin tavanomaista aktiivisuutta vahingon ja siitä vastuussa olevan selvittämiseksi (HE 187/2002 vp s. 49). M-yhtiöiden olisi siis tullut pyrkiä selvittämään mahdollisen vahingon aiheutumista.

M-yhtiöiden olisi pitänyt tietää väitetystä ylihinnasta jo vuonna 1995. CDC:n mukaan ylihinta oli joulukuun 1994 ja tammikuun 1995 välillä noussut yhtäkkiä nollasta peräti lähes 80 prosenttiin vetyperoksidin kokonaishinnasta, pysyen tällä tasolla koko vuoden 1995. Mikäli CDC:n väite 80 prosentin ylihinnasta pitäisi paikkansa, olisi M-yhtiöiden alan asiantuntijana täytynyt jo vuonna 1995 tulla tietoiseksi näinkin merkittävästä olosuhteiden muutoksesta ja sen seurauksena syntyvästä vahingosta. Yhtäkkisen 80 prosentin ylihinnan syntyminen ei ollut voinut perustua muuhun kuin yhtäkkiseen suuren ylikapasiteetin syntymiseen. M-yhtiöt eivät olleet voineet olla tätä ymmärtämättä. M-yhtiöiden olisi kyseisenlaisissa olosuhteissa tullut ryhtyä selvittämään, miksei hinta ollut olosuhteiden muuttumisesta huolimatta muuttunut. Vanhentumisaika oli siten alkanut kulua tästä ajankohdasta ja CDC:n väitetty saatava oli vanhentunut. Velkoja ei tullut sidotuksi katkaisutoimessa esittämäänsä arvioon vahingon määrästä, joten M-yhtiöt olisivat tässä vaiheessa voineet katkaista vanhentumisen esittämällä alustavan tai suuntaa-antavan arvion ja täydentää arviota myöhemmin.

Asian saamalla julkisuudella oli myös keskeinen merkitys velkojan tietoisuuden ja vanhentumisen kannalta (ks. KKO 1997:134). Ratkaisusta oli pääteltävissä, että asian saaman julkisuuden johdosta elinkeinonharjoittaja saa tiedon vahingosta tai että tämän ainakin pitäisi se saada.

Vanhentumisaika oli alkanut kulua ainakin huhtikuussa 2003, jolloin mediassa uutisoitiin vetyperoksidintuottajien tiloihin tehdystä komission tarkastuksesta (niin sanottu dawn raid). Myös komissio antoi asiasta

tiedotteen. Tarkastukset perustuivat usein kartellin omasta piiristä tulleeseen ilmiantoon ja M-yhtiöiden olisikin tässä yhteydessä tullut ymmärtää, että epäilys kilpailunrajoituksen olemassaolosta oli tarkastusten johdosta vahvistunut. Komission käyttöön ottaman leniency- eli sakkovapautusjärjestelmän vuoksi 2000-luvun alkupuoleen mennessä oli yleisesti tunnettu tosiasia, että komission tarkastukset perustuivat tarkastuksen kohteena olevan toimialan omasta piiristä tulleisiin, sakkovapautuksen toivossa tehtyihin ilmiantoihin. Tällöin oli käytännössä automaattisesti selvää, että komission tarkastusta seurasi kilpailurikkomuksen vahvistava päätös. M-yhtiöiden olisi siis asian saaman julkisuuden ja oman vetyperoksidialaa koskevan asiantuntemuksensa perusteella pitänyt tulla tietoisiksi kannevaatimusten perusteena olevista tosiseikoista myös vuoden 2003 uutisoinnin perusteella.

CDC oli itse haastehakemuksessaan todennut, että oli "täysin poissuljettua", ettei Euroopan laajuinen kartelli olisi nostanut vetyperoksidin hintatasoa ja aiheuttanut vahinkoa asiakkaille. Näin ollen M-yhtiöt olivat väistämättä jo CDC:n oman ilmoituksen mukaan saaneet tiedon vahingosta samalla hetkellä, kun ne olivat saaneet tiedon kilpailunrajoituksesta.

Silläkään, että kyse oli ollut vasta komission tutkintaprosessin alkuvaiheista, ei ollut asian kannalta merkitystä. Tulkinta-apua tutkinnan lopputuloksen epäselvyyden vaikutuksesta vanhentumiseen voitiin hakea rikosperusteisen vahingonkorvauksen vanhentumisesta tilanteessa, jossa syyte myöhemmin hylätään. Oikeuskirjallisuudessa oli tältä osin todettu, että syytteen hylkäämisen jälkeen vanhentuminen määräytyy normaalisti vanhentumislain mukaan. Vanhentumisaika ei pitene syyteajan perusteella, jos syyte hylätään, ja "selvintä onkin pitää korvaussaatava voimassa katkaisemalla vanhentumisaika hieman alle kolmen vuoden välein". Näin ollen se mahdollisuus, ettei tutkinta välttämättä johtanut langettavaan päätökseen, ei myöhentänyt vanhentumisajan alkamisajankohtaa.

Vanhentuminen oli kuitenkin alkanut kulua viimeistään tammikuussa 2005. Tällöin Kemiraan ja muihin yrityksiin kohdistuvasta kilpailurikkomustutkinnasta oli uutisoitu laajasti sekä kansainvälisessä että kotimaisessa mediassa. Syynä uutisointiin oli komission vetyperoksiditoimintaa koskeva väitetiedoksianto. Samana päivänä Kemira oli itse julkaissut asiasta vetyperoksidimarkkinoita koskevat pörssi- ja mediatiedotteet, joissa oli kerrottu, että Kemiran epäiltiin rikkoneen EU:n kilpailulainsäädäntöä vuosina 1994 - 2001.

Komission kilpailurikkomusasioiden yhteydessä laatimassa väitetiedoksiannossa oli kyse tutkinnan tuloksena laaditusta asiakirjasta, joka sisälsi kuvauksen kilpailurikkomuksen tapahtumista ja komission ilmoituksen aikeestaan tehdä päätös, jossa (a) väitetiedoksiannon saajien katsotaan rikkoneen EU:n kilpailuoikeutta, (b) komissio määrää sakkoja väitetiedoksiannon saajille ja (c) komissio vaatii väitetiedoksiannon saajia lopettamaan kilpailurikkomus. Vuoden 2005 uutisoinnissa esitetyt tosiseikat selvästi muodostivat CDC:n kanteen perustan, joten M-yhtiöillä olisi joka tapauksessa viimeistään vuonna 2005 ollut riittävät tiedot nostaa kanne Kemiraa vastaan ja katkaista saatavan vanhentuminen. CDC ei siirron johdosta voinut saada parempaa asemaa kuin M-yhtiöt, joten

sanottujen yhtiöiden tietoisuus vaikutti tässä yhteydessä myös CDC:n väitetyn saatavan vanhentumiseen.

Sillä, että väitetiedoksiannon sisällöstä ei anneta tietoa ulkopuolisille, ei ollut tässä yhteydessä merkitystä. Väitetiedoksianto sisälsi komission näkemyksen siitä, että se tulee katsomaan kilpailurikkomuksen olleen käsillä, jonka lisäksi se sisälsi kuvauksen rikkomukseen osallistuneiden toimintatavoista. Tiedoilla rikkomukseen osallistuneiden tarkemmista toimintatavoista ei ollut vanhentumisajan alkamisen kannalta merkitystä.

Jokaiselle kilpailuoikeuden kanssa tekemisissä olevalle suuryritykselle oli selvää, että väitetiedoksianto merkitsi käytännössä komission lopullista näkemystä yhtiön osallisuudesta kilpailurikkomukseen. Näin ollen suuryritykselle oli myös selvää, että väitetiedoksianto tuli johtamaan kilpailurikkomuksen olemassaolon toteavaan päätökseen. M-yhtiöiden oli tullut olla selvillä tutkinnan merkityksestä.

Kilpailunrajoituslain 18 a §:n ja vahingonkorvauslain selvän sanamuodon mukaan vanhentumisajan alkaminen oli sidottu siihen, kun elinkeinonharjoittaja sai tiedon tai hänen olisi pitänyt saada tieto vahingon ilmenemisestä. Komissio ei päätöksessään ollut ylipäänsä ottanut kantaa siihen, oliko kilpailurikkomus aiheuttanut rikkomukseen osallistuneiden yritysten sopimuskumppaneille vahinkoa. Komissio ei varsinkaan ollut ottanut kantaa siihen, oliko vahinkoa aiheutunut nimenomaan M-yhtiöille. Kun päätös ei ylipäätään käsitellyt vahingon syntyä, oli käytännössä mahdotonta, että M-yhtiöt olisivat päätöksen kautta saaneet tiedon vahingon ilmenemisestä.

Vanhentumista ei ole katkaistu ajoissa

Professori Gehrigin asiantuntijalausunnossa esitetyn perusteella Kemira oletti, että ajanjakso jolta CDC vaatii korvausta, oli 1.2.1994 - 31.3.2002.

Kilpailunrajoituslain 18 a §:ään perustuvat väitetyt saatavat ovat vanhentuneet sanotun lain mukaan

Kilpailunrajoituslain 18 a §:n mukaan vanhentumisaika on katkaistava kanteella viiden vuoden kuluessa vanhentumisajan alkamisesta. CDC oli nostanut kanteen Kemiraa vastaan 20.4.2011 eli vasta yli viisi vuotta sen jälkeen, kun vanhentumisaika alkoi kulua. Vanhentumisaikaa ei siis ollut katkaistu ajoissa.

Vahingonkorvauslakiin perustuvat väitetyt saatavat ovat vanhentuneet vanhentumislain 7 §:n 1 momentin mukaan

Vahingonkorvauslakiin perustuvien väitettyjen saatavien osalta vanhentumisajan alkamisesta säädetään vanhentumislain 7 §:n 1 momentissa. Saatavien yleinen vanhentumisaika on kolme vuotta (vanhentumislaki 4 §).

Vaikka velkasuhteen tarkan sisällön selvittäminen ei ollutkaan katkaisumenettelyn tavoitteena, vanhentumislain hallituksen esityksestä (HE 187/2002 vp s. 57) kävi kuitenkin selvästi ilmi, että korvausvelkojen ol-

lessa kyseessä vanhentuminen katkesi velkojan vapaamuotoisen muistutuksen johdosta vain, jos velkoja ilmoitti vaatimuksensa perusteen ja määrän kohtuudella vaadittavalla tavalla. Korvausvelan tai muun hyvityksen vanhentumista katkaistessaan velkojan olisi siten ilmoitettava velan perusteena olevat tosiseikat sekä velan arvioitu määrä muistutushetkellä. Pelkästään ilmoitus, jonka mukaan kysymyksessä oli vahingonkorvaus tai muu hyvitys, ei siis riittänyt.

M-yhtiöt eivät 10.10.2008 järjestetyssä tapaamisessa olleet esittäneet edes suuntaa-antavaa arviota syntyneen vahingon määrästä. Tämä kävi ilmi tapaamisessa esitetyssä powerpoint-esityksestä sekä tapaamisessa luovutetusta asianajaja Vesa Silaskiven ja oikeustieteen kandidaatti Anu Aaltosen 2.9.2008 päivätystä lausunnosta, joissa vahingon määrää koskevat kohdat oli jätetty tarkoituksella auki. Kemira kiistää, että vahingon määrästä olisi tapaamisessa keskusteltu. Arviota vahingon määrästä ei ollut esitetty siitä huolimatta, että laskelmia oli ollut tällöin jo olemassa.

M-yhtiöiden vanhentumisen katkaisemista koskevien väitteiden keinotekoisuus kävi ilmi myös siitä, ettei 10.10.2008 järjestetyssä tapaamisessa pyydetty mitään todistusta korvausvaatimuksen tai sitä koskevan kirjallisen aineiston tiedoksisaamisesta. Kyseisenlainen todistus oli sen sijaan pyydetty 30.4.2009 järjestetyssä tapaamisessa, jossa Kemiralle luovutettiin 29.4.2009 päivätyt vahingonkorvausvaatimukset, joiden liitteinä oli professori Vesa Kanniaisen vahinkolaskelmat. Mikäli M-yhtiöt olisivat tosiasiassa katsoneet katkaisseensa vanhentumisen jo 10.10.2008, kyseinen todistus ei olisi ollut tarpeen. Vahingonkorvausvaatimus oli siis esitetty vasta 30.4.2009 järjestetyssä tapaamisessa, jolloin vanhentuminen oli katkaistu. Katkaisu oli tapahtunut yli kolme vuotta vanhentumisajan alkamisesta eli liian myöhään.

Väitetty saatava on vanhentunut myös vanhentumislain 7 §:n 2 momentin nojalla

Vanhentumislain 7 §:n 2 momentti asettaa takarajan korvauksen hakemiselle

Vanhentumislain 7 §:n 2 momentissa oli säädetty kymmenen vuoden ehdottomasta enimmäisajasta, jonka kuluessa korvaukseen oli viimeistään vedottava. Jos tämä aika ehti kulua loppuun ennen kuin vanhentuminen katkaistiin, oikeus vahingonkorvaukseen oli menetetty, vaikka vahinko ei olisi vielä edes ilmennyt.

Vanhentumislain 7 §:n 2 momentin enimmäisaika soveltuu myös kilpailunrajoituslain 18 a §:n mukaisen vanhentumisajan rinnalla

Kuten vanhentumislakia koskevasta hallituksen esityksestä (HE 187/2002 vp s. 39 - 40) kävi selvästi ilmi, vanhentumislakia sovellettiin siltä osin kuin erityislaissa ei ollut nimenomaisesti säädetty toisin. Siltä osin kuin erityislaissa ei ollut asiaa koskevaa säännöstä, täydensi vanhentumislaki erityislain vanhentumista koskevia normeja.

Kilpailunrajoituslain 18 a §:ssä säädettiin siitä, minkä ajan kuluessa vahingonkärsijän tietoisuudesta vanhentuminen oli katkaistava (yleinen

vanhentumisaika). Sanotussa pykälässä ei sen sijaan säädetty korvausvaatimuksen esittämisen lopullisesta takarajasta. Tältä osin sovellettiin siis täydentävästi vanhentumislain 7 §:n 2 momenttia.

Vanhentumislain 7 §:n 2 momentissa oli nimenomaisesti säädetty tietyistä vahinkotyypeistä, joihin perustuviin saataviin kymmenen vuoden enimmäisaikaa ei sovellettu. Oli huomionarvoista, ettei kilpailunrajoituslain mukaisia korvaussaatavia mainittu näiden saatavien joukossa, vaikka vanhentumislain kyseinen lainkohta oli säädetty sen jälkeen, kun 18 a § oli lisätty kilpailunrajoituslakiin. Jos lainsäätäjän tarkoituksena olisi ollut estää vahinkotapahtumasta laskettavan kymmenen vuoden enimmäisajan soveltuminen kilpailunrajoituslakiin perustuviin korvaussaataviin, tästä olisi säädetty vanhentumislaissa tai asiasta olisi vähintäänkin mainittu lain esitöissä.

Nyt voimassa olevassa kilpailulaissa oli säädetty selkeästä kymmenen vuoden takarajasta, joka oli riippumaton vahingonkärsijän tietoisuudesta. Vahingonkärsijän aseman heikentäminen oli tuskin ollut lainsäätäjän tarkoitus.

Vanhentumislain 7 §:n 2 momentin enimmäisaika on alkanut kulua vetyperoksiditilauksista tai viimeistään ylihintaa sisältäneiden maksujen suoritusajankohdasta

Vanhentumislain 7 §:n 2 momentin mukaan muuhun kuin sopimukseen perustuvan vahingonkorvauksen osalta kymmenen vuoden enimmäisaika alkaa kulua vahinkoon johtaneesta tapahtumasta.

Kemiran hankkiman professori Saarnilehdon asiantuntijalausunnon perusteella enimmäisaika oli alkanut kulua jo silloin, kun M-yhtiöt ja Kemira olivat sopineet vetyperoksiditoimituksista. Tämä sopiminen oli tapahtunut viimeistään silloin, kun M-yhtiöt olivat tehneet vetyperoksiditilauksia.

Käsillä olevassa tapauksessa vahinko oli syntynyt siitä, että M-yhtiöt olivat väitetysti maksaneet tilaamastaan vetyperoksidista ylihintaa. Vahinko oli tällöin syntynyt sillä hetkellä, kun M-yhtiöt olivat sitoutuneet kyseisen ylihinnan maksamiseen. Toisin sanoen vahinko oli syntynyt sinä hetkenä, kun M-yhtiöt olivat tilanneet vetyperoksidia (väitettyyn) ylihintaan. Jokainen väitettyä ylihintaa sisältänyt vetyperoksiditilaus muodosti oman vahinkotapahtumansa, josta alkoi oma kymmenen vuoden enimmäisaika.

Mikäli käräjäoikeus katsoisi, ettei kymmenen vuoden enimmäisaika ollut alkanut kulua vetyperoksiditilauksista, tuli ajan kuitenkin katsoa alkaneen kulua viimeistään väitettyä ylihintaa sisältäneiden maksujen suoritusajankohdasta. Viimeistään tällä hetkellä voitiin väitetystä ylihinnasta saadun edun katsoa siirtyneen M-yhtiöiltä Kemiralle. Tällöin jokainen maksu muodosti oman vahinkotapahtumansa ja kymmenen vuoden enimmäisaika oli siis alkanut kunkin ylihintaa sisältäneen maksun suoritushetkestä.

Kun kyse oli jatkuvasta tapahtumasta (kuten kilpailurikkomuksesta), enimmäisaika voi ylipäätään alkaa tämän tapahtuman päättymisestä

vain tilanteessa, joissa eri tapahtumia ei voitu erottaa toisistaan vahingon syinä.

Käsillä olevassa tapauksessa vahinkoa aiheuttaneet teot (ensisijaisesti vetyperoksiditilaukset tai toissijaisesti väitettyä ylihintaa sisältäneet maksut) olivat selvästi erotettavissa olevia erillisiä tapahtumia, joiden tapahtumishetki voitiin ilmaista jopa päivän tarkkuudella. Normin puuttuessa useita tapahtumia ei voitu yhdistää yhdeksi kokonaisvahinkoon johtavaksi tapahtumaksi.

Myöskään EU-oikeuden tehokkuusperiaate ei muuttanut asian lopputulosta. Vanhentumislain 7 §:n 2 momentin enimmäisaika vastasi täysin tehokkuusperiaatteen asettamia vaatimuksia. Kohtuullisen pituisten ja katkaistavissa olevien vanhentumisaikojen soveltaminen turvasi oikeusvarmuutta, eivätkä vanhentumissäännöksiin perustuvat korvausoikeuden rajoitukset siis olleet tehokkuusperiaatteen vastaisia.

CDC:n vihjailut Kemiran rikosoikeudellisesta vastuusta olivat asiattomia ja asiaan vaikuttamattomia.

Vanhentumislain 7 §:n 2 momentin enimmäisaikaa ei ole katkaistu ajoissa

Pääosa CDC:n väitetystä saatavasta oli vanhentunut myös vanhentumislain 7 §:n 2 momentin mukaisen enimmäisajan nojalla.

Pääosa kilpailunrajoituslain 18 a §:ään perustuvista saatavista on vanhentunut vanhentumislain 7 §:n 2 momentin enimmäisajan perusteella

CDC vaatii vahingonkorvausta ajalla 1.2.1994 - 31.3.2002 väitetysti syntyneestä vahingosta. Kilpailunrajoituslain 18 a §:ään perustuvien saatavien (eli saatavien, jotka perustuivat 1.10.1998 - 31.3.2002 sattuneisiin vahinkotapahtumiin) osalta vanhentumislain 7 §:n 2 momentin mukainen vanhentumisen enimmäisaika oli katkaistavissa vain kanteella. Tämä kävi ilmi vanhentumislain 2 §:n 3 momentista, jonka mukaan silloin, kun erityissäännöksessä säädetään kanneajasta, kanneaika voidaan katkaista vain oikeudellisella katkaisutoimella.

CDC oli nostanut asiassa kanteen (ja siten katkaissut vanhentumisen) 20.4.2011. Näin ollen kaikkien 1.10.1998 - 19.4.2001 tehtyjen vetyperoksiditilausten tai suoritettujen maksujen osalta vanhentuminen oli katkaistu vasta yli kymmenen vuotta vahinkotapahtuman jälkeen ja oikeus niihin perustuviin saataviin oli siis enimmäisajan umpeen kulumisen nojalla menetetty. Mikäli kilpailunrajoituslain 18 a §:ää sovellettaisiin CDC:n esittämällä tavalla koko rikkomusaikaan, olisivat kaikki aikavälillä 1.2.1994 - 19.4.2001 tehtyihin vetyperoksiditilauksiin tai suoritettuihin maksuihin perustuvat saatavat kymmenen vuoden enimmäisajan perusteella vanhentuneet.

Vahingonkorvauslakiin perustuvat vaatimukset ovat vanhentumislain 7 §:n 2 momentin enimmäisajan perusteella kokonaisuudessaan vanhentuneet

Vahingonkorvauslakiin perustuvien saatavien (eli saatavien, jotka perustuivat 1.2.1994 - 30.9.1998 sattuneisiin vahinkotapahtumiin) osalta

vanhentumislain 7 §:n 2 momentin mukainen kymmenen vuoden enimmäisaika oli katkaistavissa vapaamuotoisesti.

Vanhentuminen oli katkaistu 30.4.2009. Näin ollen kaikkien ennen 30.4.1999 tehtyjen vetyperoksiditilausten tai suoritettujen maksujen osalta vanhentuminen oli katkaistu vasta yli kymmenen vuotta vahinkotapahtuman jälkeen ja oikeus niihin perustuviin saataviin oli siis enimmäisajan umpeen kulumisen nojalla menetetty. Ottaen huomioon, että kaikki vahingonkorvauslain nojalla arvioitavat vetyperoksiditilaukset tai maksut oli suoritettu ajalla 1.2.1994 - 30.9.1998 (eli ennen 30.4.1999), oli oikeus vahingonkorvauslakiin perustuviin saataviin kokonaisuudessaan menetetty.

CDC:n tuottovaatimukset vanhentuvat päävelan mukana

CDC:n väitetyn ylihinnan tuottoon kohdistuvat kannevaatimukset vanhentuivat yhtä aikaa itse päävaatimuksen (ylihinta) kanssa. Vanhentumislain 12 §:ssä todettiin nimenomaisesti, että velkaan liittyvät korot ja muut liitännäiskustannukset vanhentuvat velan pääoman vanhentuessa.

CDC:n yhteisvastuuta koskeva argumentaatio ja vanhentuminen

Vanhentumislain 19 §:n 2 momentti soveltuu käsillä olevaan tapaukseen

Kemiran käsityksen mukaan CDC ei ollut vieläkään katkaissut vanhentumista muihin neljääntoista komission päätöksessä mainittuun yritykseen nähden. Yhteisvastuun ollessa kyseessä valtaosa CDC:n saatavasta oli siis vanhentunut. Kemira vastasi vanhentumislain 19 §:n 2 momentin nojalla vain yhdestä viidestoistaosasta vaaditusta määrästä siinäkin tapauksessa, ettei saatavan katsottaisi vanhentuneen Kemiran itsensä osalta. Vastuun hajautumisen periaatetta sovellettiin Suomen oikeudessa yhtä lailla sopimusperusteiseen kuin sopimuksenulkoiseenkin vastuuseen. Kuten vanhentumislain 19 §:n 2 momentin esitöistä (HE 187/2002 s. 71 - 72) kävi ilmi, lainkohta koski myös vahingonkorvausperusteista vastuuta. Laki ei myöskään asettanut tuomiota yhteisvastuun hajautumisen edellytykseksi.

Velkojan oli täysimääräisen korvausoikeutensa säilyttääkseen katkaistava vanhentuminen kaikkiin velallisiin nähden. Kun CDC ei edes väittänyt, että se olisi katkaissut vanhentumisen muihin velallisiin nähden, yhteisvastuu hajautui ja Kemira vastasi enää omasta pääluvun mukaisesta osuudestaan.

Vastuun hajautuminen oli perusteltua myös Kemiran CDC:n laiminlyönnin johdosta puuttuvan regressioikeuden näkökulmasta. Velkaa maksaneella velallisella oli regressioikeus vain siinä tapauksessa, että saatava oli pidetty voimassa muihin kanssavelallisiin nähden. CDC ei ilmeisesti ollut katkaissut vanhentumista muihin velallisiin nähden, joten Kemira oli CDC:n toiminnan johdosta menettänyt regressioikeutensa muihin yhteisvastuullisiin yrityksiin nähden. Kuten vanhentumislain esitöissä (HE 187/2002 vp s. 73) todettiin ei ollut oikeudenmukaista, että velkoja saisi suorituksen koko saatavalleen yhdeltä velalliselta, vaikka

tämä velallinen oli velkojan laiminlyönnin vuoksi menettänyt regressioikeutensa.

Kemira vastaisi vain omasta osuudestaan siinäkin tapauksessa, ettei yhteisvastuu hajautuisi. Kuten vanhentumislain esitöistä (HE 187/2002 vp s. 71) kävi ilmi velan vanhentuessa jonkin yhteisvastuussa olevan velallisen osalta, velkavastuuseen jääneiden vastuu rajoittui kahdessa suhteessa. Vaikkei yhteisvastuu hajautuisikaan, vastuun kokonaismäärä supistui sillä määrällä, josta se velallinen, jonka osalta velka oli vanhentunut, velallisten keskinäisessä vastuunjaossa olisi vastannut. Kun kaikki muut yhteisvelalliset olivat vanhentumisen kautta vapautuneet vastuusta, Kemira vastasi vain jäljelle jääneestä omasta osuudestaan. Kun muusta ei ollut kilpailurikkomukseen osallistuneiden tahojen kesken sovittu tai laissa määrätty, Kemira vastasi suoraan lain mukaan vain pääluvun mukaisesta osuudesta (1/15).

Joka tapauksessa Kemira vastaa vain 1/15 vaaditusta määrästä

Kuten vahingonkorvauslain 6 luvun 3 §:n sanamuodostakin kävi ilmi lainkohta koski korvausvelvollisten keskinäistä vastuunjakoa. Käsillä olevassa tapauksessa kaikki muut korvausvelvolliset olivat vanhentumisen johdosta vapautuneet vastuusta. Kun väitetty vahingonkorvausvastuu oli voimassa ainoastaan yhden yhteisvelallisen osalta, ei vastuun jakaminen korvausvelvollisten kesken voinut tulla kyseeseen. Sanottu säännös ei siis soveltunut käsillä olevaan tilanteeseen.

Vanhentumislain 19 §:n 2 momentin mukaan velallisten korvausosuudet määräytyvät velallisten pääluvun mukaan, jollei muusta vastuunjaosta ole sovittu tai määrätty. Kun M-yhtiöt ja väitetyt vahingonaiheuttajat eivät olleet muusta vastuunjaosta sopineet, eikä muusta vastuunjaosta ollut laissa määrätty, Kemira oli siis vastuussa vain pääluvun mukaisesta (1/15) osuudesta.

Kemiran vastuu ei olisi täysimääräistä edes siinä tapauksessa, että vahingonkorvauslain 6 luvun 3 §:n katsottaisiin soveltuvan. Kuten säännöksestä kävi ilmi kyse oli kohtuusperusteisesta kokonaisharkinnasta.

Käsillä olevassa tapauksessa ei ollut syytä poiketa vanhentumislain 19 §:n 2 momentin mukaisesta pääsäännöstä eli pääluvun mukaisesta vastuusta.

Kemira oli CDC:n omien laiminlyöntien ja välinpitämättömän toiminnan johdosta menettänyt regressioikeutensa muihin yhteisvastuullisiin yrityksiin nähden. Ei ollut hyväksyttävää, että Kemira joutuisi vastaamaan koko vaaditusta summasta tilanteessa, jossa CDC oli itse vapauttanut muut korvausvelvolliset vastuusta.

CDC vaati Saksassa vireillä olevassa oikeudenkäynnissä Kemiralta korvausta myös muiden tahojen perimästä ylihinnasta. Jos Kemira oli vastuussa muiden perimästä ylihinnasta Saksan oikeudenkäynnissä, oli selvää, että muut rikkomukseen osallistuneet tahot olivat vastuussa Kemiran väitetysti perimästä ylihinnasta Suomen oikeudenkäynnissä.

Vastuuperusteista

Osapuolet ovat (lähes) yksimielisiä kilpailunrajoituslain 18 a §:n soveltamisesta

CDC:n vaatimuksia piti 1.10.1998 jälkeisiin tapahtumiin perustuvien vaatimusten osalta tarkastella ensisijaisesti kilpailunrajoituslain 18 a §:n nojalla. Osapuolten välillä oli sanotun säännöksen soveltumisen osalta riitaa vain siitä, soveltuiko kyseessä oleva vastuuperuste myös jo ennen säännöksen voimaantuloa väitetysti aiheutuneeseen vahinkoon.

Muut CDC:n esittämät vastuuperusteet eivät sovellu asiassa

Sopimusperusteinen vastuu ja oikeustoimilain 36 §:n mukainen kohtuullistaminen eivät sovellu asiassa

Sopimusperusteisen korvausoikeuden siirto oli siirtokieltolausekkeiden ja siirron valeoikeustoimiluonteen johdosta tehoton eikä CDC ollut oikeutettu vaatimaansa korvaukseen. CDC:n vaatimuksilla oli kiistaton liityntä toimitussopimuksiin ja siirtokiellot soveltuivat kaikkiin CDC:n esittämiin korvausperusteisiin.

Myös sopimusvastuuseen perustuvan vastuun osalta CDC:n väitetyt korvaussaatavat olivat vanhentuneet.

CDC:n vaatimukset tuli joka tapauksessa hylätä perusteettomina. Kemira ei ollut rikkonut toimitussopimusten ehtoja miltään osin.

CDC:n lojaliteettiperiaatteen rikkomista ja sopimuksentekoon liittyvää rikkomusta koskevat väitteet olivat lakiin perustumattomia ja toteennäyttämättömiä.

CDC:llä ei ylipäätään ollut oikeutta vaatia Kemiran ja M-yhtiöiden hintaehtojen sovittelua. M-yhtiöt olivat siirtäneet CDC:lle ainoastaan vahingonkorvausvaatimuksensa, eivät sopimuksia kokonaisuudessaan tai oikeutta vaatia sopimuksen kohtuullistamista. Lisäksi CDC ei myöskään ollut näyttänyt, että peritty hinta olisi ollut huomattavassa epäsuhteessa Kemiran suoritusten laatuun ja laajuuteen nähden. Kohtuullistamisen soveltamisedellytykset eivät täyttyneet. CDC ei myöskään ollut vedonnut sovitteluun kohtuullisessa ajassa.

Edun palautus ei sovellu asiassa

Edunpalautusoikeuden siirto oli siirtokieltolausekkeiden ja siirron valeoikeustoimiluonteen johdosta tehoton eikä CDC ollut oikeutettu vaatimaansa korvaukseen. CDC:n vaatimuksilla oli kiistaton liityntä toimitussopimuksiin ja siirtokiellot soveltuivat kaikkiin CDC:n esittämiin korvausperusteisiin.

Myös edun palautukseen perustuvan vastuun osalta CDC:n väitetyt korvaussaatavat olivat joka tapauksessa vanhentuneet.

M-yhtiöt olivat siirtäneet CDC:lle ainoastaan vahingonkorvausvaatimuksensa eivät sopimuksia kokonaisuudessaan tai oikeutta vaatia

edun palautusta. Lisäksi edun palautus oli luonteeltaan viimesijainen korvausperuste, joka soveltui ainoastaan silloin kun muut perusteet eivät soveltuneet. Vaadittu etu ei edes ollut perusteetonta, koska se perustui Kemiran ja M-yhtiöiden väliseen sopimukseen.

CDC:n kanteensa tueksi viittaama sopimusoikeuden yleisten oppien mukainen palautusvelvollisuus oli korvausperusteena lakiin perustumaton.

Korvausta ei voi tuomita usean vastuuperusteen nojalla samanaikaisesti

Vastuuperusteiden rinnakkaisuus tarkoitti sitä, että vahingonkärsijä voi (korvausedellytysten täyttyessä) vedota kanteessaan useampaan vastuuperusteeseen. Rinnakkaisuus ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, että vahingonkärsijällä olisi oikeus saada korvausta useiden vastuuperusteiden nojalla samanaikaisesti (niin sanottu vaatimuskumulaation kielto).

Kun CDC:n kaikki korvausperusteet perustuivat samaan tosiseikastoon ja tähtäsivät samanlaatuiseen suoritukseen, ensisijaisen korvausperusteen hyväksyvän ratkaisun oikeusvoimavaikutus prekludoi vaihtoehtoiset korvausperusteet. Vaihtoehtoinen vaatimus voitiin tutkia vain, mikäli ensisijainen vaatimus oli kokonaisuudessaan hylätty.

Todistelu

CDC:n kirjalliset todisteet

K1. Euroopan yhteisön komission 3.5.2006 antama päätös asiassa N:o COMP/F/C.38.620 - Vetyproksidi ja perboraatti (2006/903/EU) (Kemira osallistunut vetyperoksidikartelliin ja syyllistynyt kilpailusääntöjen rikkomiseen vähintään ajalla 31.1.1994 - 31.12.2000; Kemiran kilpailusääntöjen vastainen toiminta aiheuttanut vahinkoa M-yhtiöille; Kemira tunnustanut osallisuutensa kartellissa ja syyllistyneensä kilpailusääntöjen rikkomiseen; kartellirikkomus ollut yksi yhtenäinen ja jatkuva kokonaisrikkomus; kartelli ollut salainen)
K2. Suomenkielinen yhteenveto todisteesta K1. (Kemira osallistunut vetyperoksidikartelliin ja syyllistynyt kilpailusääntöjen rikkomiseen vähintään ajalla 31.1.1994 - 31.12.2000)
K3. Report for the Hearing asiassa T-186/06 (Solvay SA v. komissio) (Kemira osallistunut vetyperoksidikartelliin ja syyllistynyt kilpailusääntöjen rikkomiseen; Kemira tunnustanut osallisuutensa kartellissa ja syyllistyneensä kilpailusääntöjen rikkomiseen)
K4. Kemiran korvausvastuuta koskeva powerpoint-esitys 10.10.2008 (korvaussaatavat eivät ole vanhentuneet; korvaussaatavien vanhentuminen katkennut 10.10.2008; viivästyskoron alkamisajankohta)
K5. Oy Metsä-Botnia Ab:n vahingonkorvausvaatimus 29.4.2009 Kemiralle ja sen liitteenä oleva professori Vesa Kanniaisen asiantuntijalausunto Oy Metsä-Botnia Ab:lle aiheutuneen vahingon määrästä, (korvaussaatavat eivät ole vanhentuneet; korvaussaatavien vanhentuminen katkennut 30.4.2009; vahingon [ylihinnan] määrä)
K6. M-real Oyj:n vahingonkorvausvaatimus 29.4.2009 Kemiralle ja sen liitteenä oleva professori Vesa Kanniaisen asiantuntijalausunto M-real Oyj:lle aiheutuneen vahingon määrästä (teema kuten kohdassa K5.)
K7. Deed of Transfer between Oy Metsä-Botnia Ab and CDC Hydrogen Peroxide Cartel Damage Claims SA ja Deed of Transfer between M-

real Oyj and CDC Hydrogen Peroxide Cartel Damage Claims SA (CDC oikeutettu kanteessa vaadittuun korvaukseen tuotto- ja viivästyskorkoineen; M-yhtiöt luovuttaneet CDC:lle korvausoikeutensa ja -saatavansa koskien Kemiran yhtiöille vetyperoksidikartellilla aiheuttamaa vahinkoa; korvaussaatavien siirto CDC:lle ei ole valeoikeustoimi; M-yhtiöt siirtäneet CDC:lle kaikki korvaussaataviin liittyvät oikeudet [mukaan lukien oikeuden vedota ylihinnan korvaamiseen ja palauttamiseen millä tahansa oikeudellisella perusteella])
K8. Professori Thomas P. Gehrigin asiantuntijalausunto (teema kuten kohdassa K5.)
K9. Otteita M-yhtiöiden vuosikertomuksista 1998, 1999, 2004 ja 2008 (vahingon [saamatta jäänyt voitto] määrä)
K10. Laskelma M-yhtiöiltä saamatta jääneestä voitosta sekä tuottokoroista (vahingon [saamatta jäänyt voitto] määrä; tuottokoron määrä)
K11. Otteita Kemiran vuosikertomuksista 1998, 2001, 2005 sekä 2010 (tuottokoron määrä)
K12. Kemiran sähköpostiviesti 10.8.2009 Metsäliitolle (Kemiran toimivaltaväitteet perusteettomia; CDC:n kannevaatimukset eivät kuuluneet toimitussopimusten välityslausekkeiden soveltamisalan piiriin; Kemira kieltäytynyt korvausasioiden käsittelystä välimiesmenettelyssä)
K13. Kemiran ja eräiden kantajien välinen ryhmäkannetta koskeva sovintosopimus 28.12.2007 (Kemiran kartellitoiminta ollut tietoista ja toistuvaa; Kemira saanut huomattavaa taloudellista hyötyä kartellitoiminnasta ja aiheuttanut useille tahoille taloudellista vahinkoa)
K14. Komission ja Kemiran tiedotteet 11.6.2008 natriumkloraattikartellipäätöksestä (Kemira saanut huomattavaa taloudellista hyötyä kartellitoiminnasta)
K15. Helsingin Sanomien uutinen ja komission tiedote 20.7.2010 eläinrehukartellipäätöksestä (Kemiran kartellitoiminta ollut tietoista ja toistuvaa; Kemira saanut huomattavaa taloudellista hyötyä kartellitoiminnasta ja aiheuttanut useille tahoille taloudellista vahinkoa)
K16. Komission päätös 23.11.1984 koskien aiempaa vetyperoksidikartellia (Kemira saanut huomattavaa taloudellista hyötyä kartellitoiminnasta ja aiheuttanut useille tahoille taloudellista vahinkoa)
K17. Komission tiedote 3.5.2006 vetyperoksidikartellipäätöksestä (Kemira perinyt M-yhtiöiltä kartellin avulla ylihintaa; Kemira kartellin aikana todennut ja vahvistanut kartellin ylihintavaikutuksen; vanhentumisaika ei ole alkanut kulua vielä 3.5.2006; komission tiedote ei sisältänyt kartelliin perustuvan korvausvastuun kannalta relevantteja tosiseikkoja)
K18. Ote Competition Policy Newsletteristä 3/2006 (Kemira perinyt M-yhtiöiltä kartellin avulla ylihintaa)
K19. Oy Metsä-Botnia Ab:n ja CDC:n välinen siirtosopimus 1.4.2011 sekä M-real Oyj:n ja CDC:n välinen siirtosopimus 1.4.2011 sisältäen pääkäsittelyssä 12.12.2012 jätetyn oikaistun sopimuksen (korvaussaatavien siirto CDC:lle ei ole valeoikeustoimi; CDC ei ole näennäistoimija; M-yhtiöt siirtäneet CDC:lle kaikki korvaussaataviin liittyvät oikeudet [mukaan lukien oikeuden vedota ylihinnan korvaamiseen ja palauttamiseen millä tahansa oikeudellisella perusteella]) ***Salassa pidettävä***
K20. [TYHJÄ]
K21. Kemiran kirje 31.10.2008 Metsäliitolle (korvaussaatavien vanhentuminen katkennut 10.10.2008; Kemira tiennyt M-yhtiöiden pitävän sitä korvausvelvollisena vetyperoksidikartellilla aiheuttamastaan vahingosta)
K22. Oy Metsä-Botnia Ab:n ja Metsä-Serla Oy:n irtisanomisilmoitus

27.6.1996 Kemiralle (Kemiran viittaamat toimitussopimukset eivät soveltuneet kaikkiin kartellirikkomuksen aikaisiin Kemiran vetyperoksiditoimituksiin M-yhtiöille; Kemiran ja M-yhtiöiden välinen 17.1.1994 päivätty toimitussopimus päättynyt irtisanomisen johdosta 31.12.1996; CDC:n kannevaatimukset eivät kuuluneet toimitussopimuksen välitys- ja siirtokieltolausekkeiden soveltamisalojen piiriin)
K23. Metsäliiton kirje 7.9.2009 Kemiralle (Metsäliitto ilmoittanut Kemiralle M-yhtiöiden luovuttavan korvaussaatavat CDC:lle; Kemira ei ole reklamoinut siirron olevan nyt väitetyllä tavalla toimitussopimusten vastainen; Kemira menettänyt oikeutensa vedota korvaussaatavien siirron väitettyyn sopimuksenvastaisuuteen)
K24. CDC:n kirje 20.4.2011 Kemiralle (CDC ilmoittanut Kemiralle M-yhtiöiden luovuttaneen korvaussaatavat CDC:lle; Kemira ei ole reklamoinut siirron olevan nyt väitetyllä tavalla toimitussopimusten vastainen; Kemira menettänyt oikeutensa vedota korvaussaatavien siirron väitettyyn sopimuksenvastaisuuteen)
K25. Vetyperoksidin hintasopimus 18.8.2000 (Kemiran viittaamat toimitussopimukset eivät soveltuneet kaikkiin kartellirikkomuksen aikaisiin Kemiran vetyperoksiditoimituksiin M-yhtiöille; CDC:n kannevaatimukset eivät kuuluneet toimitussopimuksen välitys- ja siirtokieltolausekkeiden soveltamisalojen piiriin)
K26. M-yhtiöiden vetyperoksidin toimittajat 1994 - 2002 (M-yhtiöt ostaneet vetyperoksidia kartelliaikana lukuisilta eri toimittajilta; Kemiran esittämä tulkinta välityslausekkeiden soveltumisesta tekisi kartellikorvausten vaatimisen kohtuuttoman vaikeaksi)
K27. Jukka Hakkilan kirje KPMG Oy Ab:lle 31.1.2009 (korvaussaatavat eivät ole vanhentuneet; korvaussaatavien vanhentuminen katkennut 10.10.2008)
K28. Eero Savolan/Kemiran luonnos 19.3.1997 (Kemiran ja M-yhtiöiden välinen 17.1.1994 päivätty toimitussopimus päättynyt irtisanomisen johdosta 31.12.1996; Kemiran viittaamat toimitussopimukset eivät soveltuneet kaikkiin kartellirikkomuksen aikaisiin Kemiran vetyperoksiditoimituksiin M-yhtiöille; CDC:n kannevaatimukset eivät kuuluneet toimitussopimuksen välitys- ja siirtokieltolausekkeiden soveltumisalojen piiriin)

<u>Kemiran kirjalliset todisteet</u>

V1. Agreement between CDC Hydrogen Peroxide Cartel Damage Claims SA and Metsä-Botnia 9.3.2009 (CDC ei ollut vilpittömässä mielessä siirtokiellon suhteen) ***Salassa pidettävä***
V2. Toimitussopimus 1.6.1987 [myyjä Kemira Oy, ostajat Metsä-Serla Oy ja Oy Metsä-Botnia Ab] (eri kemikaalien hinnoittelu toisistaan riippuvaista; Kemiran markkinoille tulo laskenut vetyperoksidin hintoja huomattavasti; kaikissa Kemiran ja M-yhtiöiden vetyperoksidia koskevissa sopimuksissa oli välityslauseke)
V3. Kemi Oy:n vetyperoksidin hintatietoja 80-luvulta (Kemiran markkinoille tulo laski vetyperoksidin hintoja huomattavasti)
V4. Toimitussopimus 22.9.1992 [myyjä Kemira Oy, ostajat Oy Metsä-Botnia Ab ja Metsä-Serla Oy] (eri kemikaalien hinnoittelu toisistaan riippuvaista; kaikissa Kemiran ja M-yhtiöiden vetyperoksidia koskevissa sopimuksissa oli välityslauseke)
V5. Toimitussopimus 17.1.1994 [myyjä Kemira Chemicals Oy, ostajat Oy Metsä-Botnia Ab ja Metsä-Serla Oy] (sopimusta tarkasteltava kaikki

sen sisältämät kemikaalit kattavana kokonaisuutena; CDC:n kanne ratkaistava välimiesmenettelyssä; siirtokielto esti vahingonkorvausvaatimusten siirtämisen)
V6. Toimitussopimus 15.2.1995 [osapuolet Kemira Chemicals Oy ja Oy Metsä-Rauma Oy] (CDC:n kanne ratkaistava välimiesmenettelyssä; siirtokielto esti vahingonkorvausvaatimusten siirtämisen)
V7. Supply Agreement 1.3.2005 [Vendor Kemira Oyj, Purchasers Oy Metsä-Botnia Ab, Metsä-Tissue Oy and M-real Oyj] (kaikissa Kemiran ja M-yhtiöiden vetyperoksidia koskevissa sopimuksissa oli välityslauseke)
V8. Chemical Week 23.4.2003: Brussels Raids Five Firms for Suspected Price-Fixing (vanhentumisaika alkanut viimeistään vuonna 2003)
V9. EU Press Releases 14.4.2003: Spokesperson's statement on inspections in the chemical sector (vanhentumisaika alkanut viimeistään vuonna 2003)
V10. YLE uutiset 31.1.2005: Kemiraa epäillään kilpailunrikkomuksesta (vanhentumisaika alkanut viimeistään vuonna 2005)
V11. Kemira Oyj - pörssitiedote 31.1.2005 (vanhentumisaika alkanut viimeistään vuonna 2005)
V12. Kemira.com: Kemiralle komission väitetiedoksianto 31.1.2005 (teema kuten kohdassa V11.)
V13. Ote CDC:n Internet-sivuilta www.carteldamageclaims.com (CDC:n mukaan kilpailurikkomukseen osalliset yritykset yhteisvastuussa kilpailurikkomuksen aiheuttamasta kokonaisvahingosta)
V14. Ote CDC:n kannekirjelmästä Saksan oikeudenkäynnissä (teema kuten kohdassa V13.)
V15. Professori Otto Toivasen ja Nils von Hinten Reedin asiantuntijalausunto "A Critique of Professor Gehrig's Opinion" (kilpailurikkomuksesta ei ole aiheutunut ylihintaa)
V16. Professori Otto Toivasen asiantuntijalausunto "Professori Kanniaisen vahinkoarvioiden kritiikki" (teema kuten kohdassa V15.)
V17. Kemiran tilinpäätöstietoja vuosilta 1994 - 2008 (CDC:n tuottovaatimus ylimitoitettu)
V18. Peroksidin hintavahvistus 23.6.1997 (CDC:n kanne ratkaistava välimiesmenettelyssä)
V19. Peroksidin hintavahvistus 13.8.1998 (teema kuten kohdassa V18.)
V20. Peroksidin hintavahvistus 26.1.2000 (teema kuten kohdassa V18.)
V21. Oy Metsä-Botnia Ab:n ja CDC:n välinen siirtosopimus 1.4.2011 sekä M-real Oyj:n ja CDC:n välinen siirtosopimus 1.4.2011 sisältäen pääkäsittelyssä 12.12.2012 jätetyn oikaistun sopimuksen (siirtosopimukset valeoikeustoimia) ***Salassa pidettävä***
V22. Kemiran väitettyä korvausvastuuta koskeva powerpoint-esitys 10.10.2008 (siirtosopimukset valeoikeustoimia; vanhentumista ei ole katkaistu ennen 30.4.2009)
V23. Asianajaja Vesa Silaskiven ja oikeustieteen kandidaatti Anu Aaltosen 2.9.2008 päivätty lausunto (vanhentumista ei ole katkaistu ennen 30.4.2009)
V24. Todistus vahingonkorvausvaatimusten tiedoksisaannista, päivätty 30.4.2009 (teema kuten kohdassa V23.)
V25. Esa Kaikkosen (Metsäliitto) ja Jukka Hakkilan (Kemira) välinen 20.4.2009 käyty sähköpostikirjeenvaihto (teema kuten kohdassa V23.)
V26. Jyrki Mäki-Kalan ja Jukka Hakkilan (Kemira) kirje Esa Kaikkoselle (Metsäliitto) 31.10.2008 (Kemira ei ole voinut tietää väitetyn vahingon määrästä)

V27. Jyrki Mäki-Kalan ja Jukka Hakkilan (Kemira) kirje Oy Metsä-Botnia Ab:lle 29.5.2009 (teema kuten kohdassa V26.)
V28. Jukka Hakkilan kirje KPMG Oy Ab:lle 31.1.2009 (vanhentumista ei ole katkaistu ennen 30.4.2009)
V29. Eero Savolan/Kemiran luonnos 19.3.1997 (kanne ratkaistava välimiesmenettelyssä)

CDC:n henkilötodistelu

Ulrich Mathew Makia Classen todistelutarkoituksessa sekä Esa Antero Kaikkonen ja Tor Ingmar Nygård todistajina

Kemira Oyj:n henkilötodistelu

Jukka Eljas Hakkila todistajana

KÄRÄJÄOIKEUDEN RATKAISU

Käräjäoikeus on oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 6 §:n 2 momentin nojalla asianosaisten pyynnöstä ratkaissut erikseen välituomiolla Kemiran tekemistä niin sanotuista esikysymyksistä alla olevassa järjestyksessä käräjäoikeuden toimivaltaa koskevan kysymyksen, saatavien vanhentumista koskevan kysymyksen osittain sekä kantajan asiavaltuutta koskevan kysymyksen, koska näiden selvittämisestä CDC:n vaatimuksen ratkaiseminen muilta osin riippuu.

Käräjäoikeuden ratkaisu ei sisällä sellaisia tietoja kirjallisista todisteista K19./ V21. ja V.1, joiden salassa pitämiseksi on 12.12.2012 annettu salassapitomääräys.

Perustelut

Asian tausta

Euroopan komissio on 3.5.2006 antanut kilpailurikkomusta koskevan päätöksen, joka on koskenut vetyperoksidia ja natriumperboraattia. Kyseisessä päätöksessä komissio on määrännyt Kemiran maksettavaksi 33 miljoonan euron sakon kilpailusääntöjen rikkomisesta. Kemira on toimittanut kilpailurikkomuksen aikana vetyperoksidia M-yhtiöille.

Käräjäoikeuden toimivalta

Asiassa on ensiksi kysymys siitä, voidaanko CDC:n korvausvaatimukset tutkia käräjäoikeudessa vai onko kysymyksessä sellainen vaatimus, joka on välimiesten ratkaistava.

Sovellettavat säännökset

Välimiesmenettelystä annetun lain 2 §:n mukaan yksityisoikeudellinen riitakysymys, josta voidaan tehdä sovinto, saadaan määrätä asianosaisten välisin sopimuksin välimiesten lopullisesti ratkaistavaksi. Samalla tavoin ratkaistavaksi voidaan määrätä myös sopimuksessa ilmaistusta oikeussuhteesta vastaisuudessa aiheutuvat mainitunlaiset riitakysymykset, jollei laissa ole toisin säädetty. Lain 5 §:n 1 momentin mukaan kannetta kysymyksestä, joka on välimiesten ratkaistava, ei saa

ottaa tuomioistuimessa tutkittavaksi, jos vastapuoli tekee siitä väitteen ennen kuin hän vastaa pääasiaan.

Käräjäoikeuden johtopäätökset

Kirjallisena todisteena esitetyn toimitussopimuksen 17.1.1994 kohdan 13 (todiste V5.) mukaan erimielisyydet tämän sopimuksen tulkinnassa ja soveltamisessa ratkaistaan osapuolten keskinäisin neuvotteluin. Mikäli asianosaiset eivät pääse neuvotteluiden alkamisesta sovintoon, jätetään asia Keskuskauppakamarin välityslautakunnan nimeämän välimiehen ratkaistavaksi. Vastaavasti kirjallisena todisteena esitetyn toimitussopimuksen 15.2.1995 kohdan 14 (todiste V6.) mukaan tästä sopimuksesta johtuvat riidat ratkaistaan välimiesmenettelyssä Helsingissä Keskuskauppakamarin välityslautakunnan sääntöjen mukaisesti. Välimiesten määräksi on sovittu kolme.

Korkeimman oikeuden ennakkoratkaisussa KKO 2008:102 on ollut kysymys tuomioistuimen toimivallasta. Kyseisessä tapauksessa osakassopimuksen osapuolena ollut yhtiö vaati sen toiselta osapuolelta vahingonkorvausta tätä vastaan ajetun, osakassopimuksen rikkomiseen perustuvan törkeää petosta koskevan rikosasian yhteydessä. Osakassopimukseen sisältyvän välityslausekkeen mukaan sopimuksesta aiheutuvat erimielisyydet ratkaistiin välimiesmenettelyssä. Korkeimman oikeuden mukaan silloinkin, kun sopimuksen rikkominen toteutti rikoksen tunnusmerkistön, siitä johtuva korvausvaatimus oli yksityisoikeudellinen riita-asia, josta asianosaiset voivat sopia ja joka voitiin ratkaista välimiesmenettelyssä. Välityslauseke esti vahingonkorvausvaatimuksen tutkimisen rikosasian yhteydessä.

Myös oikeuskirjallisuuden mukaan normaali välityslauseke ohjaa kaikki sopimusssuhteesta tavalla tai toisella aiheutuneet erimielisyydet välimiesmenettelyyn. Sopimussuhteeseen otettu välityslauseke kattaa myös sellaisen deliktiperusteisen vahingonkorvauksen tai perusteettoman edun palautuksen, jolla on asiallinen yhteys kyseiseen sopimukseen (ks. mm. Risto Koulu: Välityssopimus välimiesmenettelyn perustana, 2008, s. 142 - 143 sekä Gustaf Möller: Välimiesmenettelyn perusteet, 1997, s. 28).

Toisaalta oikeuskirjallisuuden mukaan välityslausekkeita on tulkittava ennustettavasti. Tämä merkitsee useimmiten sanamuotoa seuraavaa tulkintaa, mikä on lähellä suppean tulkinnan teesiä. Edelleen asiallisesti saman konfliktin osia ei saa hajottaa erillisiin menettelyihin, ellei siihen ole erityistä syytä. Jos asianosaisen väitettä siitä, että pääsopimuksella on riidan ratkaisemisen kannalta merkitystä, voidaan pitää täysin perättömänä, ei pääsopimukseen sisältyvä välityslauseke voine olla esteenä sille, että tuomioistuin tutkii riidan koko laajuudessaan. Välityssopimusta tulkittaessa tulee kiinnittää huomiota muun ohella mahdollisuuteen ratkaista riita kaikilta osin, samoin kuin mahdollisuuteen ratkaista toisiinsa läheisesti liittyvät riidat samassa tai ainakin samanlaisessa menettelyssä (jo mainittu Koulun teos, s. 191 sekä Gustaf Möller: Välityssopimuksen tekemisestä ja tulkinnasta, Defensor Legis 1984, s. 369 - 370 ja 374).

Riidatonta on, että kilpailurikkomukseen perustuva vahingonkorvausvaatimus voidaan ratkaista välimiesmenettelyssä. Riitaa on tältä osin pelkästään siitä, kattavatko edellä mainituissa toimitussopimuksissa olevat välityslausekkeet myös nyt esillä olevat korvausvaatimukset. Edelleen riidatonta on, että Kemira on toimittanut M-yhtiöille vetyperoksidia muun muassa edellä jo mainittujen toimitussopimusten perusteella. Selvää on, että Kemira ei olisi ilman toimitussopimuksia tai kirjallisina todisteina esitettyjä peroksidin hintavahvistuksia (todisteet V18. - V20.) toimittanut M-yhtiöille vetyperoksidia.

Kuten todistajana kuullun, vetyperoksidikaupasta M-yhtiöissä vastanneen Nygårdin kertomuksesta ilmenee M-yhtiöt eivät toimitussopimuksia solmiessaan ole olleet tietoisia siitä, että Kemira oli mukana vetyperoksidikartellissa. Vuoden 1994 toimitussopimusta tehtäessä ei Nygårdin mukaan välityslausekkeesta ollut puhuttu mitään, vaan sopimukseen oli otettu vanha muotoilu, joka jo oli ollut Kemiran kanssa käytössä. Kun toimitussopimusta 1.6.1987 (todiste V2.) oli solmittu, oli käyty neuvotteluja myös välityslausekkeesta. Viimeksi mainitussa sopimuksessa on ollut saman sisältöinen välityslauseke kuin toimitussopimuksessa 17.1.1994.

Käräjäoikeus toteaa, että välimiesmenettely perustuu sopimusvapauteen. Välimiesmenettelyssä on kyse siitä, että asianosainen luopuu oikeudestaan saada tietty riita tuomioistuimen ratkaistavaksi. Riidan osapuolet voivat siten sopimusvapauden rajoissa selvittää keskinäiset erimielisyytensä sopivaksi katsomallaan tavalla. Koska välityssopimus on lain mukaan tehtävä kirjallisesti, sopimuksiin sisältyvän välityslausekkeen sanamuotoa on riitatilanteessa pidettävä merkitykseltään keskeisenä.

Käräjäoikeudessa on esitetty käräjäoikeuden toimivallan puolesta ja vastaan varteenotettavaa näyttöä.

Nyt kysymyksessä olevissa välityssopimuksissa sopimuksen osapuolet ovat sopineet, että "erimielisyydet tämän sopimuksen tulkinnassa ja soveltamisessa" tai "tästä sopimuksesta johtuvat riidat" ratkaistaan välimiesmenettelyssä. Kysymys on ollut vakiomuotoisista lausekkeista eikä toimitussopimuksissa ole sen tarkemmin täsmennetty välityssopimuksen ulottuvuutta. Nygårdin kertomuksesta on pääteltävissä, että osapuolet eivät vuoden 1994 ja 1995 toimitussopimuksia solmiessaan ole kiinnittäneet huomiota niissä oleviin välityslausekkeisiin. Hänen kertomuksellaan on kuitenkin tullut näytetyksi se, että asianosaiset eivät ainakaan nimenomaisesti ole sopineet, että välityssopimukset koskisivat myös mahdollisia kilpailurikkomukseen perustuvia vahingonkorvausvaatimuksia. Tätä käsitystä on omiaan tukemaan myös se, että toimitussopimuksissa on ollut erilaiset välityslausekkeet siltä osin, minkälaisessa kokoonpanossa riitaisuudet tuli käsitellä.

Kysymys on ollut tasapuolisten elinkeinonharjoittajien välillä tehdyistä välityssopimuksista. Kartelli on ollut salainen, joten M-yhtiöt eivät ole voineet toimitussopimuksia tehdessään tarkoittaa sitä, että rikkomukseen perustuvat korvausvaatimukset ratkaistaisiin välimiesmenettelyssä. Kanne ei perustu välittömästi toimitussopimuksiin tai niiden ehtojen rikkomiseen, vaan asiassa on vaadittu vahingonkorvausta siitä ylihin-

nasta, jonka M-yhtiöt ovat maksaneet sen johdosta, että Kemira kuului toimitussopimusten voimassaoloaikana salaiseen kartelliin.

Edellä jo selostetun Korkeimman oikeuden ratkaisun KKO 2008:102 sisältämän oikeusohjeen mukaan silloinkin, kun osakassopimuksen rikkominen toteutti rikoksen tunnusmerkistön, siitä johtuva korvausvaatimus oli yksityisoikeudellinen riita-asia, josta asianosaiset voivat sopia ja joka voitiin ratkaista välimiesmenettelyssä. Toisin kuin sanotussa tapauksessa, nyt esillä olevassa asiassa CDC:n vahingonkorvausvaatimustensa perusteeksi esittämistä seikoista ilmenee, että vaatimukset eivät perustu toimitussopimuksessa sovittuihin ehtoihin tai niiden rikkomiseen, vaan M-yhtiöiden Kemiralle kartellin johdosta vetyperoksidista maksamaan ylihintaan. CDC:n vaatimukset eivät siten välittömästi perustu toimitussopimuksiin, vaan siihen, että Kemira on ollut osapuolena kilpailunvastaisissa sopimuksissa. Edellä jo lausutuin tavoin M-yhtiöt eivät ole toimitussopimuksia tehdessään tarkoittaneet sitä, että nyt kysymyksessä olevan kaltaiset korvausvaatimukset ratkaistaisiin välimiesmenettelyssä. Heidän ei ole myöskään näytetty sitoutuneen tällaiseen yhteisymmärryksessä Kemiran kanssa. Sanotut seikat huomioon ottaen käräjäoikeus päätyy siihen, että kanne ei varsinaisesti koske miltään osin toimitussopimusten tulkintaa ja soveltamista eikä vahingonkorvausvaatimuksessa ole kysymys sellaisesta toimitussopimuksesta johtuvasta välittömästä riidasta, joka olisi sovittu ratkaistavaksi välimiesmenettelyssä.

Edellä lausutuilla perusteilla käräjäoikeus katsoo, ettei kanteessa tarkoitetussa asiassa ole kysymys miltään osin toimitussopimuksista johtuvista riitaisuuksista. Käräjäoikeus on toimivaltainen käsittelemään asian.

Vahingonkorvausvaatimuksen vanhentuminen

Tämän jälkeen asiassa on kysymys siitä, onko CDC:n väitetty vahingonkorvaussaatava vanhentunut ensisijaisen kanneperusteen eli muuhun kuin sopimussuhteeseen perustuvan vastuun perusteella.

Vanhentumisen sääntelystä

Kilpailunrajoituslain 18 a §:n (303/1998) 1 momentin mukaan elinkeinonharjoittaja, joka tahallaan tai huolimattomuudesta rikkoo 4 - 7 §:ssä säädettyä kieltoa tai kilpailuneuvoston päätöstä, jossa kilpailuneuvosto on katsonut, että kilpailunrajoituksella on 9 §:ssä tarkoitettuja vahingollisia vaikutuksia, on velvollinen korvaamaan toiselle elinkeinonharjoittajalle aiheuttamansa vahingon. Saman pykälän 3 momentin mukaan oikeus korvaukseen vanhenee, jollei korvauskannetta ole pantu vireille viiden vuoden kuluessa siitä, kun elinkeinonharjoittaja sai tiedon tai hänen olisi pitänyt saada tieto vahingon ilmenemisestä.

Vahingonkorvauslain 7 lukuun aikaisemmin sisältyneen 2 §:n (412/1974) mukaan vahingonkorvausta oli vaadittava kymmenen vuoden kuluessa vahingon tapahtumisesta, ellei lyhyempää vanhentumisaikaa ollut säädetty. Korkeimman oikeuden ratkaisun KKO 2013:9 mukaan säännöstä tulkittiin vakiintuneesti niin, että vanhentumisaika alkoi kulua siitä, kun aiheutunut vahinko oli tullut havaittavaksi. Edellä selos-

tettu vahingonkorvauslain 7 luvun 2 § kumottiin 1.1.2004, kun vanhentumislaki tuli voimaan. Vanhentumislain 21 §:n 3 momentin siirtymäsäännöksen mukaan ennen lain voimaantuloa syntynyt saatava ei vanhentunut kolmen vuoden pituisen siirtymäkauden aikana, elleivät sekä aikaisemman lainsäädännön että uuden lain mukaiset vanhentumisen edellytykset täyttyneet. Kuten lain esitöissäkin todetaan, on selvää, ettei jo aikaisemman lain aikana vanhentunut velka voi lainuudistuksen johdosta syntyä uudestaan (HE 187/2002 vp s. 75).

Vanhentumislain 2 §:n 1 momentin mukaan jos muussa laissa on tästä laista poikkeavia erityissäännöksiä velan vanhentumisajasta tai muusta vanhentumiseen liittyvästä seikasta, noudatetaan niitä tämän lain sijasta. Jos velkoja voi esittää vaatimuksia eri vastuuperusteiden nojalla, erityissäännöksen mukainen vanhentumisaika koskee vain kyseisessä laissa tarkoitetusta perusteesta johtuvaa velkaa. Saman pykälän 3 momentin mukaan mitä 1 momentissa säädetään, koskee soveltuvin osin erityissäännöstä, jonka mukaan velkaa koskeva kanne on pantava vireille määräajassa. Kanneaika voidaan kuitenkin katkaista vain 11 §:ssä tarkoitetulla katkaisutoimella. Jos velkoja on menettänyt kanneoikeutensa, velka katsotaan vanhentuneeksi niin kuin tässä laissa säädetään. Lain 4 §:n mukaan velka vanhentuu kolmen vuoden kuluttua 5 – 7 §:ssä tarkoitetusta ajankohdasta, jollei vanhentumista ole sitä ennen katkaistu. Lain 7 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan vahingonkorvauksen tai muun hyvityksen vanhentumisaika alkaa kulua muuhun kuin sopimussuhteeseen perustuvassa vahingonkorvauksessa siitä, kun vahingonkärsijä on saanut tietää tai hänen olisi pitänyt tietää vahingosta ja siitä vastuussa olevasta. Saman pykälän 2 momentin mukaan vahingonkorvauksen tai muun 1 momentissa tarkoitetun velan vanhentuminen on kuitenkin katkaistava ennen kuin kymmenen vuotta on kulunut sopimusrikkomuksesta taikka vahinkoon johtaneesta tai edun palautuksen perustana olevasta tapahtumasta.

Käräjäoikeuden johtopäätökset vanhentumisajan alkamisesta

Kilpailunrajoituslain siirtymäsäännöksen mukaan lain 18 a §:ää sovelletaan lain voimaantulon jälkeen toteutettuihin kilpailunrajoituksiin ja lain voimaantulon jälkeen annettujen kilpailuneuvoston päätösten rikkomiseen. Laki on tullut voimaan 1.10.1998.

Riidatonta on, että kilpailunrajoituslain 18 a § soveltuu tässä tapauksessa 1.10.1998 lähtien. Riitaa on siitä, soveltuuko mainittu pykälä vaatimuksiin vahingosta ajalta ennen lainkohdan voimaantuloa. Kuten edellä on jo todettu, siirtymäsäännöksen mukaan lain 18 a §:ää sovelletaan voimaantulon jälkeen toteutettuihin kilpailunrajoituksiin. Komission päätöksen mukaan Kemira on osallistunut EU:n kilpailusääntöjen rikkomiseen 31.1.1994 ja 31.12.2000 välisenä aikana. Voimaantulosäännöksessä ei ole säädetty lain taannehtivuudesta. Nyt voimassa olevan kilpailulain (948/2011) säätämiseen johtaneissa esitöissä todetaan, että jos kilpailunrikkomus on alkanut vanhan lain aikana ja jatkunut tämän lain voimaantulon jälkeen, vanhan lain aikaiseen rikkomukseen sovelletaan vanhan lain säännöksiä ja tämän lain voimaantulon jälkeen tapahtuneeseen osaan rikkomuksesta sovelletaan tämän lain säännöksiä. Selvyyden vuoksi on syytä todeta, että siirtymäsäännös kattaa myös 20 §:ssä tarkoitetut kilpailunrajoituksilla aiheutetut vahingot. Tämä vastaa

vahingonkorvausoikeudessa yleisesti sovellettavaa pääsääntöä (HE 88/2010 vp s. 83). Ottaen huomioon siirtymäsäännöksen sanamuoto sekä myös nyt voimassa olevassa laissa tältä osin esitöissä todettu, siirtymäsäännöksestä ilmenevän mukaisesti kilpailunrajoituslain 18 a §:ää voidaan soveltaa vasta 1.10.1998 jälkeen toteutettuihin kilpailunrajoituksiin. Tätä arviointia ei muuta toiseksi se, että kirjallisena todisteena esitetyn komission päätöksen (todiste K1.) mukaa komissio on katsonut salaisten yhteistyöjärjestelyjen kokonaisuuden muodostaneen jatkuvan ja yhtenäisen perustamissopimuksen 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan rikkomisen perustellen sitä sillä, että vetyperoksidia ja natriumperboraattia koskevien eri sopimusten ja yhdenmukaistettujen menettelytapojen välinen yhteys oli ollut sellainen, että niiden erottaminen eri rikkomisiksi olisi ollut keinotekoista.

Vanhentumislain esitöiden (HE 187/2002 vp s. 39 - 41) mukaan eri lakeihin perustuvia vanhentumisaikoja ei sovelleta samanaikaisesti, vaan sovellettavaksi tulee ainoastaan erityissäännöksen mukainen määräaika. Lain 2 pykälän 3 momentin osalta todetaan, että kanneajan ohella ei siten sovelleta vanhentumislain keskeytettävissä olevia vanhentumisaikoja. Niiltä osin, joissa kanneaikaa koskevassa erityissäännöksessä ei ole nimenomaista poikkeavaa sääntöä, vanhentumislakia sovelletaan täydentävänä. Kanneajan umpeutumisen jälkeen velka katsotaan vanhentuneeksi ja siihen sovelletaan 14 - 20 §:ää.

Käräjäoikeus toteaa, että vanhentumislain esitöiden mukaan on selvää, että vanhentumista koskeva erityisnormi eli tässä tapauksessa kilpailunrajoituslain 18 a §:n 3 momentti estää kokonaan vanhentumislain mukaisen vanhentumisajan soveltuvuuden 1.10.2008 jälkeiseltä ajalta. Näin ollen asiassa on sanotun ajankohdan jälkeen arvioitava ainoastaan sitä, onko kanne nostettu viidessä vuodessa pykälässä säädetyin tavoin. Sitä vastoin tätä edeltävältä ajalta asiassa on arvioitava ensin sitä kumpi säännös, vahingonkorvauslain 7 luvun 2 § (412/1974) vai vanhentumislaki tulee sovellettavaksi.

CDC on väittänyt, että vahinkoa oli ensiksikin aiheutunut ajalla 1.2.1994 - 30.9.1998. Tuolloin noudatetun oikeusohjeen mukaan Kemiraan kohdistettujen vaatimusten vanhentuminen on alkanut siitä, kun aiheutunut vahinko oli tullut havaittavaksi (ks. KKO 2013:9). Jäljempänä selostettavin tavoin vahinko on tullut havaittavaksi komission päätöksen 3.5.2006 jälkeen. Näin ollen vanhentumislain siirtymäsäännökset huomioon ottaen, kun aikaisemman lainsäädännön vanhentumisen edellytykset eivät 1.1.2004 ole olleet täyttyneet, asiassa tulee tältä osin sovellettavaksi vanhentumislain 4 ja 7 §.

Tämän jälkeen asiassa on ratkaistava se, onko CDC:n vahingonkorvausvaatimus vanhentunut sillä perusteella, että kannetta ei ole nostettu kilpailunrajoituslain 18 a §:n 3 momentissa säädetyssä viidessä vuodessa tai vanhentumislain 4 §:n mukaisessa kolmessa vuodessa. Ensiksi mainitun lain mukaisesti oikeus korvaukseen ajalta 1.10.1998 - 31.3.2002 on vanhentunut, jollei korvauskannetta ole pantu vireille viiden vuoden kuluessa siitä, kun M-yhtiöt saivat tiedon tai niiden olisi pitänyt saada tieto vahingon ilmenemisestä. Jälkimmäisen lain 7 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaisesti oikeus korvaukseen ajalta 1.2.1994 - 30.9.1998 on vanhentunut, jollei vanhentumista ole sitä ennen katkaistu

kolmessa vuodessa siitä, kun M-yhtiöt saivat tietää tai niiden olisi pitänyt tietää vahingosta ja siitä vastuussa olevasta.

Vanhentumislain 7 §:n 1 momentin 3 kohtaa tulkittaessa lähtökohtana on, niin kuin lain esitöissäkin (HE 187/2002 vp s. 45 - 52) on todettu, että vahingonkorvausvelan vanhentumisesta säädetty kolmen vuoden vanhentumisaika alkaa kulua siitä, kun velkoja voi esittää vaatimuksensa. Merkitystä ei voida antaa sille, milloin mahdollista oikeudenkäyntiä varten tarvittavat todisteet on saatu tai milloin vaadittava korvausmäärä on täsmentynyt. Lisäksi huomiota on kiinnitettävä myös siihen, mitä kysymyksessä olevassa asemassa olevan vahingonkärsijän tulisi ymmärtää ja miten hänen tulisi toimia. Vahingonkärsijälle on perusteltua asettaa selonottovelvollisuus. Asiantuntijan kyky havaita ja arvioida poikkeaa olennaisesti tavallisesta vahingonkärsijästä.

Kemiran mukaan vanhentuminen oli alkanut vuonna 1995 sillä perusteella, että M-yhtiöiden olisi pitänyt tietää kirjallisena todisteena esitetystä professori Gehrigin lausunnosta (todiste K8.) ilmenevästä noin 80 prosentin ylihinnasta jo vuonna 1995.

Kirjallisena todisteena esitetystä komission päätöksestä 3.5.2006 (todiste K1.) ilmenee, että rikkominen oli alkanut 31.1.1994. Komissio on todennut kyseessä olleen salaisen suunnitelman. Komission ensimmäiset toimenpiteet asiassa on suoritettu vasta vuonna 2003. Todisteena esitetty Gehrigin lausunto on laadittu huhtikuussa 2011. Lausunnossa esitetty selvitys perustuu siten vasta jälkikäteen tehtyihin laskelmiin. Nämä seikat huomioon ottaen M-yhtiöt eivät ole vielä vuonna 1995, runsas vuosi rikkomuksen alkamisen jälkeen voineet tulla tietoisiksi kartellista ja sen aiheuttamasta vahingosta. Vanhentuminen ei ole alkanut kulua vuonna 1995.

Kemiran mukaan vanhentuminen oli alkanut ainakin huhtikuussa 2003, jolloin Chemical Week -nimisessä julkaisussa oli 23.4.2003 ollut artikkeli "Bryssel tarkastaa viisi yritystä epäiltynä hinnoittelusta sopimisesta" (kirjallinen todiste V8.). Artikkelin mukaan Euroopan komissio oli tehnyt tarkastuksen nimeltä mainittuun viiteen yritykseen osana tutkimusta, joka koski epäiltyä hinnoista sopimista useilla markkinoilla. Tarkastuksen tarkoituksena oli varmistaa, oliko olemassa todisteita epäillystä hinnoista sopimisesta, markkinoiden ja asiakkaiden jakamisesta ja luottamuksellisten myyntitietojen vaihdosta. Artikkelissa on mainittu yhtenä tuotteena vetyperoksidi.

Edelleen kirjallisena todisteena esitetystä lehdistötiedotteesta 14.4.2003 koskien kemiansektorin tarkastuksia (todiste V9.) ilmenee, että Euroopan komission kilpailuasioiden tiedottaja on tuolloin vahvistanut suoritetuksi edellisessä kappaleessa jo kerrotun tarkastuksen. Kyseessä oli ensimmäinen askel komission tutkimuksessa, joka koski epäiltyä kilpailuoikeuden vastaista toimintaa useasta Euroopan maista oleviin tuottajiin liittyen. Tiedotteen mukaan tutkimus oli alkuvaiheessa eikä ratkaissut tutkinnan lopputulosta.

Todistajana kuultu Nygård on kertonut, että Chemical Week oli lehtenä tuttu ja hän oli nähnyt todisteeksi V8. nimetyn artikkelin. Nygård on

huomauttanut, että artikkelissa ei ollut mainittu Kemiraa ja artikkelista muutoinkin sai sellaisen kuvan, että se koski Keski-Eurooppaa.

Kirjallisena todisteena esitetystä selvityksestä M-yhtiöiden vetyperoksiditoimittajista (todiste K26.) ilmenee, että muun muassa Solvay ja Degussa -nimiset yhtiöt ovat toimittaneet M-yhtiöille vetyperoksidia vuosina 1994 ja 1996 - 2002. Kyseisiin yhtiöihin on tehty edellä jo mainittu tarkastus.

Käräjäoikeus toteaa, että edellä selostetuissa Chemical Week -lehden artikkelissa tai lehdistötiedotteessa ei ole ollut mainintaa Kemirasta. Näistä ei muutoinkaan ilmene mitään sellaista, minkä perusteella olisi pitänyt tulla tietoiseksi juuri Kemiran osallisuudesta kartelliin. Nygård ei ole vielä tuossa vaiheessa ollut tietoinen, että Kemiraa edes epäiltiin rikkomuksesta. Tiedotteenkin mukaan tutkimus on ollut vasta alkuvaiheessa. Nämä seikat huomioon ottaen M-yhtiöt eivät ole vielä vuonna 2003 voineet tulla tietoisiksi Kemiran osallisuudesta kartelliin ja sen aiheuttamasta vahingosta. Vanhentuminen ei ole alkanut kulua vuonna 2003.

Kemiran mukaan vanhentuminen oli alkanut viimeistään komission tammikuussa 2005 antaman väitetiedoksiannon jälkeen.

Kirjallisena todisteena on esitetty yle.fi verkkosivuilla 31.1.2005 YLE Uutiset -alla ollut artikkeli "Kemiraa epäillään kilpailurikkomuksesta" (todiste V10.). Uutisessa on todettu muun muassa, että komission väitetiedoksiannon mukaan epäily koski Kemiran vetyperoksiditoimintaa vuosina 1994 - 2001. Komissio epäili 17:n muun eurooppalaisen kemikaaliyrityksen syyllistyneen kartellin rakentamiseen vetyperoksidin valmistuksessa ja markkinoinnissa. Komissio epäili, että yritykset olivat sopineet hinnoista, vaihtaneet keskenään tietoja hinnoista ja myyntimääristä sekä sopineet tuotantokapasiteetin pudottamisesta.

Kirjallisena todisteena on myös esitetty Kemiran pörssitiedote 31.1.2005 (todiste V11.). Tiedote on otsikoitu "Kemiralle komission väitetiedoksianto". Tiedotteen mukaan yhtiö oli saanut Euroopan unionin komissiolta väitetiedoksiannon koskien vetyperoksidiliiketoimintaa. Väitetiedoksiannon mukaan Kemiran epäiltiin rikkoneen EU:n kilpailulainsäädäntöä vuosina 1994 - 2001. Myös Kemiran verkkosivuilla (todiste V12.) on 31.1.2005 ollut vastaava tieto siitä, kuinka yhtiö oli saanut komission väitetiedoksiannon.

Todistajana kuultu Nygård on kertonut kuulleensa huhuja Kemiran vuonna 2005 saamasta väitetiedoksiannosta. Kyse oli ollut jonkun rikkomuksen epäilyksestä. Asia ei kuitenkaan ollut ollut vakavana keskustelun aiheena eikä läsnäolijat olleet tunnustaneet olleensa mukana kartellissa.

Väitetiedoksiannon tarkoituksena on antaa tutkinnassa olevalle ja kilpailurikkomuksesta epäillylle yritykselle tiedot rikkomuksesta, josta sitä epäillään. Väitetiedoksiannon on pidettävä sisällään kaikki merkitykselliset tosiseikat ja oikeudelliset johtopäätökset, joita komissio on tehnyt. Tähän mennessä komissio on tullut siihen tulokseen, että tapaus mitä suurimmalla todennäköisyydellä on kilpailuoikeuden piiriin kuuluva ja

kilpailuoikeuden normistoa loukkaava. Väitetiedoksianto on asian käsittelyn kannalta erittäin tärkeä asiakirja. Komissio saa nimittäin asian käsittelyn päättävässä virallisessa päätöksessään ottaa huomioon vain sellaiset yritystä vastaan esittämänsä väitteet, jotka se on maininnut tiedoksiannossa (Marjo Ojala: EU-kilpailuoikeus, 2011, s. 314; Kari Joutsamo ym.: Eurooppaoikeus, 2000, s. 565 - 566 sekä Kirsi ja Timo Leivo: Euroopan yhteisön kilpailuoikeus, 1997, s. 371).

Korkeimman oikeuden ennakkopäätöksessä KKO 2012:18 on ollut kysymys saamisen vanhentumisesta. Korkein oikeus on lausunut ratkaisunsa perusteluissa muun muassa, että pelkästään epäily maksun aiheettomuudesta ei merkitse, että Verohallinnon olisi pitänyt selvityksen nojalla tietää luovutuksen tapahtuneen menettelyllä, joka perustaa siihen osallistuneille henkilöille henkilökohtaisen vahingonkorvausvastuun.

Edellä mainituissa väitetiedoksiantoa koskevissa uutisoinneissa on todettu, että Kemiraa epäiltiin kartellirikkomuksesta. Komissio on siis epäillyt Kemiran rikkoneen EU:n kilpailulainsäädäntöä harjoittamassaan vetyperoksidiliiketoiminnassa vuosina 1994 - 2001. Koska kysymys on vasta ollut epäilystä, ei tämä merkitse sitä, että M-yhtiöiden olisi pitänyt edellä esitetyn selvityksen nojalla vielä tuolloin tietää Kemiran tosiasiassa olleen osallisena kartelliin. Tämän vuoksi ei voida katsoa, että M-yhtiöiden olisi selvityksen perusteella pitänyt tietää vahingosta ja siitä vastuussa olevista. Muutakaan perustetta vanhentumisen tueksi ei tältä osin ole esitetty. Vanhentuminen ei ole alkanut kulua tammikuussa 2005.

CDC on katsonut, että vanhentumisaika oli alkanut aikaisintaan 27.8.2007, jolloin komission 3.5.2006 antama kartellipäätös julkaistiin. Kuten edellisestä lauseesta voidaan jo havaita komission päätöstä ei ole julkaistu 3.5.2006, vaan komissio julkaisi päätöksestä ainoastaan tiedotteen. Kirjallisena todisteena esitetystä tiedotteesta (todiste K17.) ilmenee komission määränneen valkaisukemikaalikartellista sakkoja seitsemälle yhtiölle, joista yksi oli Kemira. Tiedotteen mukaan kyseiset yhdeksän yhtiötä olivat vaihtaneet liiketoiminnallisesti merkittäviä ja luottamuksellisia tietoja, rajoittaneet tuotantoa, jakaneet markkinaosuuksia ja asiakkaita sekä sopineet vetyperoksidin ja perboraatin (tavoite)hinnoista ja valvoneet niitä Euroopan talousalueella vuosina 1994 - 2000.

Edellä jo selostetun perusteella on pääteltävissä, että M-yhtiöt ovat viimeistään vuodesta 2005 lähtien olleet tietoisia siitä, että Kemiraa epäiltiin kartellirikkomuksesta. Tämä huomioon ottaen M-yhtiöiden on edellä selostetusta komission tiedotteesta pitänyt havaita Kemiran tosiasiassa olleen osallisena kartellissa. Tiedotteen mukaan rikkomus oli tapahtunut vuosina 1994 - 2000. Esitetty selvitys osoittaa, että vetyperoksidikauppa M-yhtiöiden ja Kemiran välillä oli jatkunut useita vuosia ja kysymys on siten ollut huomattavasta kaupankäynnistä. M-yhtiöiden on pitänyt tietää, että kartelliin osallistuminen voi perustaa rikkomukseen osallistuneille vahingonkorvausvelvollisuuden. Kuten edellä on jo lausuttu, vahingonkärsijälle on perusteltua asettaa selonottovelvollisuus ja häneltä edellytetään tavanomaista aktiivisuutta vahingon ja siitä vastuussa olevan selvittämiseksi. Näin etenkin tässä tapauksessa, kun M-yhtiöillä

on asemansa perusteella ollut asiantuntemusta vetyperoksidimarkkinoista. Selvää on, että korvausmäärän selvittäminen tällaisessa tapauksessa vie aikaa, mutta harkittaessa vanhentumisen alkamisen ajankohtaa merkitystä ei voida antaa sille, milloin vaadittava korvausmäärä täsmentyy. Näin ollen käräjäoikeus päätyy siihen, että M-yhtiöiden on täytynyt komission päätöksen jälkeen 3.5.2006 saada riittävät tiedot vahingonkorvausvaatimuksensa perustana olevista olennaisista seikoista. Vanhentumisen alkamisen ajankohta on ollut komission päätöksen antopäivä 3.5.2006 eikä vasta päätöksen julkaisemishetki 27.8.2007.

Vanhentumisen katkaisemista koskevat säännökset

Kuten edellä on jo todettu, kilpailunrajoituslain 18 a §:n 3 momentin mukaan oikeus korvaukseen vanhenee, jollei korvauskannetta ole pantu vireille viiden vuoden kuluessa siitä, kun elinkeinonharjoittaja sai tiedon tai hänen olisi pitänyt saada tieto vahingon ilmenemisestä. Vanhentumislain 10 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan velan vanhentuminen katkeaa jos velkoja vaatii velalliselta suoritusta tai muutoin muistuttaa velallista velasta. Pykälän 2 momentin mukaan velan vanhentumisen katkaiseminen edellyttää, että velka yksilöidään katkaisutoimessa. Jos kysymys on 7 §:ssä tarkoitetusta vahingonkorvauksesta tai hyvityksestä, velkojan tekemästä muistutuksesta on käytävä ilmi velan peruste ja määrä kohtuudella vaadittavalla tavalla, jolleivät ne ole velallisen tiedossa.

Käräjäoikeuden johtopäätökset

Vanhentumislain esitöiden (HE 187/2002 vp s. 56) mukaan vanhentumisen katkaisemisella pyritään ensisijaisesti varmistamaan se, että velallinen tietää omasta suoritusvelvollisuudestaan. Tavoitteena ei ole velan määrän tai velkasuhteen muun sisällön tarkka selvittäminen katkaisuhetkellä. Esitöissä todetaan edelleen (s. 57), että korvausvelan tai muun hyvityksen osalta on velallisen kannalta tarpeen, että hän voi velkojan ilmoituksen perusteella arvioida vaatimuksen oikeellisuutta, hankkia omia selvityksiään ja varautua myös maksuvelvollisuutensa täyttämiseen. Tällaisessa tapauksessa velkojan olisi ilmoitettava velan perusteena olevat tosiseikat sekä velan arvioitu määrä muistutushetkellä. Vahingon määrän osalta ei kuitenkaan vaadita tarkkaa rahamäärää. Liitännäisvaatimuksia kuten viivästyskorkoa ei tarvitse ilmoittaa. Esitöissä viitataan vielä korkolain 7 §:ssä omaksuttuihin periaatteisiin sen suhteen, mitä velan määrän ilmoittamisen osalta kohtuudella voidaan vaatia. Viimeksi mainitun säännöksen esitöiden (HE 109/1981 vp s. 21) mukaan tässä harkinnassa on kiinnitettävä huomiota muun muassa molempien osapuolten asiantuntemukseen ja heidän taloudellisiin ja organisatorisiin mahdollisuuksiinsa selvittää asia.

Todistajana kuultu, Kemiran lakiasiainjohtaja Hakkila on kertonut, että Kaikkonen oli ottanut häneen yhteyttä lokakuun alussa 2008 ehdottaen tapaamista 10.10.2008 sen johdosta, että M-yhtiöt halusivat kertoa näkemyksiään Kemiran saamasta sakosta. Tapaamisessa Kaikkonen oli käynyt läpi powerpoint-esityksen (todiste V22.). Korvausvaatimusta ei ollut esitetty lainkaan. Kaikkonen oli todennut, että he eivät halunneet puhua mistään määrästä. Hakkila oli saanut asiantuntijalausunnon (to-

diste V23.) pois lähtiessään. Lausunnon sivulla 14 mainittua liitettä 2 ei ollut luovutettu silloin eikä myöhemminkään. Tapaamisessa 10.10.2008 mistään ei ollut käynyt ilmi vahingonkorvauksen määrä ja tapaamisen päätarkoituksena oli ollut se, miten asiassa edettäisiin. Osapuolet olivat sopineet, että Kemira vastaa esitettyyn lokakuun loppuun mennessä ja näin oli tehty. Tapaamisen 30.4.2009 osalta Hakkila on kertonut Kaikkosen ilmoittaneen, että heille oli tullut tarve jättää virallinen vaade. Viimeksi mainittu tapaaminen oli ensimmäinen kerta, kun Kemiralle oli ilmoitettu vaatimuksen määrä.

Todistajana kuultu, Metsäliitto-konsernin lakiasiainjohtaja Kaikkonen on kertonut, että 10.10.2008 tapaamisen aikaan tiedot olivat olleet vielä aika puutteelliset. Metsäliitto oli tehnyt omat alustavat laskelmat ja powerpoint-esityksessä oli ensin ollut luku vahingon määrästä, mutta se oli otettu pois. Tilaisuutta ei kuitenkaan olisi järjestetty, ellei kyse olisi ollut olennaisista summista, kymmenistä miljoonista. Luonnollisesti Hakkila oli kysynyt summaa. Sähköpostista (todiste V25.) Kaikkonen on lausunut, että täsmennetty vaade olisi saattanut aiheuttaa tiedottamisvastuun Kemirassa. Se oli myös esitetty varmuuden vuoksi vanhentumisenkin kannalta. Vahingonkorvausvaatimuksista 29.4.2009 (todisteet K5. ja K6.) Kaikkonen on lausunut, että oli haluttu jälkeenpäin varmistaa, että arkistosta löytyi oikeanlaiset paperit siitä, että vaade oli annettu tiedoksi.

Kuten jo edellä selostettujen Hakkilan ja Kaikkosen kertomuksista käy ilmi, kirjallisena todisteena esitetyssä powerpoint-esityksessä (todiste V22.) ei ole esitetty tarkkaa vahingon määrää. Esityksestä kuitenkin selkeästi ilmenee se, että Metsäliiton käsityksen mukaan Kemiran menettelystä oli aiheutunut sille Kemiran vastuulla olevaa vahinkoa ja että sitä tultaisiin vaatimaan. Esityksessä on todettu, että vahingon määrää oli mahdollista arvioida usealla eri tavalla (differenssiteoria, hintavertailu, kustannuskehitys, oletukset kartellien hintaa nostavista vaikutuksista). Esityksen mukaan "Metsäliitto on tehnyt omat laskelmansa em. tavoin, jotka johtavat [ ] meuron vahinkoon". Esityksessä on myös mainittu, että Metsäliitto antoi ulkopuolisen selvityksen Kemiran käyttöön ja Kemiraa pyydettiin tekemään oma arvionsa kartellin aiheuttamasta vahingosta. Kirjallisena todisteena esitetyssä asiantuntijalausunnossa (todiste V23.) ei myöskään ole esitetty vahingon tarkkaa määrää, mutta siinäkin on ilmoitettu, että Metsäliitolla oli oikeudelliset perusteet vaatia vahingonkorvausta Kemiralta siitä, että Kemira oli osallistunut vetyperoksidikartelliin ja aiheuttanut siten taloudellista vahinkoa Metsäliitolle. Vaadittavan korvausmäärän suuntaa-antavana tasona voitiin pitää noin "[...] miljoonaa euroa".

Korkeimman oikeuden ennakkoratkaisussa KKO 2012:75 on ollut kysymys siitä, oliko kiinteistön kaupasta johtuvan hinnanalennuksen ja vahingonkorvauksen sekä niihin liittyvien kulukorvausten vanhentuminen katkaistu velan vanhentumisesta annetun lain 10 §:n 2 momentissa edellytetyllä tavalla. Ratkaisun perustelujen mukaan Aki P oli kauppakirjassa ilmoittanut ostavansa kiinteistön vakituiseksi asunnokseen ja ryhtyvänsä käyttämään sitä omana vakituisena asuntonaan. Aki P oli saanut tietää rakennuksen käyttötarkoituksen rajoituksesta maaliskuussa 2005. Aki P oli 15.4.2005 Aili M:lle lähettämässään kirjeessä todennut vaativansa kauppahinnan alentamista siihen määrään, että se vas-

tasi kiinteistön arvoa loma-asuntona. Christina V:lle lähettämässään kirjeessä hän oli viitannut siihen, että Christina V:n oli korvattava hänelle vahinko, joka johtui siitä, ettei kiinteistö vastannut sitä arvoa, mitä oli sovittu. Vanhentumislain 10 §:n 2 momentin mukaan vahingon tai hyvityksen määrä oli ilmoitettava kohtuudella vaadittavalla tavalla. Tarkan rahamäärän ilmoittamista ei siinä edellytetty. Aki P oli kirjeissään ilmoittanut perusteen sille, miten Aili M:ltä vaadittavan hinnanalennuksen ja Christina V:ltä vaadittavan vahingonkorvauksen määrä muodostui. Aki P:n ilmoittama peruste oli tällaisessa tapauksessa tavanomainen. Määrän tarkempi arviointi edellytti kiinteistöalan asiantuntemusta, mitä Aki P:llä tai hänen asiamiehellään ei ollut selvitetty olleen. Arvion hankkimista tässä vaiheessa, kun Aki P oli muilla toimenpiteillä pyrkinyt vähentämään haitan vaikutuksia, ei voitu pitää perusteltuna. Aili M:llä myyjänä oli ollut tällä perusteella yhtäläiset mahdollisuudet arvioida ja selvittää hinnanalennuksen määrää. Christina V oli taas alan asiantuntemuksensa perusteella voinut arvioida vaatimuksen määrää. Näin ollen Korkein oikeus katsoi, että vaadittavan hinnanalennuksen ja siihen perustuvan vahingonkorvauksen määrä oli kirjeessä ilmoitettu vanhentumisen katkaisutoimelta edellytettävällä kohtuudella vaadittavalla tavalla.

Kuten edellä on jo todettu, tarkan rahamäärän ilmoittamista ei vanhentumisen katkaisemisessa edellytetä. Metsäliitto on 10.10.2008 tapaamisessa ilmoittanut Kemiralle sen olevan vastuussa siitä vahingosta, joka Metsäliitolle oli aiheutunut Kemiran syyllistyttyä kiellettyyn kilpailunrajoitukseen vetyperoksidin markkinoilla. Sinänsä Hakkilan kertomuksestakin käy ilmi, että hän on ollut tietoinen siitä, että sanotussa tapaamisessa oli ollut kysymys kartellista. Vetyperoksidikaupan M-yhtiöiden ja Kemiran välillä on selvitetty jatkuneen useita vuosia ja kysymys on ollut huomattavasta kaupankäynnistä. Uskottavaa on, että määrän tarkempi arviointi on edellyttänyt laajaa asiantuntemusta, jonka hankkiminen voi kestää pitkään. Powerpoint-esityksen ja asiantuntijalausunnon perusteella on kuitenkin tullut selväksi, että Metsäliiton käsityksen mukaan kysymys on ollut miljoonien eurojen suuruisesta vahingonkorvausvaatimuksesta. Kemiralla vetyperoksidin myyjänä on myös ollut yhtäläiset mahdollisuudet arvioida ja selvittää mahdollisesti kartellirikkomuksella aiheutuneen vahingon määrää ja myös Metsäliiton arvioimaa määrää. Kirjallisena todisteena esitetystä "Representation Letter" -otsikoidusta asiakirjasta (todiste V28.) ilmeneekin, että Hakkila on jo 31.1.2009 ilmoittanut Kemiran tilintarkastajalle arvioita niistä kustannuksista, mitä mahdollisista oikeudenkäynneistä saattaisi aiheutua.

Edellisessä kappaleessa lausutut seikat huomioon ottaen käräjäoikeus katsoo, että vaadittavan vahingonkorvauksen määrä on 10.10.2008 pidetyssä tapaamisessa ilmoitettu vanhentumisen katkaisutoimelta edellytettävällä kohtuudella vaadittavalla tavalla. Tätä arviointia ei muuta toiseksi se riidaton seikka, että M-yhtiöt ovat sittemmin 30.4.2009 Kemiralle toimittamillaan vaatimuskirjeillään katkaisseet vahingonkorvausten vanhentumisen uudelleen vanhentumislain 10 §:n edellyttämällä tavalla.

Vanhentumislain mukainen kolmen vuoden vanhentumisaika ja kilpailunrajoituslain mukainen viiden vuoden kanneaika on alkanut komission päätöksestä 3.5.2006. M-yhtiöt ovat edellä todetuin tavoin katkaisseet

kolmen vuoden vanhentumisajan 10.10.2008 järjestetyssä tapaamisessa. CDC:n kanne on tullut vireille 20.4.2011 eli viiden vuoden kuluessa komission päätöksestä. CDC:n Kemiralta vaatimat vahingonkorvaukset eivät siten ole vanhentuneet vanhentumislain 4 §:n ja 7 §:n 1 momentin 3 kohdan tai kilpailunrajoituslain 18 a §:n 3 momentin nojalla.

Käräjäoikeus lausuu jäljempänä vanhentumislain 7 §:n 2 momentissa säädetystä kymmenen vuoden enimmäisajasta.

Korvausvaatimusten siirto CDC:lle

Kemiran mukaan korvausvaatimusten siirto CDC:lle oli tehoton toimitussopimuksissa olevien siirtokieltolausekkeiden johdosta. Kysymys oli lisäksi järjestelystä, jossa kantaja-asema oli luovutettu nimellistä maksua vastaan. Kemiran mukaan kyse oli valeoikeustoimesta.

Käräjäoikeuden johtopäätökset

Henkilöllä sanotaan olevan asiavaltuus silloin, kun hän on oikeutettu omissa nimissään esittämään jutussa vaatimuksia tai vastaamaan vastapuolen vaatimuksiin. Kanneoikeudella prosessinedellytyksenä tarkoitetaan sitä, että jutun kantaja ja vastaaja ovat kelpoisia olemaan asianosaisia kysymyksessä olevaa asiaa (väitettyä intressiä) koskevassa oikeudenkäynnissä. Asianosaisella on tarvittava kanneoikeus (asiavaltuus) silloin, kun hän on kyseisen riidan kohteena olevan oikeussuhteen subjekti (Antti Jokela: Oikeudenkäynnin asianosaiset ja valmistelu, 2012, s. 41 - 43).

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2001:59 vakuutuksenottajat olivat omakotitalonsa myydessään siirtäneet heillä tuolloin olleet omakotitaloa varten otettuun vahinkovakuutukseen perustuneet korvaussaatavat kokonaisuudessaan ostajalle. Vakuutuksenottajilla ei ollut vakuutuskorvausten siirron jälkeen asiavaltuutta vaatia vahvistettavaksi, että vakuutusyhdistys oli vakuutussopimuksen perusteella velvollinen suorittamaan vakuutuskorvauksena kanteessa yksilöidyt määrät ja että nämä määrät oli suoritettava omakotitalon ostajalle.

Käräjäoikeudessa todistelutarkoituksessa kuultu Classen on kertonut, että CDC oli perustettu huhtikuussa 2007 ja hän oli ollut itse perustamassa yhtiötä. Classen oli CDC:n omistavan tytäryhtiön pääosakas. Vetyperoksidikanteita varten oli perustettu erillinen yhtiö sen vuoksi, että käytännössä oli helpompaa pitää asiat erillään, kun kyse oli eri oikeushenkilöistä. Varsinkin taloudellisesta näkökulmasta rahoittajille tämä oli houkuttelevampi vaihtoehto. CDC:n toiminnan tarkoituksena oli kerätä kartelliin perustuvia vahingonkorvaustapauksia. Datan kerääminen oli ehdottomasti tärkein väline, jolla osoitettiin vaikutuksia markkinoilla. Classenin tietämyksen mukaan datan kerääminen ei olisi yksittäiselle toimijalle mahdollista. Kyseiset yhtiöt olivat usein kilpailijoita keskenään, minkä vuoksi ne eivät vaihtaisi keskenään tämänkaltaista tietoa. Saksan korkein oikeus oli vahvistanut, että CDC voi ajaa tiettyä tapausta ja juttu oli palautettu takaisin alioikeuden käsittelyyn. Classen oli allekirjoittanut kirjallisina todisteina esitetyt siirtokirjat ja sopimukset (todisteet K7. ja K19.) ja ne vastasivat osapuolten tarkoitusta. Kaikki vahingonkorvauskanteiden osalta tehty työ oli heidän omaan lukuun

tehtyä työtä ja he olivat saaneet täydellä omistusoikeudella saatavat. CDC otti riskin siitä, että juttu menestyy. Tietysti M-yhtiöillä oli oma taloudellinen intressinsä muuttuvan ostohinnan perusteella. CDC oli tässä vaiheessa maksanut M-yhtiöille sopimuksissa mainitun nimellisen määrän. Ostohinnassa oli muuttuva osa, joka maksetaan vain silloin, jos kanne oli menestyksekäs. Classen oli päättänyt jutun ajamisesta. Kanteen luopumista koskevaa päätöstä ei ollut tähän mennessä ollut, mutta senkin Classen tekisi yhdessä toisen johtajan kanssa. M-yhtiöillä ei olisi tähän mitään sanottavaa. Kyse ei ollut valeoikeustoimesta.

Todistajana kuultu Kaikkonen on kertonut pyrkimyksenä olleen viedä nyt kysymyksessä oleva asia välimiesmenettelyyn. CDC oli tarjoutunut ostamaan saatavat jo aikaisemmin, mutta he itse olivat todenneet, että partnerin kohdalla ei ollut edellytyksiä lähteä saatavien siirtoon. Jos asia ei etene, niin vasta sitten voitaisiin siirtää. Puhe oli ollut saatavien myynnistä eikä pelkästä prosessimandaatista. M-yhtiöt olivat myyneet osan saatavistaan jo vuoden 2009 alkupuolella CDC:lle. M-yhtiöillä oli kuitenkin ollut usko siihen, että he olisivat saaneet selvitettyä hyvässä yhteistyössä asian Kemiran kanssa. Kun syksyllä 2009 neuvottelut olivat katkenneet, M-yhtiöt olivat ottaneet yhteyttä CDC:hen, joka oli paremmassa asemassa analysoimaan dataa. Kirjallisena todisteena esitetystä Kaikkosen kirjeestä Hakkilalle (todiste K23.) Kaikkonen on kertonut, että hän ei ollut saanut Kemiralta huomautusta siitä, että M-yhtiöillä ei olisi ollut oikeutta luovuttaa saataviaan CDC:lle. Kaikkonen oli esitellyt siirtosopimusten sisällöt johtoryhmässä ja ollut myös päättämässä asiasta. Kysymys oli ollut saatavien myynnistä ja CDC omisti saatavat. CDC:llä olisi myös oikeus luopua saatavistaan.

Todistajana kuultu Hakkila on myös kertonut siitä, kuinka Kaikkonen oli ilmoittanut M-yhtiöiden halusta ratkaista asia kahdenvälisesti ilman julkisuutta. Kemira oli ollut tietoinen CDC:stä ja Kaikkonen oli kertonut, että CDC oli ollut heihin yhteydessä. Sittemmin Hakkila oli saanut kuulla saatavien siirrosta CDC:lle myös M-yhtiöiden osalta. Hakkila ei ole muistanut, että tästä olisi reklamoitu Metsäliitolle.

Kirjallisina todisteina esitettyjen siirtokirjojen (todiste K7.) mukaan M-yhtiöt ovat 1.4.2011 siirtäneet ja luovuttaneet täydellisesti, lopullisesti ja peruuttamattomasti CDC:lle kaikki M-yhtiöiden vahingonkorvaussaatavat, jotka M-yhtiöillä voi olla Kemiraa vastaan johtuen kartellista ja M-yhtiöiden kartelliaikana Kemiralta tekemistä vetyperoksidiostoista. Kirjallisina todisteina esitettyjen sopimusten (todiste K19.) mukaan CDC on 1.4.2011 ostanut Kemiralta täysimääräisesti, lopullisesti ja peruuttamattomasti kaikki M-yhtiöiden vahingonkorvaussaatavat, jotka M-yhtiöillä oli Kemiralta johtuen kartellista ja vetyperoksidiostoista Kemiralta. Sopimusten mukaan CDC tuli omissa nimissään, omaan lukuunsa ja omalla riskillään hoitamaan vahingonkorvaussaatavien täytäntöönpanon oikeusteitse tai muutoin. Sopimusten mukaan M-yhtiöillä ei ole ollut oikeutta vaatia tai pyytää tietyn muotoista täytäntöönpanoa. Kustannusten osalta sopimuksissa on lausuttu, että M-yhtiöt eivät osallistuneet CDC:n toiminnan kustannusten kattamiseen. CDC kantoi itse yksin kaikki sille sopimusten täyttämisestä aiheutuneet kustannukset ja kulut. Myös M-yhtiöt kantoivat kaikki sille sopimuksen velvoitteiden täyttämisestä aiheutuneet kulut ja kustannukset.

Edellä selostettujen siirtokirjojen ja sopimusten mukaan CDC on ostanut M-yhtiöiltä nyt käräjäoikeudessa vireillä olevan kanteen mukaiset vahingonkorvaussaatavat, jotka M-yhtiöillä oli Kemiralta sen johdosta, että Kemira on kuulunut kartelliin. Todistelutarkoituksessa kuullun Classenin ja todistajana kuullun Kaikkosen kertomukset tukevat sanottuja kirjallisia todisteita. Todistaja Hakkilan kertomus siitä, että M-yhtiöt olivat ilmoittaneet saatavien siirrosta Kemiralle, tukee myös sitä, että kysymys on ollut todellisesta siirrosta sen jälkeen, kun neuvottelut eivät ole johtaneet asianosaisia tyydyttäneeseen tulokseen.

Kemira on erityisesti vedonnut saatavien luovutushinnan vähäisyyteen. Sinänsä kiistatonta on, että CDC on tähän mennessä maksanut M-yhtiöille vain nimellisen, käräjäoikeudessa osittain epäselväksikin jääneen hinnan saatavien siirrosta. Sopimusten mukaan, ja kuten myös Classen on kertonut, M-yhtiöt ja CDC ovat kuitenkin sopineet lopullisen kauppahinnan suuruuden määräytyvän sen mukaan, miten nyt käsiteltävänä oleva vahingonkorvauskanne lopulta menestyy.

Edellä mainitusta Korkeimman oikeuden ratkaisusta KKO 2001:59 on tehtävissä se johtopäätös, että Korkein oikeus on katsonut olevan mahdollista siirtää vahinkovakuutukseen perustuva korvaussaatava kokonaisuudessaan. Siten lähtökohtaisesti estettä sille, että M-yhtiöt ovat siirtäneet korvaussaatavan CDC:lle, ei ole. Classen on kertonut uskottavasti siitä, kuinka CDC:llä oli paremmat mahdollisuudet kerätä tarvittavaa tietoa nyt kysymyksessä olevissa asioissa. Kaikkonen puolestaan on kertonut siitä, kuinka M-yhtiöt olivat pyrkineet pääsemään juuri Kemiran osalta kahdenkeskiseen ratkaisuun, mutta kun neuvottelut eivät olleet edenneet, M-yhtiöt olivat päättäneet myydä saatavansa myös Kemiralta CDC:lle. Nämä seikat sekä Classenin ja Kaikkosen kertomukset kokonaisuudessaan huomioon ottaen käräjäoikeudella ei ole aihetta epäillä siirtokirjojen ja sopimusten (todisteet K7. ja K19.) todenperäisyyttä. Sillä seikalla, että CDC on tässä vaiheessa maksanut M-yhtiöille vain nimellisen hinnan saatavien siirrosta, ei ole merkitystä asiassa ottaen huomioon sen, mitä M-yhtiöt ja CDC ovat sopineet lopullisen kauppahinnan määräytymisestä. Näin ollen käräjäoikeus katsoo, ettei Kemira ole esittänyt sellaisia perusteita, joiden johdosta siirtokirjoihin ja sopimuksiin perustuvaa vahingonkorvausvaatimusten siirtoa ei olisi pidettävä todellisena. CDC on oikeutettu omissa nimissään esittämään nyt esillä olevat vaatimukset.

Kirjallisina todisteina esitettyjen toimitussopimusten (todisteet V5. ja V6.) mukaan "kumpikaan sopijapuoli ei ole oikeutettu siirtämään tätä sopimusta, sen oikeuksia ja velvoitteita kolmannelle osapuolelle ilman toisen sopijapuolen etukäteen myöntämää kirjallista suostumusta".

Riidatonta on, että Kemira ei ole antanut kirjallista suostumusta M-yhtiöiden korvausvaatimusten siirrolle CDC:lle.

Edellä käräjäoikeus on katsonut olevansa toimivaltainen tutkimaan CDC:n kanteen. CDC:n vaatimukset eivät välittömästi perustu toimitussopimuksiin, vaan siihen, että Kemira on ollut osapuolena kilpailunvastaisissa sopimuksissa. Siten korvaussaatavankaan siirrossa ei ole kyse toimitussopimusten, sen oikeuksien ja velvoitteiden siirtämisestä. Myös Classen on kertonut, että siirtosopimukset M-yhtiöiden kanssa eivät ol-

leet koskeneet mitään toimituksiin liittyneitä vahinkoja. Kun kanteessa tarkoitetussa asiassa ei ole miltään osin kysymys toimitussopimuksista johtuvista riitaisuuksista, toimitussopimuksiin sisältyneet sopimusten siirron kieltävät lausekkeet eivät myöskään ole muodostaneet estettä korvausvaatimusten siirrolle. Merkitystä ei näin ollen ole sillä, onko CDC ollut tai olisiko sen pitänyt olla tietoinen toimitussopimuksissa olleista sopimuksen siirtoa koskeneista kielloista.

Muut Kemiran tekemät väitteet

Edellä lausuttu huomioon ottaen käsittelyä käräjäoikeudessa on jatkettava. CDC on vaatinut ensisijaisesti korvausta sopimuksenulkoisen vastuun perusteella ja siltä osin korvausvaatimus ei ole vanhentunut ainakaan 1.10.1998 jälkeiseltä ajalta miltään osin. Tätä edeltävältä ajalta korvausvaatimuksen ei myöskään ole näytetty vanhentuneen vanhentumislain 7 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaisessa kolmen vuoden määräajassa. Kuten edellä on jo todettu, vanhentumislain 7 §:n 2 momentissa on kuitenkin säädetty kymmenen vuoden enimmäisaika, jonka osalta vanhentuminen lasketaan eri tavalla riippuen siitä, onko kysymyksessä sopimukseen perustuva vai joku muu vastuuperuste.

CDC on toissijaisesti vaatinut korvausta sopimusperusteisen vastuun, sopimusoikeuden yleisten oppien mukaisen palautusvelvollisuuden ja oikeustoimilain 36 §:n perusteella. Mahdollinen vastuuperuste samoin kuin kysymys siitä, onko kyse yhdestä vahingosta vai onko jokainen vetyperoksiditoimitus ollut erillinen vahinkoon johtanut tapahtuma, ovat sellaisia, joihin käräjäoikeus voi antaa perustellun ratkaisun vasta sen jälkeen, kun kaikki asianosaisten kannevaatimuksista esittämät ja niiden ratkaisemiseen vaikuttavat seikat ja todisteet on otettu vastaan. Tämän vuoksi asian tässä vaiheessa käräjäoikeus ei voi antaa välituomiota siitä, onko CDC:n korvausvaatimus ajalta 1.2.1994 - 30.9.1998 vanhentunut vanhentumislain 7 §:n 2 momentissa säädetyn enimmäisajan perusteella. Edelleen yhteisvastuun jakautuminen on sellainen kysymys, joka voidaan ratkaista vasta sen jälkeen kun asian käsittelyä on jatkettu käräjäoikeudessa.

Muutoksenhaku välituomion osalta

Kemira on vaatinut, että käräjäoikeus joka tapauksessa määrää, että ratkaisuun käräjäoikeuden toimivallan osalta saa hakea erikseen muutosta. Asian käsittely käräjäoikeudessa koko laajuudessaan kävisi turhaksi, mikäli ylemmät oikeusasteet myöhemmin katsoisivat, että asia olisi tullut käsitellä välimiesmenettelyssä. CDC on tätä vastustanut.

Oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 6 §:n 2 momentin mukaan tässä momentissa tarkoitettuun välituomioon saa hakea muutosta erikseen ainoastaan, jos asian käsittely muilta osin välituomion antamisen johdosta on tarpeetonta. Muussa tapauksessa momentissa tarkoitettuun välituomioon saa hakea muutosta ainoastaan haettaessa muutosta asian lopulliseen ratkaisuun.

Kuten edellä on jo todettu, asian käsittelyä on käräjäoikeudessa jatkettava. Sen vuoksi nyt annettavaan välituomioon saa hakea muutosta vasta haettaessa muutosta asian lopulliseen ratkaisuun.

Kemiran oikeudenkäyntikuluja koskeva vaatimus

Välituomion lopputulos huomioon ottaen käräjäoikeus lausuu Kemiran oikeudenkäyntikuluvaatimuksesta vasta ratkaistessaan asian lopullisesti.

Käräjäoikeus on ratkaissut asian tuomiolauselmasta ilmenevällä tavalla.

Tuomiolauselma

Käräjäoikeus hylkää Kemiran väitteet siitä, että

- käräjäoikeudella ei ole toimivaltaa
- CDC:n korvausvaatimukset olisivat vanhentuneita kilpailunrajoituslain (480/1992) tai vanhentumislain 4 §:n ja 7 §:n 1 momentin 3 kohdan nojalla
- CDC:llä ei olisi asiavaltuutta siirtosopimusten valeoikeustoimen tai toimitussopimuksissa olevien sopimusten siirtoa koskevien ehtojen johdosta.

Muilta osin, eli onko korvaussaatava ajalta 1.2.1994 - 30.9.1998 vanhentunut vanhentumislain 7 §:n 2 momentissa säädetyn enimmäisajan perusteella ja miten yhteisvastuun jakautuminen vaikuttaa mahdolliseen Kemiran vastuuseen, käräjäoikeus antaa ratkaisun vasta sen jälkeen, kun asian käsittelyä käräjäoikeudessa on jatkettu ja asiassa annetaan lopullinen ratkaisu.

Muutoksenhaku

Tähän ratkaisuun saa hakea muutosta samassa yhteydessä kuin käräjäoikeuden lopulliseen ratkaisuun asiassa.

Ratkaisu on yksimielinen.

Käräjätuomari Tarja Ryhänen-Dahlman